

Arktista osallisuutta

Taideperustainen toimintatutkimus lappilaisten kuvataideopettajien osallistamisesta etä- ja monimuoto-opetuksen yhteissuunnitteluun

Pro gradu -tutkielma
Laura Ranta
Taiteiden tiedekunta
Kuvataidekasvatus
Lapin yliopisto
2019

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Arktista osallisuutta – Taideperustainen toimintatutkimus lappilaisten kuvataideopettajien osallistamisesta etä- ja monimuoto-opetuksen yhteissuunnitteluun

Tekijä: Laura Ranta

Koulutusohjelma: Kuvataidekasvatus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 87, liitteet (1)

Vuosi: 2019

Tiivistelmä

Pro gradu -tutkielmani on taideperustainen toimintatutkimus, jossa tutkin neljän lappilaisen kuvataideopettajan osallistamista etä- ja monimuoto-opetuksen yhteissuunnitteluun. Tutkimus toteutettiin osana Arktinen uudistava ja tutkiva opettajuus eli ArkTOP -hanketta, jonka aikana rakennetaan kuvataideopetukseen soveltuva verkko-oppimisympäristö. Lappilaiset kuvataideopettajat ovat oppimisympäristön loppukäyttäjiä, jonka suunnittelutyöhön heidät kutsuttiin osallistumaan.

Toimintatutkimukseni osallistava yhteissuunnittelu alkoi tammikuussa 2018 Lapin yliopistolla järjestetyssä ArkTOP -illassa. Hankkeeseen mukaan kutsutut lappilaiset kuvataideopettajat pääsivät muun muassa pohtimaan arktista visuaalista kulttuuria sekä esittämään toiveitaan täydennyskoulutukselle. Analysoin illan aikana yhteissuunnittelun avulla syntyneitä aineistoa sisällönanalyysiä käyttäen. Keräsin muun tutkimusaineistoni tutkijan ja opetusharjoittelijan asemassa loppuvuoden 2018 aikana. Syksyllä toteutettiin kolme syventävää opetusharjoittelua etä- ja monimuoto-opetuksena hankkeessa mukana olevien Ranuan, Sodankylän, Sallan ja Utsjoen kuntien lukioissa. Vuosi 2018 huipentui harjoittelukokemuksia ja kehitysehdotuksia koskevaan loppupalaveriin.

Tutkielmani osoittaa, että lappilaisten kuvataideopettajien osallistaminen verkko-oppimisympäristön suunnitteluun oli tärkeää. Heidän kokemuksensa ja asiantuntijuutensa kuvataiteen opettamisesta sekä arktisesta visuaalisesta kulttuurista olisivat muuten jääneet ympäristön suunnittelutyön ulkopuolelle. Tutkielma vahvistaa ajatusta käyttäjien osallistamisen tärkeydestä opetuksen suunnittelussa. Osallistavan yhteissuunnittelun kautta paljastui, että opettajat toivovat täydennyskoulutusta, jossa etäopetuksen laitteiden ja ohjelmien käyttöä opetellaan. Harjoittelujen etäopetuspilottit paljastivat mahdollisuuden ylittää arktisen alueen vaikeat olosuhteet ja pitkien välimatkojen luomat haasteet. Kokeilu osoitti, että laadukasta kuvataideopetusta voidaan tarjota etäopetuksena. Maantieteellinen etäisyys ei ole este vuorovaikutuksen muodostumiselle, vaan etäyhteys voi edesauttaa opettajien yhteydenpitoa kollegoihin ja alan muihin asiantuntijoihin. Yhteissuunnittelu edisti hankkeessa toimineiden henkilöiden välistä vuorovaikutusta. Lappilaisten lukioiden ja Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opettajankoulutuksen välinen yhteistyö nähtiin hedelmällisenä ja sille toivottiin jatkoa tulevina vuosina.

Avainsanat: Taideperustainen toimintatutkimus, yhteissuunnittelu, arktinen visuaalinen kulttuuri, kuvataideopetus, etäopetus

University of Lapland, Faculty of Art and Design

Title of Master's Thesis: Arctic Participation – An Art-based Action Study on the Participatory Co-design of Blended and Long-distance Learning

Author: Laura Ranta

Degree Program: Art Education

Type of Work: Master's Thesis

Number of Pages: 87, Attachments (1)

Year: 2019

Abstract

This Master's Thesis, which utilizes the method of art based action research, studies the involvement of four Lappish art teachers in the participatory co-design of blended and long-distance learning. The Thesis is part of the ArkTOP project, which concerns reformative and exploratory teaching in the Arctic. The project involves building an e-learning environment for teaching visual arts. The four art teachers, as the end users, were invited to co-design the e-learning environment.

The participatory co-design of this study started in January 2018 at an ArkTOP get-together at the University of Lapland. The participating art teachers were asked to discuss, among other things, arctic visual culture. Additionally, they could present their wishes concerning in-service training. A content analysis of the proceedings of the get-together constitute the foundation of this study. The rest of the material was collected during autumn 2018. The project included three Master student internships focusing on blended and long-distance learning, which were conducted in the high schools of the Ranua, Sodankylä, Salla and Utsjoki municipalities. Having completed my internship in Ranua, much of my material comes therefrom, but through conversations with the other interneers I also learned of the developments at the other municipalities. In December 2018, we organized another meeting with the teachers to discuss the experiences with long-distance learning and their suggestions thereto.

My Thesis shows that involving the Lappish art teachers in the design of the e-learning environment was important. Their experiences and expertise of teaching visual art and of arctic visual culture would otherwise have been excluded from the design of the environment. The study reinforces the idea of the importance of involving end users in the design of teaching. Through participatory co-design it was revealed that teachers want in-service training where they will learn to use the devices and applications used in long-distance learning. The distance education piloted in the internships revealed the possibility to overcome the difficult conditions of the Arctic and the challenges of long distances. The pilot demonstrated that high quality visual art teaching can be provided as distance education. Geographical distance is not an obstacle to communication, as remote access can facilitate the connection between teachers, their colleagues and other experts of the field. Co-design improved the interaction between the people participating in the project. The cooperation between the Lappish high schools and the degree program of art education in the University of Lapland was seen as advantageous and it was hoped to continue in the years to come.

Key Words: art-based action research, participatory co-design, arctic visual art, visual art teaching, distance education, long-distance learning

Sisällys

1	JOHDANTO	5
2	OSALLISTAVA YHTEISSUUNNITTELU.....	11
	2.1 Loppukäyttäjät mukaan suunnitteluprosessiin	11
	2.2 Yhteissuunnittelu digitaalisten työkalujen luomisessa.....	15
	2.3 Digitaaliset ympäristöt taideopetuksessa	17
3	ARKTINEN ALUE TUTKIMUKSEN KOHTEENA	20
	3.1 Arktinen Suomi	20
	3.2 Arktinen pedagogiikka	20
	3.3 Arktinen nykyaikainen taidekasvatus	23
4	KUVATAIDEOPETUS.....	27
	4.1 Tehtävä ja tavoitteet	27
	4.2 Sisältönä arktinen visuaalinen kulttuuri.....	28
5	ETÄ- JA MONIMUOTO-OPETUS	31
6	TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS.....	34
	6.1 Toimintatutkimus lähestymistapana.....	34
	6.2 ArkTOP -hanke tutkimuksen kohteena	36
	6.3 Taiteen paikka taideperustaisessa toimintatutkimuksessa.....	38
	6.4 Vuorovaikutus osallistavassa suunnittelussa	40
	6.5 Tutkimuksen luotettavuus – tutkimusetiikka.....	41
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	44
	7.1 Aineiston keruu ja sisällönanalyysi	44
	7.2 ArkTOP -ilta	46
	7.3 Syventävät harjoittelut 2018.....	59
	7.4 Loppupalaveri	67
8	TUTKIMUSTULOKSET	74
	8.1 Lappilaisten kuvataideopettajien osallistaminen	74
	8.2 Yhteissuunnittelulla ArkTOP -hankkeen tavoitteisiin.....	75
9	POHDINTA	78
	LÄHTEET	82
	LIITTEET.....	88

1 Johdanto

Valtakunnallinen opetussuunnitelmauudistus ilmestyi 2014. Opetussuunnitelman perusteet ovat tukena ja perustana peruskoulun uudistamiselle ja kehittämistyölle. Hallituksen strategisen ohjelman linjaus kuului seuraavasti: ”Suomi on koulutuksen, osaamisen ja modernin oppimisen kärkimaa”. Hallituksen kärkihanke kantaa nimeä Uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit peruskouluihin, jonka toimikausi on 11.12.2015–28.2.2019. Uusi peruskoulu -ohjelmalla toteutetaan kärkihanketta. Sen tavoitteena on oppijalähtöinen koulu, joka takaa jokaiselle oppilaalle koulutuksellisen tasa-arvon. Ohjelman tavoitteena ovat myös osaavat opettajat, jotka ovat verkostoituneita ja kehittävät osaamistaan opettajayhteisöissä. Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi opettajankoulutuksen kehittämisohjelman 13.10.2016. Ohjelmassa opettajien osaamista kehitetään opettajien tarpeesta ja vastaamaan lisäkoulutuksen tarvetta. Yhteisöissä tapahtuva oppiminen ja vertaistuki edistävät opettajien osaamisen kehittymistä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2016.)

Lappi on pitkien välimatkojen maakunta. Tämä nostaa esille kysymyksen siitä, miten lappilaisille oppilaille pystytään turvaamaan tasa-arvoinen, ajantasainen ja laadukas opetus. Lisäksi digitaalisuuden lisääntyminen opetuskäytössä on aiheuttanut tarpeen opettajien täydennyskoulutukselle. Opettajille tarjottavat täydennyskoulutukset koetaan sirpaleisina. Vaatimukset opettajien tietotekniselle osaamiselle ovat nousseet. Kuinka opetus voidaan pitää tasa-arvoisena valtakunnallisesti sekä varmistaa opettajien mahdollisuus päivittää ja ylläpitää digitaalista osaamista? (ArkTOP -tiedote, 2017.)

Arktinen uudistava ja tutkiva opettajuus eli ArkTOP -hankkeessa pyritään luomaan täydennyskoulutusta opettajille, vahvistamaan lappilaista koulutusosaamista ja tarjoamaan tasa-arvoinen opetus haja-asutusalueille. Hankkeen aikataulu on 1.9.2017–30.4.2020. (ArkTOP -tiedote, 2017.) Mukana hankkeessa on 18 lappilaista kuntaa. Hankkeen tavoitteena on luoda arktisen pedagogiikan peruspilareiksi toimintamalleja ja tuottaa korkealaatuisia koulutuspalveluita, joissa on huomioitu Lapin alueen erityispiirteet. Jaettu asiantuntijuus, paikallisuus ja digitaalisuus ovat kehittämistoiminnan keskiössä ja niihin pyritään vastaamaan opettajien täydennyskoulutuksella. ArkTOP -

hankkeessa Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen toimialueella rakennetaan kuvataiteen etä- ja monimuoto-opetukseen soveltuvaa verkko-oppimisympäristöä. Aalto-yliopisto toimii Lapin yliopiston yhteistyökumppanina. (Leskisenoja, 2017.)

ArkTOP -hanke koostuu kolmesta työpaketista. Työpaketti yksi sisältää opettajien kehityssuunnitelmat, joissa toteutetaan kirjallisuuskatsaus, alkukartoitus ja kehityssuunnitelma pilottikoulujen kanssa. Työpaketti yksi tavoittelee mallia, jolla voitaisiin tukea opettajan uranaikaisen kehittymistä systemaattisesti. Työpaketti kaksi sisältää etä- ja virtuaaliopetuksen kehittämistoimintaa. Työpaketti kaksi jakautuu kolmeen eri toimialueeseen, joissa toimintaa kehitetään harjoittelukoulun, musiikinopetuksen ja kuvataidekasvatuksen kentällä. Työpaketti kolme sisältää hankkeen arvioinnin ja raportoinnin. Tämä taideperustainen toimintatutkimus on osa kuvataidekasvatuksen työpakettia eli kuuluu TP 2/3:en. Toteutin taideperustaisen toimintatutkimukseni kuvataidekasvatuksen TP2/3:en suunnitteluvaiheen aikana vuonna 2018, joka eteni yhteisestä tammikuun suunnitteluhetkestä syksyllä tehtyihin syventäviin opetusharjoitteluihin aina joulukuun loppupalaveriin saakka.

ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin toteutustapa on etä- ja monimuotoisten työmuotojen ja verkko-opetusmateriaalin kehittäminen. Digitaalisten opetusmateriaalien ja kokeilujen tekeminen kenttäkouluissa ja opetusharjoitteluissa ovat osa työpaketin toteuttamista. Hankkeen tavoitteena on luoda kuvataiteen verkko-oppimisympäristö ja vuorovaikutteinen täydennyskoulutus. Asiantuntijuuden jakaminen opettajankouluttajien, opiskelijoiden ja kenttäkoulujen välillä ovat keskeisiä tavoitteita. (ArkTOP - tiedote, 2017.) Syksyn 2018 syventävät opetusharjoittelut ja niissä tapahtuneet etäopetuspilottit olivat osa ArkTOP -hankkeen tavoitteiden toteuttamista.

Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen koulutusohjelman maisteriopintoihin kuuluva syventävä opetusharjoittelu on noin kaksi kuukautta kestävä harjoittelujakso, joka toteutetaan kuvataiteen lehtorin ohjauksessa. Syventävän opetusharjoittelun tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiuksia itsenäiseen työskentelyyn kuvataideopettajana sekä vastata opetustapahtuman ja

opetusjakson toteuttamisesta. (TTK, 2018.) Etä- ja monimuoto-opetuksena toteutetut syventävät opetusharjoittelut tehtiin ArkTOP -hankkeeseen mukaan kutsuttujen Ranuan, Sallan, Sodankylän ja Utsjoen kuntien lukioihin, joista käytän tässä toimintatutkimuksessa nimeä kenttälukiot. ArkTOP -hankkeeseen kutsutut lappilaiset kuvataideopettajat Piia Juntunen-Laakso Ranualta, Hannu Korhonen Sallasta, Tarja Länsman Utsjoelta ja Elina Ylitepsa Sodankylästä esiintyvät tässä toimintatutkimuksessa sukunimillään. He toimivat syventävien opetusharjoitteluiden ohjaavina opettajina, joten käytän tässä tutkimuksessa heistä myös nimitystä ohjaavat kuvataideopettajat.

Tein syventävän opetusharjoitteluni Ranuan lukiossa monimuoto-opetuksena. Sodankylän kenttälukioon syventävän opetusharjoittelunsa teki Terhi Kuokkanen (jatkossa Kuokkanen). Santeri Karttunen (jatkossa Karttunen) toteutti syventävän opetusharjoittelunsa etäopetuksena Helsingistä Utsjoen ja Sallan kenttälukioihin. Opetusharjoittelut kestivät noin kaksi kuukautta ja ajoituivat loka- ja marraskuuhun 2018. Me kolme Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijaa olimme opetusharjoittelijoina kukin omissa kenttälukioissamme, mutta pidimme yhteyttä toisiimme kurssitehtävien yhteissuunnittelun sekä kokemusten jakamisen merkeissä läpi opetusharjoittelun. Vuosi 2018 huipentui joulukuussa pidettyyn yhteiseen loppupalaveriin, jossa ArkTOP -kenttälukioiden opetusharjoitteluiden ohjaavat kuvataideopettajat ja opetusharjoittelijat jakoivat kokemuksiaan ja pohtivat kehitysehdotuksia ArkTOP -hankkeessa mukana olevan Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen henkilökunnan kanssa.

Taideperustainen toimintatutkimukseni sijoittuu kuvataidekasvatuksen kentälle, jossa osallistettiin kuvataideopettajia lappilaisista kunnista verkko-oppimisympäristön suunnitteluun ArkTOP -hankkeessa. Vuoden 2018 aikana kerättyjen yhteissuunnittelun tulosten kautta saatiin tietoa, jonka avulla ArkTOP -hankkeen toimintaa voidaan viedä eteenpäin. Tutkin taideperustaisessa toimintatutkimuksessani, kuinka osallistavat menetelmät toimivat tiedontuottamisen välineenä verkko-oppimisympäristön suunnittelussa ja ArkTOP -hankkeen työpaketin tavoitteisiin pääsemisessä. ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin yhtenä tehtävänä on määrittää yhteistyössä

kuvataideopettajien ja oppilaiden kanssa, mitä on arktinen visuaalinen kulttuuri. Toimintatutkimuksessani tutkin, millä tavoin arktinen visuaalinen kulttuuri näkyi ArkTOP -hankkeen 2018 toimintavuoden aikana.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Kuinka lappilaisia kuvataideopettajia osallistettiin etä- ja monimuoto-opetuksen suunnittelutyöhön ArkTOP -hankkeessa vuonna 2018?
2. Kuinka osallistavan yhteissuunnittelun avulla päästiin ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin tavoitteisiin?

Taideperustainen toimintatutkimukseni sijoittuu ArkTOP -hankkeen alkupuolelle ideointi- ja suunnitteluvaiheeseen sekä kuvataidekasvatuksen syventävän harjoittelun ensimmäisiin etäopetuspilotteihin. Aineistonkeruujakso tapahtui vuoden 2018 aikana. Tämän ensimmäisen aktiivisen toimintavuoden aikana kerätyistä aineistoista valmistuu kaksi opinnäytetyötä Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen alalla keväällä 2019. Kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelija Mikko Luhtasela (jatkossa Luhtasela) tutkii pro gradu -tutkielmassaan verkko-oppimisympäristön rakentamista ja sen kehittämistä ArkTOP -hankkeessa. Taideperustaisen toimintatutkimukseni aineistoon kuuluu monipuolisesti erilaista materiaalia, kuten visuaalisia tuotoksia, äänitteitä ja muistiinpanoja yhteisiltä kokoontumisilta. Laadullisessa tutkimuksessani analysoin vuoden 2018 aikana keräämäni aineistoa sisällönanalyysin keinoin. Tutkimus tuottaa kuvataidekasvatukseen tietoa osallistavien menetelmien käyttämisestä yhteissuunnittelussa.

Johdannossa esittelen ArkTOP -hankkeen taustaa ja tavoitteita, josta etenen taideperustaisen tutkimukseni tavoitteisiin ja tutkimuskysymyksiin. Toisen luvun kirjallisuuskatsauksessa esittelen osallistavasta yhteissuunnittelusta tehtyä tutkimusta. Lähden liikkeelle loppukäyttäjien mukaan ottamisesta suunnittelutyössä, sitten kerron digitaalisten työkalujen luomisessa tehdystä yhteissuunnittelusta ja sekä siitä, miten digitaalisia ympäristöjä hyödynnetään kuvataideopettajien koulutuksessa ja taideopetuksessa. Kolmannessa luvussa teen katsauksen arktisen alueen tutkimukseen, keskityn arktisen pedagogiikan

määritelmään ja esittelen tutkimusta arktisesta nykyaidekasvatuksesta. Neljännessä luvussa syvennyn kuvataideopetuksen tehtävään ja tavoitteisiin, visuaalisen kulttuurin tutkimukseen ja teen katsauksen siihen, kuinka arktista visuaalista kulttuuria voitaisiin määritellä. Viides luku käsittelee etä- ja monimuoto-opetusta, jotka ovat ArkTOP-hankkeen syventävän opetusharjoittelun kautta tutkimukselleni keskeisiä käsitteitä.

Kuudennessa luvussa kerron taideperustaisesta toimintatutkimuksesta lähestymistapana laadulliseen tutkimukseen. Esittelen taiteen paikkaa taideperustaisessa toimintatutkimuksessani, kerron osallistavista menetelmistä sekä vuorovaikutuksen merkityksestä osallistavassa suunnittelussa. Tutkimuseettisten asioiden huomioiminen tutkimuksessani löytyy kuudennen luvun lopusta.

Seitsemännessä luvussa päästään tutkimuksen toteutukseen. Aineiston keruun ja analyysimenetelmän esittelystä edetään toimintatutkimukseni toteutukseen, jota tein vuonna 2018 ArkTOP -hankkeessa. Analysoin ArkTOP -illan yhteissuunnitteluhetkiä, joissa lappilaiset kuvataideopettajat pääsivät aktivointitehtävän ja Learning Cafè:n kautta pohtimaan muun muassa arktista visuaalista kulttuuria. Kerron syventävästä opetusharjoittelustani Ranualla, jonka aikana tein yhteistyötä opetusharjoittelua ohjaavan kuvataideopettajan kanssa. Esittelen, millaista yhteistyötä tein Sodankylän, Utsjoen ja Sallan lukioihin opetusharjoitteluitaan tehneiden opetusharjoittelijoiden sekä kuvataiteen verkko-oppimisympäristöstä pro gradu -tutkielmaa kirjoittavan Luhtaselan kanssa. Kuvailen etäopetustuntejani, jotka pidin Lapin yliopiston tiloista Ranualla. Seitsemännen luvun lopussa kerron yhteisestä koontitapaamisesta, jossa syventävien harjoitteluiden opetusharjoittelijat, ohjaavat kuvataideopettajat ja ArkTOP -hankkeessa Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opettajankoulutuksesta mukana ollut henkilökunta kokoontuivat keskustelemaan ja summaamaan kokemuksiaan syksyn opetusharjoitteluista.

Kahdeksannessa luvussa esittelen tutkimustuloksia, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiini siitä, kuinka lappilaisia kuvataideopettajia osallistettiin etä- ja monimuoto-opetuksen yhteissuunnitteluun sekä siitä, kuinka

yhteissuunnittelun avulla päästiin ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin tavoitteisiin. Yhdeksännessä luvussa teen jälkipohdintaa tutkimuksesta ja johtopäätöksiä suhteutettuna laajempaan kokonaisuuteen. Pohdin lopuksi, kuinka tutkimusta voitaisiin jatkaa ja mitä olisi voinut tehdä toisin.

2 Osallistava yhteissuunnittelu

2.1 Loppukäyttäjät mukaan suunnitteluprosessiin

Yhteissuunnittelun (engl. participatory design, co-creation) hyödyt on tunnettu jo usean vuosikymmenen ajan. Esimeriksi Douglas Schuler ja Aki Namiokan toimittamassa kokoomateoksessa *Participatory design – Principles and Practices* useat kirjoittajat analysoivat, miten suunnittelussa tulee ottaa mukaan myös tuotteen loppukäyttäjät. Frank Emspak kirjoittaa artikkelissaan *Workers, Unions and New Technology* (1993), kuinka 1970-luvun teknologian kehittyminen vaikutti suunnittelutyön sekä ihmisten työn rakenteen muutokseen. Koneiden ohjelmointi ja käyttö vaati ammattitaitoisia suunnittelijoita. (Emspak, 1993, s. 16–17.) Toimivan teknologian taustalta löytyy aina harkittua suunnittelutyötä, joka on vaatinut asiantuntemusta. ArkTOP -hankkeen tavoitteena on luoda kuvataideopetukseen soveltuva verkko-oppimisympäristö. Mukaan suunnittelutyöhön on kutsuttu lappilaisia kuvataideopettajia, jotka edustavat kuvataiteen ja visuaalisen kulttuurin opetuksen asiantuntijuutta. ArkTOP -hankkeen aikana rakennettava verkko-oppimisympäristö mahdollistaa kuvataiteen opetuksen etä- ja monimuotoisena, toimii monipuolisena oppimisympäristönä ja kuvataideopettajien materiaalipankkina tehtävänantojen jakamisessa.

Joan Greenbaum kirjoittaa artikkelissaan *A Design of one's own: Towards Participatory Design in the United States* (1993) suunnittelutyön kehittymisestä itsenäisestä työstä kohti osallistavaa yhteissuunnittelua Yhdysvalloissa (Greenbaum, 1993, s. 27–37). Kokoomateoksen artikkelissa *Scandinavian Design: On Participation and Skill* Pelle Ehn on tutkinut skandinaavista osallistavaa suunnittelua. Ehn esittelee tunnettuja skandinaavisia hankkeita, joista yksi oli nimeltään UTOPIA. UTOPIA-hanke perustui ajatukseen teollisesta demokratiasta, jossa tehtiin yhteistyötä tutkijoiden ja metallialan ammattiyhdistyksen kesken Norjassa. UTOPIA-hanke on merkittävä esimerkki skandinaavisesta lähestymistavasta suunnittelutyöhön. Osallistava suunnittelu herättää kysymyksiä demokraattisuuden toteutumisesta työpaikoilla tapahtuvassa suunnittelutyössä. Demokratian toteutuminen on ideaalista, koska jokaisella tulisi olla oikeus osallistua yhtäläisesti omaa toimintaansa koskeviin

päätöksiin. (Ehn, 1993, s. 41–42.) Loppukäyttäjien mukaan ottaminen suunnitteluprosessiin on aikaan saanut lopputuloksia, joita ei olisi saavutettu muilla keinoin. Se sisältää demokraattisen näkökulman työntekijöiden omaan työhönsä vaikuttamisesta. ArkTOP -hankkeen yhteiset kokoontumiset olivat osallistavan yhteissuunnittelun toimintaympäristöä, jossa tavoitteena oli alan ammattilaisten eli lappilaisten kuvataideopettajien, näkemysten ja kokemusten jakaminen. Ohjaavat kuvataideopettajat ovat paitsi alansa myös paikkakuntiansa asiantuntijoita.

Tone Bratteteigin ja Ina Wagnerin julkaisu *Disentangling Participation – Power and Decision-Making in Participatory Design* (2014) käsittelee osallistavaa yhteissuunnittelua. Teoksessa tarkastellaan muun muassa osallistavan suunnittelun käsitettä ja kahta osallistavaa yhteissuunnittelua hyödyntänyttä hanketta. Hankkeiden kautta kuvatut prosessit ja lopputulosten toimivuus antavat perusteluja sille, että osallistavan yhteissuunnittelun hyödyntäminen on kannattavaa. Bratteteigin ja Wagnerin mukaan suunnittelutyö on usein monialaista asiantuntemusta vaativaa yhteistyötä. Mielikuvat lopputuloksesta antavat suunnitteluprosessille pääpiirteet, joihin vaikuttavat materiaalivalinnat sekä käytössä olevat resurssit. Suunnitteluun osallistaminen on tärkeää, koska käyttäjien kokemus, tietämys ja luovuus vaikuttavat siihen, kuinka tietokonepohjainen järjestelmä tai tuote on tehty konkreettisesti. (Bratteteig & Wagner, 2014 s. 4.) ArkTOP -hankkeessa kuvataiteen verkko-oppimisympäristön suunnittelussa huomioidaan kuvataideopettajien ammattitaito ja tietämys oman opetettavan aineen sisällöistä ja tavoitteista. Lappilaisten kuvataideopettajien asiantuntemus ja käytännönkokemus edistivät suunnittelutyötä ja antoivat suuntaviivoja ArkTOP -hankkeen eteenpäin viemiseksi.

Ina Wagner oli mukana yhteistoiminnallisessa projektissa, jossa hyödynnettiin lisättyä todellisuutta sovelluksen suunnittelussa. Viisivuotisen hankkeen aikana luotiin The ColorTable -niminen lisätyn todellisuuden työkalu, joka mahdollisti paikan päällä tapahtuvan osallistavan kaupunkisuunnittelun. The ColorTable -applikaation tarkoituksena oli tehdä kaupunkisuunnittelijoista, poliitikoista ja kansalaisista yhdistettyjen tiimien avulla vaihtoehtoja kaupunkisuunnitteluun teknologiaa hyödyntäen. (Bratteteig & Wagner, 2014, s. 24.) The ColorTable

kehittyi moniulotteiseksi työkaluksi, jossa oli monia toimintoja. Sen tavoitteena oli saada käyttäjät mukaan suunnittelutyöhön monien kaupunkisuunnittelua koskevien kysymysten kautta. (Bratteteig & Wagner, 2014, s. 38.) Osallistamista voidaan toteuttaa monin eri tavoin, kuten The ColorTable -työkalun kehittäminen Wagnerin tutkimuksessa osoitti. Erilaisten tiimien osallistaminen antoi mahdollisuuden vaikuttaa kaupunkisuunnitteluun Wagnerin tutkimuksessa. ArkTOP -hankkeessa osallistavaa suunnittelua toteutettiin yhteissuunnittelun muodossa esimerkiksi tammikuussa 2018 aktivointitehtävän ja Learning Café:n muodossa, joiden aikana pienryhmissä sekä yhteisissä keskusteluissa syntyi dialogia muun muassa täydennyskoulutuksista ja kollegiaalisen yhteistoiminnan kehittämisestä.

Bretteteigin mukaan Oslon yliopistollinen sairaala oli mukana Sisom -hankkeessa, jossa luotiin mobiililaitteilla toimiva tietojärjestelmä. Tone Bretteteig osallistui aktiivisesti projektin osallistavan suunnittelun osiin. Järjestelmän tarkoituksena on parantaa kroonisesti sairaiden lapsien ja klinikoiden välistä viestintää. Tämä tapahtuu siten, että lapset voivat rekisteröidä oireitaan ja ongelmiaan järjestelmään ennen lääkärin tapaamista. (Bratteteig, Wagner, 2014, s. 30.) Bretteteig summaa, että Sisom -hankkeessa osallisuus ilmeni monin eri tavoin lopputuloksessa. Järjestelmä tarjoaa lapselle uudenlaisen tavan kertoa kokemistaan oireista lääkärinvastaanotolla. Työkalun avulla lääkärit ovat ottaneet lapsen kokemukset sairaudesta mukaan potilastietoihin. Aikuiset osallistuivat Sisom -työkalun suunnitteluun ja huolehtivat kaikista sen yksityiskohdista. Kuitenkaan lopputuloksesta ei olisi tullut yhtä toimivaa ilman lasten osallistamista suunnittelutyöhön, koska vain lapset olivat päteviä valitsemaan oikean tavan kuvata heidän oireitaan. (Bratteteig & Wagner, 2014, s. 104–105.)

Sisom -hankkeessa pyrittiin lasten ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen parantamiseen järjestelmän avulla. ArkTOP -hankkeessa luotavan kuvataiteen opetusta edistävän verkko-oppimisympäristön luomisessa olisi tärkeää huomioida niin alan ammattilaisten kuin oppilaidenkin näkökulma. ArkTOP -hankkeen ensimmäisen toimintavuoden 2018 aikana suunnittelun alkuvaiheen ja etäopetuspilottien aikaan suunnittelussa osallistettiin kuvataideopettajat ja Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opetusharjoittelijat. Valmistuessaan ArkTOP -

hankkeen aikana rakennettu verkko-oppimisympäristö mahdollistaa uusien opetusmenetelmien hyödyntämisen, joka voisi parhaimmillaan tarjota uudenlaisen oppimista tukevan vuorovaikutusta edistävän kanavan opettajien ja oppilaiden välille.

Pam Woolner, Elaine Hall ja Kate Wall Newcastle'n yliopistosta ja David Dennison St Margaretin pojille suunnatusta yläkoulusta Liverpoolissa, Iso-Britanniasta, kirjoittavat artikkelissaan *Getting together to improve the school environment: user consultation, participatory design and student voice* (2007) kouluympäristön kehittämisestä yhteissuunnittelun keinoin. Artikkelissa Woolner, Hall, Wall ja Dennison esittelevät projektia, jossa osallistettiin koulun opettajia ja oppilaita 360° luokkahuoneen suunnitteluun. (Woolner, Hall, Wall, Dennison, 2007, s. 233.) 360° luokkahuoneen suunnitteluprojektin pääpaino muuttui Maantieteen laitokselta kohti kouluympäristöä, jolloin suunnittelussa painottui enemmän oppiminen ja opetus. Maantieteen laitoksella suunnittelua tehneet eivät olleet 360° luokkahuoneen loppukäyttäjiä. Tutkimuksellisesti nähtiin virheenä se, että toimijat vaihtuivat suunnitteluprosessissa kesken hankkeen. (Woolner ym, 2007, s. 240.)

Woolner, Hall, Wall ja Dennison osoittivat tutkimuksellaan, että toimijoiden vaihtuminen ja pääpainon muuttuminen projektissa vaikuttavat merkittävästi 360° luokkahuoneen suunnittelua koskeneessa hankkeessa. ArkTOP -hankkeessa tehtävän verkko-oppimisympäristön suunnittelu- ja rakentamisprosessin aikana olisikin tärkeää, että hankkeessa alusta asti mukaan lähteneet lappilaiset kuvataideopettajat olisivat mukana hankkeessa koko toiminnan ajan. ArkTOP -hankkeen kenttälukioille syventävän opetusharjoittelun etä- ja monimuoto-opetuksena tehneet opetusharjoittelijat vaihtuvat seuraaviin hankkeen edetessä uudelle toimintavuodelle. Onkin syytä pohtia, kuinka syksyllä 2018 opetusharjoittelua tehneiden tietotaito, kokemukset ja käytännönohjeet voitaisiin siirtää eteenpäin tuleville opetusharjoittelijoille.

2.2 Yhteissuunnittelu digitaalisten työkalujen luomisessa

Betsy DiSalvon, Jason Yipin, Elizabeth Bonsignoren ja Carl DiSalvon toimittama kokoomateos *Participatory design for learning – Perspective from Practice and Research* (2017) sisältää monipuolisia artikkeleita osallistavasta suunnittelusta muun muassa oppimisen ja tieteen näkökulmasta sekä syventyien tapauskohtaisesti tiettyihin suunnitteluprosesseihin. Ensimmäisessä osiossa esitellään esimerkiksi osallistavaa suunnittelua oppimisessa ja kuinka osallistava suunnittelu on vaikuttanut oppimistieteisiin. Teoksen toisessa osiossa artikkelit käsittelevät osallistavaa oppimista ja suunnittelua monipuolisissa konteksteissa. Kolmas osio sisältää tapauksia, joissa osallistava suunnittelu opinnoissa on oppimisen tutkimuksen kohteena. Neljännessä osiossa esitellään uusia näkökulmia osallistavan suunnitteluun ja oppimiseen ja käydään muun muassa keskustelua osallistavasta suunnittelusta tutkimuksessa ja käytännössä. Viides osio esittelee koottuja ajatuksia, tulevaisuuden näkymiä sekä seuraavia askelia.

Teoksen kolmannessa osiossa Michelle Hoda Wilkersonin artikkeli *Teachers, Students, and After-School Professionals as Designers of Digital Tools for Learning* (2017) käsitteli tutkimusta, jossa opettajat, oppilaat ja valmistuneet ammattilaiset osallistettiin digitaalisten oppimistyökalujen suunnittelijoiksi. Michelle Hoda Wilkerson on tutkinut SiMSAM -hanketta, jonka tarkoituksena oli kehittää digitaalinen työkalu ja opetusmateriaalia, jotka esittelivät yläkouluikäisille oppilaille tietokonemallinnusta tieteellisen tutkimuksen muodossa. SimSAM -hankkeen tutkimustiimi työskenteli kolmen vuoden ajan nuorien, opettajien ja ohjaajien kanssa työpajoissa, luokissa ja koulun jälkeen järjestetyssä ohjelmassa. (Wilkerson, 2017, s. 126.) Monipuolisen osallistujajoukon avulla oppimistyökalujen kehittämisessä voidaan huomioida suunnitteluun vaikuttavia näkökulmia.

Wilkersonin mukaan SimSAM -hankkeessa käytetyn ohjelman käyttöliittymä sai kahtiajakautuneen palautteen käyttäjiltään. Koulun oppilaat kokivat sen helpoksi käyttää, kun taas opettajat mielsivät sen käyttämisen vaikeaksi. Suunnittelijat olivat käyttäneet käyttöliittymän suunnitteluun elementtejä, jotka olivat nuorille osallistujille tuttuja, mutta useille opettajista ne olivat vieraita. (Wilkerson, 2017, s. 136–137.) ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavan kuvataideopetuksen

verkko-oppimisympäristön suunnitteluvaiheessa lappilaisia kuvataideopettajia osallistetaan suunnittelutyöhön. Suunnitteluvaiheessa huomioidaan verkko-oppimisympäristön käyttäjäystävällisyys opettajille, mutta myös peruskoulun oppilaiden sekä lukiolaisten kokemukset tulee huomioida käyttöliittymää suunniteltaessa.

Wilkersonin tutkimus paljasti, kuinka eri näkökulmien huomioiminen ja valinnat suunnitteluprosessissa vaikuttavat lopputulokseen. SimSAM -hankkeessa nuoret osallistettiin työkalun käyttöliittymän ja toiminnallisuuden suunnittelussa, opettajien näkökulmaa tuotiin pedagogisen teorian kehittämisen ja jalostamisen kautta. Joissain tapauksissa eri osallistujaryhmien näkemykset olivat yhteneväiset, mutta jotkin olivat ristiriidassa keskenään. Työkalun suunnittelijoiden täytyi päättää, mitkä asiat huomioitiin SimSAM -työkalun kehittämisessä. (Wilkerson, 2017, s. 126.) Kuten Wilkersonin tutkimus osoittaa, suunnittelutyöhön osallistaminen voi tuottaa näkemyksiä, jotka eivät edusta kaikkien osallistujien ajatuksia. ArkTOP -hankkeen aikana opetusharjoitteluissa tehdyt etäopetuspilotit tuottivat tuloksia etä- ja monimuoto-opetuksen kokemuksista. Sekä opetusharjoittelijat että kenttälukioiden ohjaavat kuvataideopettajat tuovat omat näkemyksensä siitä, millaisia asioita on huomioitava kuvataiteen opetuksessa etäyhteydellä. Opetusharjoittelijoiden ja kenttälukioiden ohjaavien opettajien taitotasot tekniikan kanssa ovat erilaisia ja kokemukset esimerkiksi tietoteknisestä helppokäyttöisyydestä voivat vaihdella käyttäjien kesken. ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön suunnittelussa tulee huomioida Wilkersonin tutkimustulosten tapaan se, mitä asioita otetaan mukaan suunnittelutyöhön ja mitkä asiat jätetään sen ulkopuolelle. Osallistavan yhteissuunnittelun avulla ArkTOP -hankkeessa saadaan suuntaviivat verkko-oppimisympäristön sisällöistä ja käyttäjäystävällisyydestä. ArkTOP -hankkeen opettajille suunnatuissa täydennyskoulutuksissa olisi syytä tarjota kysynnän mukaan koulutusta esimerkiksi tekniikan hallintaan ja laitteistojen käyttöön.

2.3 Digitaaliset ympäristöt taideopetuksessa

Kuvataidekasvatuksen apulaisprofessori Craig Roland Floridan yliopistosta on kirjoittanut tutkimusartikkelissaan *Preparing Art Teachers to Teach in a New Digital Landscape* (2010) digitaalisten ympäristöjen hyödyntämisestä opetuskäytössä, vastavalmistuvien taideopettajien koulutuksen näkökulmasta. Rolandin mukaan teknologialla on merkittävä rooli opetusmaailmassa ja taideopettajat tulevat kohtaamaan sen työelämässään, joten digitaalisten työkalujen hallinta ja opetus tulee sisällyttää opettajankoulutukseen. (Roland, 2010, s. 23.) Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijat pääsivät harjoittelemaan ja hyödyntämään digitaalista osaamistaan ArkTOP -hankkeessa syventävissä opetusharjoitteluisissa. ArkTOP -hankkeen kenttälukioissa opetusharjoitteluita toteutettiin etä- ja monimuotoisesti, jolloin opetus tapahtui kokonaan tai osittain etäopetuksena. Lisäksi osassa opetusharjoitteluita oli kenttälukion käytännöistä riippuen verkkoympäristö, jonne kurssia rakennettiin.

Pei Zhao, Heikki Kynäslahti ja Sara Sintonen Helsingin yliopistosta kirjoittavat artikkelissaan *A qualitative analysis of the digital literacy of arts education teachers in Chinese junior high and high schools* (2018) taideopettajien medialukutaidosta ja teknologian hyödyntämisestä taideopetuksessa Kiinassa. Zhaon, Kynäslahden ja Sintosen tutkimukseen osallistui kahdeksan taideopettajaa, joista neljä opettaa kuvataidetta. (Zhao, Kynäslahti & Sintonen, 2018, s. 78.) Tutkimusta, jossa teknologiaa on hyödynnetty taideopetuksessa, on ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön rakentamisen kannalta tarpeellista tarkastella. Zhaon, Kynäslahden ja Sintosen tuore tutkimus avaa näkökulmia tarkastella kansainvälisesti digitaalisuuden ilmiötä opetuksessa.

Roland esittelee Kansainvälisen koulutusalan teknologiayhdistyksen (International Society for Technology in Education, ISTE, 2008) järjestämän Muutetut kansalliset opetusteknologian standardit opettajille (The revised National Educational Technology Standards for Teachers, NETS). NETS on opettajankouluttajien käytettävissä oleva resurssi, joka tarjoaa puitteet suunnittelun tueksi ja ohjeistaa teknologian tehokkaaseen integroimiseen opetuskäytössä. Opettajille suunnattu NETS luotiin, jotta tarvittavia muutoksia saataisiin tehtyä opetuskäytäntöihin uuden teknologian hyödyntämiseksi

opetuksessa. Alkuperäinen opettajille suunnattu NETS esiteltiin vuonna 2000, joka sisälsi tietoa teknologiatoiminnoista ja käsitteistä. Uusi NETS sisältää teemoja, jotka edellyttävät opettajilta valmiuksia esimerkiksi fasilitoida ja innostaa oppilaita oppimiseen ja luovuuteen sekä digitaalisen oppimisen ja arvioinnin suunniteluun ja kehittämiseen. (Roland, 2010, s. 18.) NETS:in tavoin ArkTOP -hankkeen tavoitteena on järjestää opettajille täydennyskoulutusta esimerkiksi teknologiaosaamisessa ja luoda verkko-oppimisympäristö, joka toimisi kuvataideopettajien opetuskäyttöön soveltuvana oppimisympäristönä.

Rolandin artikkelissa kerrotaan tutkimuksesta, jossa oli seurattu taideopettajia, jotka hyödynsivät opetuksessaan teknologiaa. Muutama opettaja jakoi ammatillista tietotaitoaan ja kiinnostustaan taiteesta blogin muodossa. Tutkimukseen osallistuvista opettajista yksi käytti Vimeota oppilaiden videoteosten jakamiseen. Muut taideopettajat käyttivät TakingItGlobal.org-sivustoa ympäristönä oppilaidensa taideprojektien säilyttämiseen ja jakamiseen keskenään. VoiceThread.com -sivustosta on tullut suosittu, kun tavoitteena on dialogien luominen kuviin, videoihin ja kirjoitettuihin dokumentteihin. Vasta-alkanut opettaja voi saada internetin käytön luokkahuoneessa näyttämään potentiaalin rajaamiselta, jos sen käyttö ei ole päämäärätietoista. (Roland, 2010, s. 21.)

Vaikka Roland painottaa vahvasti digitaalisten työkalujen hyödyntämiseen taideopetuksessa ja taideopiskelijoiden koulutuksessa, antaa hän arvoa myös perinteisten opetusmateriaalien käytölle opetuksessa. Tilanteesta riippuen opettajan täytyy päättää, mikä on opetustilanteeseen sopivin valinta. Joskus internetin käyttö voi olla järkevin valinta, mutta joskus taas painettu kirjallisuus voi olla oppilaan kannalta paras valinta opetusmateriaaliksi. (Roland, 2010, s. 21.) ArkTOP -hankkeen kautta luotava verkko-oppimisympäristö olisi ihanteellisimmillaan silloin, jos se toimisi monipuolisena työkaluna ja materiaalipankkina kuvataideopetuksessa. ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristössä voisi olla esimerkiksi listausta perinteisistä opetusmateriaaleista, jotka ovat hyväksi havaittuja kuvataideopetuksessa.

Tutkimustuloksissaan Zhao, Kynäslähti ja Sintonen toteavat, että taideopettajia olisi hyvä kannustaa yhdistämään digitaalinen media osaksi opetusta ja jakamaan tietoa medialukutaidosta opettajakollegoiden kanssa. Erityisesti kuvataideopettajille ehdotetaan käyttämään verkkoympäristöä, jossa voi jakaa hyvälaatuisia kuvia esimerkiksi Google Art Projectin kautta. (Zhao ym, 2018, s. 86.) Digitaalisuuden yhdistäminen opetukseen luo uudenlaisia mahdollisuuksia luokkahuoneessa. Verkkoympäristöjen ja digitaalisten laitteiden hyödyntäminen opetuskäytössä ei ole välttämättä kaikille opettajille tuttua ja itsestään selvää, joten ArkTOP -hanke vastaa tähän tarpeeseen täydennyskoulutusten muodossa.

3 Arktinen alue tutkimuksen kohteena

3.1 Arktinen Suomi

Suomen arktinen strategia 2013, Valtioneuvosto periaatepäätös 23.8.2013. (Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 14/2013) määrittelee Suomen arktisuutta. Suomi on kansainvälinen arktinen toimija muun muassa Arktisessa neuvostossa, Barentsin euroarktisessa neuvostossa, Euroopan unionissa ja YK:ssa. Suomen ulkopoliitikassa arktiset kysymykset ovat keskeisellä sijalla. Arktisella alueella on erilaisia määritelmiä. Napapiiri on ollut yksi käytetyistä rajauksista. Lappi, Suomen pohjoisin maakunta, on oleellinen osa Suomen arktisuutta. 60. leveyspiirin pohjoispuolella asuvista ihmisistä lähes joka kolmas on suomalainen. Uusi strategia nojaa ajattelutapaan, jossa talouselämän, koulutuksen, osaamisen ja tutkimuksen näkökulmasta arktiseen alueeseen kohdistuva mielenkiinto on valtakunnallista. Koko Suomessa on arktista osaamista ja arktisuus on relevanttia koko Suomen kannalta. (Valtioneuvosto, 2013, s. 8–11.) ArkTOP -hankkeessa kuvataidekasvatuksen työpaketissa keskitytään neljään lappilaiseen kuntaan, jotka määritellään arktisiksi. Vain Utsjoki ja osa Sallan kunnan alueesta laskettaisiin arktiseksi, jos napapiiri olisi ainoa arktisuuden määrittelyn raja. Napapiiri on yksi tapa määrittää arktisuutta, mutta ArkTOP -hankkeen puitteissa arktisuus perustellaan Lapin maakunnan ja koko Suomen kattavan määritelmän perusteella.

3.2 Arktinen pedagogiikka

Yksi keskeisistä tavoitteista ArkTOP -hankkeessa on luoda arktisen pedagogiikan peruspilareiksi toimintamalleja. Niiden avulla voidaan tuottaa laadukkaita koulutuspalveluja, joissa on huomioitu Lapin alueen erityispiirteet. (Leskinen, 2017.) Kaarina Määttä ja Satu Uusiautti Lapin yliopistosta ovat tutkineet arktista pedagogiikkaa. Artikkelissaan *The Basics of Arctic Pedagogy* (2015) Määttä ja Uusiautti kuvailevat ja määrittelevät arktisen pedagogiikan erityispiirteitä ja oppimista Suomen pohjoisilla alueilla sekä erityisesti sen yhteydestä arktisuuteen. Arktisen pedagogiikan kulmakiviä ovat arktisen tiedon soveltaminen, ymmärtäminen ja analysoiminen oppimisprosesseissa,

oppilaskohtainen välittäminen opettajuudessa, laaja verkostoituminen oppimisen tukemiseksi sekä yhteisöllisyys. (Määttä & Uusiautti, 2015, s. 29.)

Suomen arktinen strategia 2013 määrittelee Suomen arktista osaamista. Sen perusta on korkealaatuinen koulutusjärjestelmä, jossa otetaan huomioon Suomen asema arktisena maana. Suomi panostaa pohjoisten alueiden osaamiseen ja tutkimukseen. Suomen pohjoinen sijainti luo kytkentöjä eri tutkimusaloilla kylmän ilmanalan osaamiseen ja sen kautta arktisuuteen. Toimiminen arktisilla alueilla vaatii soveltuvan teknologian tutkimusta ja kehittämistä kylmään ilmanalaan. (Suomen arktinen strategia, 2013, s. 21.) Arktiseen pedagogiikkaan sisältyy moniammatillisuus. Arktinen pedagogiikka on vahvasti paikallista ja sen tavoitteena on sisällyttää ja vahvistaa arktista tietoa opetuksessa. Arktista pedagogiikkaa auttaa toteutumaan moniammatillinen verkosto, joka koostuu muun muassa paikallisista toimijoista, kasvatustieteen ammattilaisista, kouluterveydenhuollosta sekä toisista kouluista. (Määttä & Uusiautti, 2015, s. 31.)

Arktinen alue on sää- ja jääolosuhteiltaan haastava ja vaikeasti ennakoitavissa (Suomen arktisessa strategia 2013, s. 28). Määttän ja Uusiautin mukaan arktisen pedagogiikka näkyy oppimisprosessissa. Sen tavoitteina on mahdollistaa kaikille mahdollinen elämänmittainen arktiset olosuhteet ja erityispiirteet huomioiva opetus. Opetuksen toimintatavoissa hyödynnetään uutta teknologiaa esimerkiksi etäopetuksen muodossa. Arktinen pedagogiikan sisältämä välittävä pedagogiikka huomioi yksilön vahvuudet fyysisissä sekä virtuaalisissa oppimisympäristöissä. Sisällöltään arktinen pedagogiikka yhdistää tietoa arktisesta alueesta kouluissa opetettavissa aineissa, oppimisympäristöissä ja opetussuunnitelmien teemoissa. (Määttä & Uusiautti, 2015, s. 30–31.) Opetusharjoittelijoiden tekemät kuvataideopetuksen etäopetuspilotit ArkTOP -hankkeessa perustuvat arktisen pedagogiikan ajatukseen nähdä etäopetus mahdollisuutena.

Määrän ja Uusiautin mukaan arktinen pedagogiikka näkyy oppimisympäristöissä. Oppimisympäristö nähdään pelkkää luokkahuonetilaa laajempänä käsitteenä, joka sisältää sekä fyysisen että virtuaalisen tilan. Esimerkiksi luonnossa

liikkuminen sekä paikalliseen kulttuuriin tutustuminen ovat osa arktista tietoa, jotka kuuluvat tärkeänä osana oppimisprosessia oppimisympäristöissä. Ne on suunniteltu tukemaan oppilaan positiivista kehitystä fyysisesti, sosiaalisesti, emotionaalisesti sekä kognitiivisesti. (Määttä & Uusiautti, 2015, s. 31.) Yliopistonlehtorit Marjaana Kangas ja Hanna Vuojärvi Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnasta sekä yliopistotutkija ja dosentti Pirkko Siklander Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa kirjoittavat artikkelissaan *Hiking in the wilderness: Interplay between teachers' and students' agencies in outdoor learning* (2018) ulkoilmaoppimisesta, jossa opetus vietiin luokkahuoneesta ulkoilmaan. Kankaan, Vuojärven ja Siklanderin toteuttivat tutkimuksensa Suomen lapissa järjestetyssä opettajien ja oppilaiden kolmen päivän vaellusretkellä.

Kankaan, Vuojärven ja Siklanderin mukaan ulkoilmaoppiminen arktisessa luonnossa voi edistää oppilaiden ajattelua kestävästä elämäntavasta ja tukee hyvinvointia, sekä kehittää heidän ongelmanratkaisukykyään ja eettistä ajatteluaan. (Kangas, Vuojärvi ja Siklander, 2018, s. 8.) ArkTOP -hankkeen näkökulmasta arktisen alueen luonnon ja sen näkeminen monipuolisena oppimisympäristönä voisi olla yksi osana hankkeen aikana rakennettavan verkko-oppimisympäristön sisältöjä. Kankaan, Vuojärven ja Siklanderin tutkimuksen tuloksiin viitaten arktisen ympäristön näkeminen oppilaan taitoja ja ymmärrystä syventävänä oppimisympäristönä on perusteltua.

Suomen arktisessa strategiassa (2013, s. 10) Lappia kuvaillaan arktisena alueena, jolle on tyypillistä harva asutus ja pitkät etäisyydet. Kulttuuriset erityispiirteet ovat osa arktista aluetta. Saamelaiset ovat Euroopan unionin ainoa alkuperäiskansa. Suomessa saamelaisten asema alkuperäiskansana on turvattu perustuslaissa. (Suomen arktinen strategia, 2013, s. 10–11.) Saamelaisen kulttuuri on yksi osa pohjoisen alueen arktista visuaalista kulttuuria, jota ArkTOP -hankkeessa rakennettavassa verkko-oppimisympäristössä tulee käsitellä kulttuurisesti kestäväällä tavalla.

Arktista pedagogiikkaa -hanke (2016–2018) toteutettiin yhteistyössä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen, Lapin yliopiston ja alueen lukioiden

kanssa. Arktinen pedagogiikka -hankkeen aikana kehitettiin arktista pedagogiikkaa alueen ihmisiä ja kulttuuria kunnioittaen, tieto- ja viestintäteknologian uusia mahdollisuuksia hyödyntäen. Arktinen pedagogiikka -hanke oli jatkoa Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kehittämälle tieto- ja viestintäteknologian opetuskäyttöä ja etäopetusta hanketyönä EU ohjelmakaudella (2007–2013) ja ensiselvityshankkeessa Askel arktiseen pedagogiikkaan saamelaisalueella (2015–2016). Saamelaisalueen koulutuskeskusten virtuaalikoulu toimi tieto- ja viestintäteknologian tukipalveluiden kouluttajana. Arktista pedagogiikkaa -hanke on saanut jatkoa Arktista pedagogiikkaa II, saamelaisopetuksen digiverkosto -projektin muodossa 2019–2020, jonka tavoitteena on ottaa käyttöön uudenlaista digitaalista teknologiaa hyödyntävää pedagogiikkaa, jossa saamenkielet ja kulttuurit sekä oppiminen ovat keskiössä.

3.3 Arktinen nykyaikakasvatus

Mirja Hiltunen käsittelee väitöstutkimuksessaan *Yhteisöllinen taidekasvatus: Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä* (2009) monikulttuurista yhteisötaidetta arktisella alueella Utsjoella ja Itä-Lapissa. Tutkimuksen toimintaympäristönä on vuosina 2004–2006 toteutettu Utsjoen Tulikettu-hanke sekä Pelkosenniemenellä järjestetty Tunturin taide -paja vuosina 2000–2006. Väitöstutkimuksen keskiössä on Tulikettu-hanke, jossa saamelaisia ja suomalaisia yhdistävässä toiminnassa osallistujat toteuttivat yhteistyössä taideprojektin. (Hiltunen, 2009, s. 3.)

Hiltunen (2009, s. 28) mukaan taidekasvatuksen näkökulmasta yhteisöllisten ja sosiaalisten aspektien tarkastelu näyttää vahvistuneen 2000-luvulle siirryttäessä, kuten myös taiteen yhdistyminen hyvinvointiin ja sosiaaliseen kenttään. Hiltunen toteaa, että useissa Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataiteen opettajien koulutuksen yhteydessä toteutetuissa hankkeissa on kehitetty ja edistetty pohjoisten koulujen psykososiaalista hyvinvointia yhteisöllisen ja ympäristölähtöisen taidekasvatuksen lähtökohdista. Taidekasvatuksen tiedonalan mukanaolo monialaisissa hankkeissa voi purkaa taiteen mystifiointia. (Hiltunen, 2009, s. 72.) Ympäristölähtöistä taidekasvatusta voidaan lähestyä

ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavan verkko-oppiympäristön sisällöissä, esimerkiksi arktisen luonnon tarkastelun kautta.

Timo Jokela kirjoittaa artikkelissaan *Suhteessa talveen* (2018) talvitaiteesta ja taideoppimisesta autenttisissa tiloissa ja tilanteissa. Jokelan mukaan jo Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opettajankoulutuksen alkuvaiheissa 1990-luvun puolivälissä, oli selvää, ettei perinteisiin taiteen tekemisen tekniikkoihin ja ilmaisuun keskittyvä studio- ja työpajaoppiminen ollut ajanmukainen tapa toteuttaa nykytaiteen taidekasvatusta. Opettajankoulutuksen osaksi kehitettiin Yhteisö, taide ja ympäristö -opintokokonaisuus eli YTY-opinnot, jossa on toteutettu taidetapahtumia ja työpajoja. Jokela korostaa, että talvitaiteesta tuli yksi tärkeimmistä osallistavan, tilannesidonnaisen ja projektimuotoisen pedagogiikan välineistä, kun luokkahuoneesta astuttiin Pohjolan arkeen. (Jokela, 2018, s. 61.) ArkTOP -hankkeen arktisen visuaalisen kulttuuriin keskittyvän verkko-oppimisympäristön rakentamisessa yhtenä teemana voisi olla talvitaide, joka on yksi arktisen alueen mahdollistamista taiteen tekemisen muodoista.

ArctiChildren InNet 2011-2015 (Sosiaalisen median mahdollisuudet kouluikäisten terveysviestinnässä tavoitteena nuorten osallisuuden ja elämönhallintataitojen edistäminen) -hanke on Euroopan sosiaalirahaston rahoittama. ArctiChildren InNet -hankkeessa Lapin korkeakoulukonsernin hanketoteuttajina ovat olleet Kemi-Tornion ja Rovaniemen ammattikorkeakoulujen sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan yksiköt sekä Lapin yliopiston kasvatustieteiden, yhteiskuntatieteiden ja taiteiden tiedekunnat. ArctiChildren InNet -hankkeen pilottikouluina ovat toimineet lappilaiset koulut viidessä eri kunnasta. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen henkilökunta ja opiskelijat toteuttivat työpajoja ArctiChildren InNet -hankkeessa. Kuvataideharjoituksia sisältävä Pohjoinen identiteetti -tehtäväpaketti on suunniteltu yläkouluikäisille ja lukiolaisille. Tehtäväpaketin harjoitusten tarkoituksena on lisätä oppilaiden hyvinvointia korostamalla ympäristön ja yksilön välistä vuorovaikutusta sekä kulttuurin merkitystä yksilön identiteetille ja hyvinvoinnille. (ArctiChildren InNet, 2015.) Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan kuvataidekasvatuksen tiedonala on ollut aktiivisesti mukana kehittämässä lappilaisten koulujen verkostoitumista ja

edistämässä oppilaiden hyvinvointia taidekasvatuksen avulla edellä mainitussa ArctiChildren InNet -hankkeessa.

ArctiChildren InNet -hanke sisälsi erilaisia työpajoja Torniossa ammattikorkeakoulun kampuksella, joissa osallistujina toimivat mukaan kutsuttujen koulujen oppilaita Ivalosta, Ruotsista Luulajasta, Pohjois-Norjasta Talvikista sekä Venäjältä Murmanskista, Kantalahdelta ja Lovozerosta. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opiskelijoiden Laura Leppäsen ja Sonja Frimodigin työpajassa ”From a Selfie to Mapping Northern Identity” teemoina olivat minäkuva, itsetunto ja kulttuuri-identiteetti. Työpajassa osallistujat tuottivat omakuvia eri tekniikoilla. Omakuvan tekeminen antoi oppilaille mahdollisuuden tutkia itseään ja samalla löytää eroja ja yhtäläisyyksiä muihin verrattuna. Toinen työpaja oli kuvataidekasvatuksen opiskelija Salla Juvosen suunnittelema ”From Outside to Inside” -työpaja, jossa aiheena oli tutkia ympäröivää luontoa ja omaa suhdettaan siihen. Työpajaan kuului metsäretki, jonka aikana oppilaat valokuvasivat itseään kiinnostavia kohteita ja tallensivat metsän ääniä. Työpajan ydin oli ajatus siitä, että oppilaiden oli mahdollista tutustua paikallisen identiteetin, perinteiden, juurien ja taustan merkitykseen oman minäkuvan muodostumisessa. (ArctiChildren InNet, 2015.)

Kuvataidekasvatuksen lehtori Elina Härkönen Lapin yliopistosta käsittelee kulttuurisesti kestävästä taideopetuksesta arktisella alueella artikkelissaan *Teach Me Your Arctic: Place-Based Intercultural Approaches in Art Education* (2018). Härkönen on toiminut tutkijana Our Arctic -hankkeessa, jossa kansainvälisen taiteen ja kuvataidekasvatuksen opiskelijat Lapin yliopistosta toimivat paikallisen koulun oppilaiden kanssa yhteistyössä taideprojektissa. Härkösen tutkimuksen mukaan kulttuurisesti monipuolisella ryhmällä nähtiin olevan mahdollisuus luoda monikerroksisia kulttuurien välisiä tulkintoja arktisuudesta. (Härkönen, 2018, s. 136.) ArkTOP -hankkeen tavoitteena on yhdessä kenttälukioiden kuvataideopettajien ja oppilaiden kanssa tuottaa arktisen visuaalisen kulttuurin tulkintoja, kun taas Our Arctic -hankkeessa arktisuuden tulkinnan keskiössä olivat oppilaat ja yliopisto-opiskelijat Lapin yliopiston puolelta.

Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen yliopistolehtori Maria Huhmarniemi käsittelee *Metsäleikkejä kestävään kehitykseen* (2018) artikkelissaan taidekasvatuksen kestävää kehitystä. Huhmarniemi on ollut järjestämässä Lasten taideseikkailut -perhetapahtumaa sekä Art Äkäslompolo ympäristö- ja yhteisötaidetapahtumaa. Lasten taideseikkailut -tapahtumaa järjestettiin kolmena vuotena Muodoslompolossa, Pajalassa, Pohjois-Ruotsissa, jonne osallistujia saapui Muoniosta ja Pajalasta sekä kolmantena vuotena Rovaniemeltä. Art Äkäslompolon -tapahtuma sijoittui Kolarin Äkäslompolon kansallispuiston lähialueelle. (Huhmarniemi, 2018, s. 109, 114.)

Huhmarniemen (2018, s. 111) tutkimuksen tavoitteena on ollut kestävän kehityksen tukeminen taidekasvatuksen keinoin Tornionlaaksossa. Kulttuurisesti kestävä kehitys yhteisötaiteessa tarkoittaa Huhmarniemen mukaan esimerkiksi taidetapahtumien tuottamista siten, että tapahtumat vahvistavat alueen yhteisöjen omaa toimijuutta sekä kulttuuriperinnön jatkuvuutta ja uudistumista. Kulttuurinen moninaisuus, kulttuuri-identiteetti ja erilaisien kulttuurien tuntemus sekä arvostaminen ovat osa kulttuurisesti kestävää kehitystä. (Huhmarniemi, 2018, s. 125.) Kulttuurisesti kestävä kuvataideopetus on keskeistä arktista visuaalista kulttuuria käsiteltäessä ArkTOP -hankkeessa rakennettavassa verkko-oppimisympäristössä. Arktisen alueen moninaisuutta käsiteltäessä kulttuurisesti kestävässä kuvataideopetuksessa otetaan huomioon muun muassa erilaiset kulttuurit ja niiden arvostaminen.

4 Kuvataideopetus

4.1 Tehtävä ja tavoitteet

Valtakunnallisesti säädetyissä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa sekä lukion opetussuunnitelmassa määritellään ajankohtaisesti kuvataideopetuksen tehtävää ja tavoitteita. ArkTOP -hankkeen aikana luodaan verkko-oppimisympäristö, jonka avulla voidaan tarjota laadukasta kuvataideopetusta etä- ja monimuotoisesti. Valtakunnallisesti säädetyt ala- ja yläkoulun sekä lukion opetussuunnitelmat määrittelevät kuvataideopetuksen tehtävää, jota ArkTOP -hankkeen aikana rakennettava verkko-oppimisympäristö tukee.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 määritellään kuvataiteen opetuksen tehtävää alakoulun 1.–6. luokilla ja yläkoulun 7.–9. luokilla. Tavoitteena on kehittää oppilaan kykyä ymmärtää taiteen, ympäristön ja muun visuaalisen kulttuurin ilmiöitä. Oppilas tarkastelee kuvataidetta ja muuta visuaalista kulttuuria historiallisista ja kulttuurisista näkökulmista. Kuvataiteen opetuksella luodaan perustaa oppilaan paikalliselle ja globaalille toimijuudelle. (POPS, 2014 s.143, 266, 426.) Visuaalinen kulttuuri sisältyy havaitsemisen ja ajattelun, kuvantuottamisen, kuvien sisältöjen tulkinnan sekä esteettisen, ekologisen ja eettisen arvottamisen tavoitteisiin. (POPS, 2014, s. 144, 267, 426–427.) Lukion opetussuunnitelman perusteissa 2015 määritellään kuvataideopetuksen keskeiseksi tavoitteeksi, että opiskelija ymmärtää kuvataiteen ja muun visuaalisen kulttuurin ilmiöitä omassa elämässään ja yhteiskunnassa. Opiskelija tutkii kuvataiteen ja muun visuaalisen kulttuurin henkilökohtaisia, yhteiskunnallisia ja globaaleja merkityksiä. Opetuksessa perehdytään ajankohtaisiin visuaalisen kulttuurin ilmiöihin, toimintatapoihin ja osallistumisen muotoihin. (LOPS, 2015, s. 214.)

Taideperustainen toimintatutkimukseni keskittyy lukion KU1 eli Kuvat ja kulttuurit -kurssin sisältöihin. KU1-kurssin tavoitteena on, että opiskelija tutkii kuvataiteen ja muun visuaalisen kulttuurin sisältöjä, ilmiöitä, prosesseja ja toimintatapoja. Kuvataideopetuksessa tuetaan oppilaan omakohtaisten ratkaisuiden tekoa. Omien ja muiden kuvakulttuurit sekä taiteen, median ja muun visuaalisen

kulttuurin ajankohtaiset ilmiöt ovat sisällytettynä opetuksen tavoitteisiin. Opiskelija tutkii visuaalista kulttuuria yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmista itsenäisesti ja ryhmän jäsenenä. KU1-kurssin keskeisiä sisältönä on opiskelijan omat kuvat kulttuurisen moninaisuuden ilmentäjinä sekä identiteetin rakentajina. (LOPS, 2015, s. 215–216.)

4.2 Sisältönä arktinen visuaalinen kulttuuri

ArkTOP -hanke nimensä mukaisesti pyrkii arktiseen uudistavaan ja tutkivaan opettajuuteen. ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin yhtenä tehtävänä on määrittää yhteistyössä kuvataideopettajien ja oppilaiden/opiskelijoiden kanssa, mitä on arktinen visuaalinen kulttuuri. Arktinen visuaalinen kulttuuri on keskeinen ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavan verkko-oppimisympäristön teema. Mitä on arktinen visuaalinen kulttuuri kenttälukioiden alueella kunnissa, jotka ovat mukana ArkTOP-hankkeessa? Muu visuaalinen kulttuuri -termi toistuu useasti kuvataideopetuksen opetussisällöissä ja tavoitteissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa sekä lukion opetussuunnitelmassa. Mutta mitä on visuaalinen kulttuuri ja miten arktisuus ilmenee siinä? Räsänen kirjoittaa, että eräs tapa määritellä visuaalinen kulttuuri on puhua kulttuurin visuaalisesta ilmenemismuodosta, jolloin kulttuuri ymmärretään jonkin ryhmän ominaislaatuna (Räsänen, 2008, s. 213). Arktista visuaalista kulttuuria voitaisiin tämän määritelmän mukaisesti katsoa ilmenemismuodoksi, joka tuo monipuolisesti esiin arktisen alueen erityispiirteet.

Väitöskirjassaan *Miksi kuvista? Koulun kuvataideopetuksen muuttuvat perustelut* (2005) Pirkko Pohjakallio kirjoittaa kuvataiteen oppiaineen nimeen liittyvästä keskustelusta. Oppiaineen nimi on muuttunut kolme kertaa 1900-luvulla. Ensin piirustuksesta kuvaamataidoksi ja nykyiseen muotoonsa kuvataiteeksi. 2000-luvulla oppiaineelle on ehdotettu nimeä *kuvataide ja visuaalinen kulttuuri*, joka on saanut ammattikunnan keskuudessa kannatusta. Koko visuaalinen kulttuuri, joka sisältää taiteen, on kuulunut perinteisesti kuvataideopetuksen piiriin. (Pohjakallio, 2005, s. 25.) Marjo Räsänen määrittelee teoksessaan *Kuvakulttuurit ja integroiva opetus* (2008), että visuaalinen kulttuuri pitää sisällään kaikki ihmisen luomat artefaktit, joilla on toiminnallinen, kommunikatiivinen tai esteettinen tarkoitus. Ne ovat pääosin näköaistille suunnattuja. (Räsänen, 2008, s. 213.)

Räsänen kirjoittaa *Visuaalisen kulttuurin monilukukirjassaan* (2015) kulttuurisesti kestävästä kuvataideopetuksesta, joka tunnistaa globalisaation kielteiset ja myönteiset puolet. Räsänen mukaan paikalliset ja globaalit vaikutukset muokkaavat yksilön kulttuuri-identiteettiä. (Räsänen, 2015, s.69.) Härkönen tuo kulttuurisesti kestävään kuvataideopetukseen näkökulman, jossa se luo mukanaan tarpeen ymmärtää paikkakuntaa (Härkönen, 2018, s.134). Paikkakohtaisuus kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta pyrkii Härkösen mukaan kasvattamaan sensitiivisiä lähestymistapoja ja tunnustaa sen erilaiset tarinat, muistiin perustuvat näkökulmat ja kokemukset sekä merkityksenannot paikkaa kunnioittaen (Härkönen, 2018, s. 133). Perusopetuksen arvoperustaan kuuluu oppilaan kulttuuri-identiteetin rakentumisen tukeminen opetuksessa sekä kiinnostus muita kulttuureja kohtaan (POPS, 2014, s. 16). Kuvataideopetuksessa tuetaan oppilaan/opiskelijan identiteetin rakentumista sekä kulttuurista osaamista kuvia tuottamalla ja tulkitsemalla (POPS, 2014, s. 426; LOPS, 2015, s. 214). Kulttuurisesti kestävä kuvataideopetus voisi olla toimiva lähestymistapa arktista visuaalista kulttuuria tarkastellessa, koska siinä otetaan huomioon oppilaan/opiskelijan kulttuuri-identiteetin rakentuminen sekä siihen vaikuttava paikalliset ja globaalit vaikutukset. Arktisen alueen kulttuurinen moninaisuus tulee ottaa huomioon ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristöä luotaessa.

Jokela (2018) huomioi kirjoittaessaan pohjoisten kulttuurien omasta taiteesta, että saamelaiseen perinteeseen ei ole kuulunut kuvataide, mutta taidetraditio on silti pitkä ja saamelaistaiteen taidekasvatuksena on nähty käsityötaidot ja perinnekäsityökurssit (duodji). Toisaalta saamelaistaiteilijat ovat ottaneet käyttöönsä uusia taidemuotoja, jotka ovat muuttaneet tilanteen, jossa heidän kulttuuristaan ovat kertoneet vain ulkopuoliset vierailijat. (Jokela, 2018, s. 59.) Saamelaistaiteen erilaiset ilmenemismuodot ovat yksi osa arktisen visuaalisen kulttuurin kirjoa. Saamelaisten visuaalisesta kulttuurista kertominen laajemmalle yleisölle ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön kautta edistää oppilaiden ja opiskelijoiden kulttuurista tietämystä koulumaailmassa.

Tarkemmin katsoen – visuaalisen kulttuurin lukukirja (Toim. Leena-Maija Rossi ja Anita Seppä, 2007) esittelee kotimaista visuaalisen kulttuurin tutkimusta monitieteisesti. Teoksessa esitellään visuaalisen kulttuurin suhdetta muun

muassa taidehistoriaan, mediakasvatukseen, kriittiseen estetiikkaan ja naistutkimukseen. (Rossi & Seppä, 2007, s. 10.) Rossin ja Sepän (2007) mukaan visuaalisen kulttuurin tutkimuksessa monitieteisyys on koettu tärkeäksi, koska mikään yksittäinen perinteinen oppiala ei ole koettu kattavaksi tarjoamaan riittävän monipuolista käsitteistöä ja metodologiaa nykyisen visuaalisen kulttuurin monimuotoisuuden ymmärtämiseen ja selittämiseen. Monitieteisyys pitää sisällään lupauksen innovatiivisuuteen ja luovaan tutkimusaseteen, joka parhaimmillaan luo uutta ja kehittää yksittäisten oppiaineiden perinteet ja paradigmat ylittävää ajattelua. (Rossi & Seppä, 2007, s. 11.)

Räsänen (2008) mukaan visuaalisen kulttuurin opetuksen tulisi ylittää historiallisia, kulttuurisia ja tiedonalakohtaisia rajoja, koska oppilaat muodostavat tietoa monien päällekkäisten ja assosiativisten kokemusten kautta. Visuaalista kulttuuria tulisi tarkastella kaikissa oppiaineissa, koska se liittyy kaikkiin elämänalueisiin. (Räsänen, 2008, s. 214–215.) Kuvataideopetuksessa voidaan käsitellä visuaalista kulttuuria monipuolisesti eri näkökulmista. ArkTOP -hankkeen aikana on tarkoitus tuottaa yhdessä lappilaisten kenttälukioiden kanssa sisältöä ja materiaalia, jotka ilmentävät arktista visuaalista kulttuuria. ArkTOP -hankkeessa mukana olevien lappilaisten kuvataideopettajien asiantuntemus on tärkeää, kun pohditaan sitä, kuinka arktista visuaalista kulttuuria voitaisiin käsitellä kuvataideopetuksessa.

5 Etä- ja monimuoto-opetus

Taideperustainen toimintatutkimukseni sijoittuu kuvataidekasvatuksen työpakettiin eli etä- ja monimuoto-opetuksen kehittämistoimintaan, jossa tavoitteena on luoda verkko-oppimisympäristö ajantasaisen ja laadukkaan kuvataideopetuksen tarjoamiseen (Leskisenoja, 2017). Etäopetuksella tarkoitetaan kokonaan verkon välityksellä tapahtuvaa opetusta. Monimuoto-opetus on osittain kasvokkain ja osittain verkon välityksellä tapahtuvaa opetusta. ArkTOP -hankkeen aikana opetusharjoittelussa luotu opetusmateriaali toimii sisältönä rakenteilla olevan kuvataideopetuksen verkko-oppimisympäristöön. Valmistuessaan ArkTOP-hankkeen kautta luotu verkko-oppimisympäristö on helppokäyttöinen materiaalipankki kuvataideopettajille. Mänty ja Nissinen (2005, s. 41) toteavat, että verkko-oppimateriaalin tuottamisessa tulee ensisijaisesti huomioida oppimateriaalin saatavuus ja käytettävyys, jonka lisäksi tärkeää on tuottamisen vaivattomuus ja materiaalin ylläpitämisen helppous. Nevgin ja Tirrin (2003, s. 43) mukaan verkko-opetus mahdollistaa monimuotoisen, joustavan ja vuorovaikutteisen ympäristön opetukselle.

Kristiina Anttila ja Anu Pruikkonen kirjoittavat artikkelissaan *Opettajakonkarit kertovat – etä- ja verkko-opetuksen laatutekijät ja hyvät käytännöt* (2011) haastatelleensa yhtätoista lappilaista korkeakoulujen opettajaa aikuiskoulutuksen ja avoimen yliopisto-opetuksen kehittyessä etä- ja verkko-opetuspainotteiseksi. Anttilan ja Pruikkosen haastattelemat opettajat nostavat vuorovaikutuksen ja opiskelijoiden osallistamisen yhteiseen tiedonrakenteluun yhdeksi laadukkaan verkko-opetuksen tekijöistä, sillä yksisuuntaista luennointia kuvailtiin puuduttavaksi. (Anttila & Pruikkonen, 2011, s. 53.) ArkTOP -hankkeen etäopetuspiloteissa tuli huomioida Anttilan ja Pruikkosen tutkimustulos, jotta etäopetuksesta saatiin lukiolaiset mukaan ottava opetuskokonaisuus. Vastaanottajien osallistaminen ja aktivoiminen ovat keinoja välttää yksisuuntainen luennoijan monologi etäopetuksessa.

Mänty ja Nissinen toteavat, että dialogin muodostuminen verkkoympäristössä ei ole helppoa, koska se on sosiaalisesti vihjeettömämpää (Mänty & Nissinen, 2005, s. 55). Saman toteavat Storti ja Tulonen, jotka lisäävät, että dialogi on haasteellinen oppimisen muoto, sekä verkossa että perinteisesti. Verkossa

tapahtuvasta dialogista erityisen haastavan tekee se, että se tapahtuu useimmiten kirjoittamisen ja lukemisen kautta. Kirjoittamisen kautta käydyssä dialogissa sosiaaliset vihjeet jäävät pois ja haasteena on rivien välistä lukeminen. Dialogin onnistumiseen vaikuttaa ilmaisemisen taito kirjoittamisen avulla. (Storti & Tulonen, 2005, s. 125.)

Storti ja Tulonen pitävät tärkeänä sitä, että oppimisympäristöjen suunnittelussa on huomioitava, miten se tukee oppijan oppimisprosessia. Löytyvätkö ohjeet ja oppimateriaalit kuinka helposti ja kuinka ohjaus on järjestetty? (Storti & Tulonen, 2005, s. 134–135.) Myös Mänty ja Nissinen ovat samaa mieltä siitä, että verkko-opetuksen suunnittelun tulee aina olla lähtökohdiltaan pedagogista suunnittelua. Heidän mukaansa suunnittelussa on pohdittava, minkälaisiin pedagogisiin lähtökohtiin tai malleihin opetus on tarkoituksenmukaista. Verkko-oppiminen voi olla itsenäistä tiedon selaamista ja hakemista tai yhteistä tiedon rakentamista ja muokkaamista. (Mänty & Nissinen, 2005, s. 25.)

Ovatko etä- ja monimuoto-opetus tarpeeksi kattavia termejä kuvaamaan tulevaisuuden opiskelumenetelmiä? Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa verkkopedagogiikan asiantuntijana toimiva Taina Joutsenvirta ja pedagoginen yliopistonlehtori Liisa Myyry tarjoavat *Sulautuva opetus – käytäntöjä ja pedagogiikkaa* -teoksessaan (2010) nimensä mukaisesti käyttöön termiä 'sulautuva opetus'. Kasvokkain käytävän vuorovaikutusympäristön sekä verkkoympäristön yhdistäminen nähdään Joutsenvirran ja Myyryn mukaan tulevaisuudessa sulautuvan opetuksen mielekkäänä oppimisympäristönä. (Joutsenvirta & Myyry, 2010, s. 3.) Sulautuva opetus voi tarkoittaa erilaisia opetuskokonaisuuksia. Anu Pruikkosen ja Tanja Rautiaisen artikkelin *Sulautuvan opetuksen tukipalvelut* (2010) kontekstissa sulautuva opetus tarkoittaa kolmen elementin, lähiopetuksen- sekä eri- ja samanaikaisen verkko-opetuksen kokonaisuutta (Pruikkonen & Rautiainen, 2010, s. 115).

Toimintatutkimuksessani käytän termiä etä- ja monimuoto-opetus, koska ne antavat tämän tutkimuksen kontekstissa selkeän kuvan siitä, millä tavoin opetusharjoittelut toteutettiin. Sekä Ranualle että Sodankylään tehdyt opetusharjoittelut toteutettiin monimuoto-opetuksena, jotka koostuivat paikan

päällä sekä etäyhteydellä tehdystä opetuskokonaisuudesta. Opetusharjoittelija Karttunen toteutti harjoittelunsa kokonaan etäyhteydellä Helsingistä Sallan ja Utsjoen kuntiin. ArkTOP -hankkeen aikana rakennettava kuvataideopetuksen verkko-oppimisympäristö mahdollistaa sulautuvan opettamisen, jossa luokkahuone ja virtuaalisen oppimisympäristö voidaan sulauttaa yhdeksi kokonaisuudeksi.

Verkko-oppimisympäristö sisältää Negin ja Tirrin (2003) mukaan yleensä ominaisuuksia, joita ovat monimuotoisesti rakentuvat oppimateriaalit, kuten tekstit, grafiikat ja multimediat kuten videot, äänitteet ja animaatiot. Verkko-oppimisympäristö sisältää samanaikaisen ja eriaikaisen kommunikaation yhdistävät toiminnot, kuten CHAT-keskustelutilat, videokonferenssit tai eriaikaiset keskustelufoorumit. Materiaalien säilytys, hallinnointi ja ylläpidon toiminnot kuuluvat verkko-oppimisympäristön ominaisuuksiin. (Nevgi & Tirri, 2003, s. 20.) ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavassa verkko-oppimisympäristössä tulee tehdä valintoja muun muassa sen suhteen, kuinka sen kautta kommunikoidaan ja luodaan vuorovaikutusta opettajan ja oppijoiden välille. Verkko-oppimisympäristö mahdollistaa monipuolisten opetusmateriaalien käyttämisen kuvataideopetuksessa, joka edistää oppiaineen tavoitteiden ja sisältöjen toteuttamista.

6 Taideperustainen toimintatutkimus

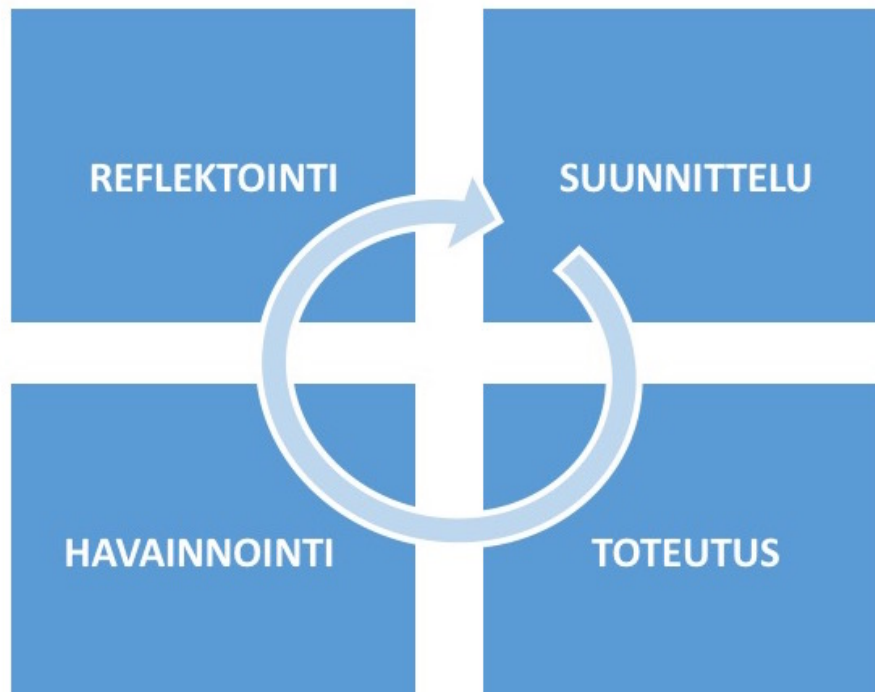
6.1 Toimintatutkimus lähestymistapana

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan toimintatutkimus voidaan määritellä lähestymistavaksi, jossa tutkija osallistuu tutkittavan yhteisön kanssa ratkaisemaan tietyn ongelman yhdessä. Toimintatutkimuksessa perusideana on se, että mukaan tutkimukseen otetaan ne ihmiset, joita tutkimus koskettaa. Yhdessä tutkittavien kanssa pyritään toteuttamaan yhdessä asetettuja päämääriä. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 93.) Peter Reason ja Hilary Bradbury (2006) määrittelevät Eskolan ja Suorannan (1998) tapaan, että toimintatutkimusta voidaan pitää osallistuvana, demokraattisena prosessina, joka ottaa huomioon kehittyvän käytännön tiedon. Toimintatutkimus on yhteistoimintaa muiden kanssa ja se tuo yhteen teorian sekä käytännön. (Reason & Bradbury, 2006, s. 1.) Toimintatutkimukseni ajoittuu ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön suunnitteluvaiheeseen. Mukaan yhteissuunnitteluun kutsuttiin lappilaiset kuvataideopettajat eli ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavan verkko-oppimisympäristön loppukäyttäjät, joka tukee toimintatutkimuksen ajatusta demokraattisesta prosessista.

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan toimintatutkimuksen isäksi on nimetty amerikkalainen sosiaalipsykologi Kurt Lewin, joka toi 1940-luvun lopulla toimintatutkimuksen käsitteen tunnetuksi. Lewin nimesi ideansa tutkimuksen ja käytännön samanaikaisuudesta toimintatutkimukseksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 34.) Hannu L.T. Heikkinen, Esa Rovio ja Tomi Kiilakoski kirjoittavat toimintatutkimuksesta prosessina, joka hahmotetaan usein syklinä. Toimintatutkimukseen kuuluu konstruoivia ja rekonstruoivia vaiheita, joissa prosessia katsotaan eteen- ja taaksepäin. Konstruoiva vaihe on uutta rakentavaa ja tulevaisuuteen päin suuntaavaa toimintaa, kun taas rekonstruoiva vaihe katsoo taaksepäin, havainnoi ja arvioi toimintaa. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski, 2008, s. 78–79.)

Suunnittelutyö

TOIMINTATUTKIMUKSEN SYKLI

Kaavio 1

ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön kehittämisessä vuonna 2018 toteutui Heikkisen ja kumppanien (2008) kuvailun mukainen kehämäinen toimintatutkimuksen sykli (kaavio 1). Vuoden 2018 alussa suunnittelu alkoi ArkTOP -illassa, jossa kartoitettiin ideoita ja toiveita liittyen ArkTOP -hankkeen tavoitteiden täyttämiseen ja täydennyskoulutukseen. Suunnittelusta siirryttiin ideoiden kanssa toimintaan, jota tapahtui syksyn 2018 syventävissä opetusharjoittelussa etä- ja monimuoto-opetuksen muodossa ArkTOP -hankkeen kenttälukioissa. Opetusharjoittelijana olin toteuttamassa etä- ja monimuoto-opetustani Ranuan kenttälukiossa, mutta samalla tein tutkijan roolissa havaintoja opetuksestani ja kirjasin niitä tutkimuspäiväkirjaani. Havainnoin myös muiden opetusharjoittelijoiden opetusta seurattessani heidän

etäopetustuntejaan. Havaintojen pohjalta teimme reflektointia yhteisessä loppupalaverissa, jossa ArkTOP -hankkeen ohjaavat kuvataideopettajat ja opetusharjoittelijat kertoivat kokemuksistaan ja kehitysideoistaan. Muun muassa tämän toimintatutkimuksen syklin (kaavio 1) perusteella taideperustaisessa toimintatutkimuksessani teoria ja käytäntö ovat solmiutuneet yhteen.

6.2 ArkTOP -hanke tutkimuksen kohteena

Toimintatutkimuksella tuotetaan tietoa, jolla pyritään sosiaalisen toiminnan kautta kehittämään käytäntöä. Tutkimuksessa suunnitellaan ja kokeillaan usein uusia toimintatapoja, joka muotoutuu yhteisen toiminnan kautta. (Heikkinen & Rovio & Syrjälä, 2008, s. 16–17.) Toimintatutkimukseni käsittelee kuvataideopettajien osallistamista kuvataiteen etä- ja monimuoto-opetuksen kehittämiseen. Kuvataideopettajat toimivat sekä alansa että paikkakuntiansa asiantuntijoina. Hankkeen puitteissa järjestettiin yhteisiä kokoontumisia, joissa opettajat pääsivät osallistumaan ja esittämään ideoitaan ja toiveitaan hankkeen etenemiselle. Tämä kartoitusosuus oli osa verkko-oppimisympäristön ja opetusharjoittelun suunnittelua. Kenttälukioiden opettajat kävivät keskustelua ohjaaviksi opettajiksi ryhtymisestä syventävään harjoitteluun syksyllä 2018, joissa tehtiin etä- ja monimuotoista kuvataideopetusta.

Taideperustainen toimintatutkimus on Lapin yliopistossa kuvataidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen koulutusaloilla 1990-luvulta lähtien kehitetty tutkimuksellinen lähestymistapa (Huhmarniemi, 2016, s. 42). Jokela, Hiltunen ja Härkönen määrittelevät taideperustaista toimintatutkimusta prosessimuotoiseksi, dialogiseksi ja muutosherkäksi (Jokela & Hiltunen & Härkönen, 2015, s. 435). Jokelan ja kumppanien mainitsemat piirteet tulivat esiin ArkTOP -hankkeessa tekemässäni taideperustaisessa toimintatutkimuksessa. Prosessimuotoisuus hankkeessa näkyi sen asteittaisessa etenemisessä vuoden 2018 aikana suunnitteluprosessista aina ensimmäisiin etäopetuspilotteihin ja joulukuussa käytyyn koontikeskusteluun asti. ArkTOP -hankkeessa opettajat kävivät dialogia toisten opettajien sekä muiden hankkeen parissa toimivien henkilöiden kanssa.

Patricia Leavyn (2015) mukaan taideperustaisella tutkimuksella (engl. arts-based research/art-based research) voidaan saada ihmiset näkemään tai

ajattelemaan erillä tavalla, tuntemaan syvemmin ja oppimaan uutta. Taideperustainen tutkimus muokkaa uusia oivalluksia ja tuo esiin näkökulmia sosiaalisesta maailmasta sekä ihmisten kokemuksista. Taideperustainen lähestymistapa on käytännöllistä tutkimusprojekteissa, joiden tavoite on kuvata, tutkia ja löytää. (Leavy, 2015, s. 21.) ArkTOP -hankkeen avulla pyritään vahvistamaan opettajien osaamista ja löytämään toimintatapoja vastata digitalisaation luomiin uusiin haasteisiin (Leskisenoja, 2017). Osallistuminen hankkeeseen tarjoaa opettajille vertaistukea, kokemusten jakamista sekä verkostoitumisen mahdollisuuden. Vuorovaikutus on otettava huomioon verkko-oppimisympäristön kehittämisessä. Hankkeessa tavoitellaan sitä, että kenttälukioiden opiskelijat pääsevät osallistumaan opetukseen ja mahdollisesti luomaan sisältöjä etäyhteyden kautta. Jotta päästäisiin näihin tavoitteisiin, verkko-oppimisympäristön täytyy olla hyvin suunniteltu.

Osallistava toimintatutkimus pyrkii osallistujien vuorovaikutuksen edistämiseen, jotta toiminta kehittyy. Avoin vuorovaikutus ja dialogi eri toimijoiden kesken on tutkimushankkeen läpinäkyvyyttä. (Heikkinen ym, 2008, s. 33.) ArkTOP -hankkeessa vuorovaikutusta edistettiin osallistamalla osallistujia monipuolisesti toimintaan. Tammikuun ensimmäisen yhteisen kokoontumisen aikana opettajat pääsivät tutustumaan hankkeeseen tarkemmin ja keskustelivat ensimmäistä kertaa yhdessä kasvotusten tämän hankkeen parissa. Tähän asti opettajat olivat olleet yhteyksissä hankkeeseen liittyvistä asioista sähköpostitse. Vuorovaikutteista dialogia käytiin muun muassa visuaalisen aktivointitehtävän parissa, kun osallistujat esittelivät tuotoksiaan, jotka toteutettiin osallistujien ilmaisutavasta riippuen kirjoitetussa muodossa, kuvallisesti ja/tai animaation muodossa, joko yksin tai ryhmässä. Vuorovaikutuksen edistäminen hankkeessa on tärkeää, sillä toimiva osallistujien välinen vuorovaikutus tekee toiminnasta sujuvaa. Se myös edistää verkko-oppimisympäristön yhteissuunnittelua, koska avoin vuorovaikutus ja dialogi mahdollistavat osallistujien ideoiden, ehdotusten ja näkemysten kuulluksi tulemista.

6.3 Taiteen paikka taideperustaisessa toimintatutkimuksessa

Taide on keskeistä taideperustaisessa toimintatutkimuksessa. Taide on mukana osallistujien dialogissa, jota he käyvät taideprosessin aikana. Toimintatutkimuksessa voidaan tutkia osallistujien töitä sen kulttuurin tuotteena, johon he kuuluvat. (Jokela ym. 2015, s. 438.) Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa täytyy pohtia taiteen paikkaa, jonka positio ei ole aina selvärajaista. Toimintatutkimukseni koskee ArkTOP -hankkeessa luotavan verkko-oppimisympäristön kehittämis- ja suunnitteluvaihetta, jossa keskitytään siihen, kuinka projektissa edettiin ja kuinka lappilaisia kuvataideopettajia osallistettiin verkko-oppimisympäristön luomiseen. Suunnitteluvaiheessa taiteen paikka näkyy osallistujien dialogissa, yhteisessä tapaamisessa tehdyn aktivointitehtävissä, kehitysehdotuksissa ja ideoinnissa. Kuvataideopettajat ovat oman kuntansa asiantuntijoita ja huomioidaan oppimisympäristön kehittämisessä.

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa keskeistä on ”the art of art education” eli taidekasvatuksen taide, jonka luomista prosessilla tavoitellaan. Taideprojekteilla pyritään vaikuttamaan ihmisiin taiteen kautta. Usein pyritään yhteiskunnalliseen muutokseen, ympäristövastuuseen, osallistavaan ajatteluun ja yhteisöllisyyden edistämiseen. (Jokela ym. 2015, s. 445.) Räsänen kiteyttää, että taiteen tulisi auttaa meitä ymmärtämään muita ja auttaa siten laajentamaan omaa näkökulmaamme (Räsänen, 2015, s. 133). ArkTOP -hanke pyrkii yhteisöllisyyden edistämiseen kuvataideopettajien täydennyskoulutuksen ja etä- ja monimuoto-opetuksen kehittämisen myötä. Osallistavat menetelmät kehittämistyössä perusteltuja ArkTOP -hankkeen tavoitteiden saavuttamiseksi, koska osallistamalla kuvataideopettajat yhteissuunnitteluun, he ovat vaikuttamassa ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavan verkko-oppimisympäristön kehittämiseen. Yhteiskunnallisesti muutos näkyy hankkeen tavoitteissa, joilla pyritään käytäntöjen kehittämiseen opetustyössä. ArkTOP -hankkeen tavoitteet pohjautuvat Opetus- ja kulttuuriministeriön kärkihankkeeseen, jolla tavoitellaan uusien oppimisympäristöjen kehittämistä ja digitaalisten materiaalien käyttämistä peruskouluissa.

Mira Kallion mukaan taideperustainen tutkimus on menetelmä, joka tuottaa tietoutta ympäröivästä todellisuudesta (Kallio, 2008, s. 106). Tuomen ja Sarajärven (2018) määrittelevät, että laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Tämän vuoksi laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 73–74.) Arktinen visuaalinen kulttuuri voidaan ajatella ilmiönä, jota tämän toimintatutkimuksen kautta tuotetaan osallistavin menetelmin. Lappilaiset kuvataideopettajat ovat visuaalisen alan ammattilaisia ja tämän vuoksi heidät on valittu tutkimuksen kohderyhmäksi.

ArkTOP -hankkeeseen kutsutut neljä lappilaista kuvataideopettajaa ovat kuntiensa ainoat kuvataideopettajat. Jokainen kuvataideopettaja työskentelee lappilaisessa kunnassa, jolla on omat erityispiirteensä. Sallan kunnan maantieteellinen sijainti Itä-Lapissa vaikuttaa siihen, että osa paikallisen lukion opiskelijoista puhuu äidinkielenään venäjän kieltä. Ranuan kunnan alueella toimii aktiivisesti kristillinen kansanopisto ja kunnassa järjestetään jokavuotiset vanhoillislestadiolaisten opistoseurat (Ranuan kr. kansanopisto, 2019). Utsjoen saamelaislukio on EU:n pohjoisin lukio, jonka soveltavien kurssien valikoimaan on lisätty saamelaisuuteen ja pohjoisuuteen erikoistuneita kursseja (Utsjoen kunta, 2019). Sodankylässä on pitkät perinteet elokuvakasvatukselle ja ohjaavaksi opettajaksi kutsuttu opettaja on koulunsa digituutori (Sodankylä, 2019).

Pälvi Rantala kirjoittaa artikkelissaan *Taidelähtöinen toiminta katalysaattorina ja näkyväksi tekijänä* (2013), että taidelähtöinen toiminta voi toimia kanavana sille, että asiat tulevat näkyviksi ja sitä kautta huomatuiksi ja ymmärretyiksi. Rantalan mukaan taidelähtöinen toiminta voi tehdä näkyväksi esimerkiksi työyhteisön toiminnalle tyypillisiä asioita, joita ei välttämättä arjessa huomaa. (Rantala, 2013, s. 74.) Muun muassa ArkTOP -hankkeen aikana tammikuussa 2018 järjestetyssä ArkTOP -illassa kuvataideopettajat toimivat yhteistyössä ja illan aikana osallistavien tehtävien kautta nostettiin esiin teemoja näkökulmista, jotka eivät välttämättä muuten olisi tulleet huomatuiksi.

6.4 Vuorovaikutus osallistavassa suunnittelussa

Osallistavuudesta ja vaikuttamisesta on erilaisia tulkintoja tilanteen mukaan. Se voi olla ohjaajan työkalu tai suunnittelutyön toimintatapa, jossa osallistujat ovat yhteisen tehtävän äärellä ja pyrkivät kohti toimivaa lopputulosta. Osallisuudessa osallistuja kokee olevansa osa ryhmää, koska yksin ei voi olla osallinen. (Taipale, 2005) ArkTOP -hankkeessa, taideperustaisen toimintatutkimukseni kontekstissa, keskitytään osallistavuuteen suunnittelutyön menetelmänä. ArkTOP -hankkeen tavoitteena on lappilaisen koulutusosaamisen vahvistaminen yhteistyön avulla (Leskisenoja, 2017). ArkTOP -hankkeessa tuetaan opettajien ammatillista osaamista kehittämällä täydennyskoulutusta ja hyödynnetään jaettua asiantuntijuutta muun muassa kuvataideopetuksen materiaalien luomisessa verkko-oppimisympäristöön. Osallistavissa menetelmissä keskeistä on se, että kaikki osallistujat voivat halutessaan vaikuttaa ja toiminta on rikkaampaa. ArkTOP -hankkeessa opettajat osallistuvat sisällön tuottamiseen ja heidän henkilökohtainen kokemuksensa sekä ammattitaitonsa ovat tärkeitä tekijöitä suunnittelutyössä. Yhteistoiminnallisuuden kautta sisällöistä saadaan laajoja ja niitä voidaan kehittää. Sisällön tuottamisessa ollaan yhteisen haasteen äärellä ja keskustelujen kautta suunnittelutyössä pystytään ruokkimaan toisten ajatuksia.

Toimintatutkimuksessa pyritään voimaannuttamaan osallistujia eli uskomaan omiin kykyihin ja toimintamahdollisuuksiin. Osallistujia rohkaistaan tarttumaan asioihin ja kehittämään niitä omalta kannaltaan paremmiksi. (Heikkinen ym, 2008, s. 20.) Särkelä-Kukon mukaan osallistaminen on keino aktivoida ja kannustaa yksilöitä osallistumaan, jolloin osallistuja saa osallisuuden kokemuksia (Särkelä-Kukko, 2014, s. 35). ArkTOP -hankkeessa lappilaisia kuvataideopettajia osallistamalla heille annetaan mahdollisuus kehittää omaa osaamistaan täydennyskoulutuksissa ja jakaa omaa asiantuntijuuttaan muiden alan ammattilaisten kanssa. Hankkeen aikana luotava verkko-oppimisympäristö sisältää teemoja, jotka käsittelevät arktista visuaalista kulttuuria.

Koska lappilaiset kuvataideopettajat ovat tuotteen loppukäyttäjät, heidän on tärkeää kokea saaneensa osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen kokemusta toteutettiin ArkTOP -hankkeessa siten, että esimerkiksi tammikuussa 2018 järjestetyssä ArkTOP -illassa kuvataideopettajille järjestettiin osallistavaa

toimintaa. Toikko ja Rantanen toteavat (2009), että on eduksi, jos käyttäjät ja toimijat voivat osallistua kehittämistoimintaan henkilökohtaisen ajatuksen, kokemuksen tai näkemyksen perusteella. Tällaisen emotionaalisen ulottuvuuden lisäksi osallistumista edistäviltä välineiltä odotetaan myös dialogisuutta, joka on avoimen ja tasavertaisen osallistumisen ydintä. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 99.)

Osallistavassa kehittämistoiminnassa tavoitellaan dialogia, jolloin toisilta pyritään oppimaan. Aktiivinen osallistuminen on mahdollista avoimessa vuorovaikutustilanteessa. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 93). ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavaan verkko-oppimisympäristön sisällöntuottamisen kanssa keskeistä on vuorovaikutus ja sen toimivuus suunnittelutyössä. Osallistujien ollessa sitoutuneita ArkTOP -hankkeeseen ja sisältöjen tuottamiseen, saadaan toimivan vuorovaikutuksen ja jaetun asiantuntijuuden avulla aikaan verkko-oppimisympäristön kehittämiseen käytettävää materiaalia.

6.5 Tutkimuksen luotettavuus – tutkimusetiikka

Taiteen tohtori Petra Falinin mukaan tutkimusetiikan tulee kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa, yksityisyyttä, itsemääräämisoikeutta ja muita oikeuksia. Tutkija pyrkii toteuttamaan tutkimuksensa siten, että tutkimuksesta ei aiheudu tutkittavana oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille riskejä, vahinkoja ja haittoja. (Falini, 2018.) ArkTOP -hankkeen toiminnassa mukana oleva Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen henkilökunta, ArkTOP -hankkeen kenttälukioiden ohjaavat kuvataideopettajat sekä opetusharjoittelijat allekirjoittivat laatimani tutkimusluvan, jossa eriteltiin muun muassa tutkimusaineiston keruun menetelmät, aineiston keruun kesto ja aineiston käyttö tutkimukseen. Tutkimuslupa löytyy tämän pro gradu -tutkielman liitte1.

Falini huomauttaa, että tutkittavalla on oikeus osallistua tutkimukseen vapaaehtoisesti ja myös kieltäytyä osallistumasta, jonka vuoksi on tärkeää huolehtia osallistujien vapaaehtoisuudesta ja heillä täytyy olla mahdollisuus jättäytyä pois tutkimuksesta. Tutkittavalla täytyy olla tieto siitä, että hän on mukana tutkimuksessa. Tutkimukseen osallistujalle ei saa syntyä perusteetonta mielikuvaa, että hän olisi eriarvoisessa asemassa, esimerkiksi arvosanojen suhteen, jos hän ei halua osallistua. (Falini, 2018.) Toimintatutkimuksessani en

lähtenyt tutkimaan lukiolaisia, koska tässä vaiheessa ArkTOP -hankkeen suunnittelutyötä keskiössä olivat lappilaiset kuvataideopettajat. ArkTOP -hankkeessa mukana olevien kenttälukioiden opiskelijat olivat tietoisia siitä, että syventävä opetusharjoitteluni on yhteydessä ArkTOP -hankkeeseen ja kurssin aikana tehdään etäopetusta. ArkTOP -hankkeen seuraavia askelia voisivat olla lappilaisten kenttälukioiden opiskelijoiden osallistaminen verkko-oppimisympäristön suunnitteluun. Tutkimuseettisesti ArkTOP -hankkeessa tulee huomioida se, että osallistujat eli oppilaat/opiskelijat voivat valita, haluavatko he osallistua tutkimukseen. Lisäksi eettisesti on tärkeää muistuttaa osallistujia siitä, että osallistumattomuus ei vaikuta heidän arvosanoihinsa.

Tuomen ja Sarajärven mukaan laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämän tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 73–74.) ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketissa tavoitellaan arktisen visuaalisen kulttuurin tutkimista, joka vaatii kulttuuriset erityispiirteet huomioivaa lähestymistapaa. Falin (2018) painottaa, että tutkimuseettisesti on tärkeää, että tutkimus kunnioittaa aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä. Esimerkiksi saamelaiskulttuuria tutkittaessa tähän tulee kiinnittää huomiota. (Falín, 2018.) ArkTOP -hankkeen aikana luotava verkko-oppimisympäristössä on huomioitava kulttuurisensitiivinen lähestymistapa käsitellä saamelaista taidetta. Asiantuntemus ja vaikuttamisen mahdollisuus saamelaiskulttuurin sisältä on tärkeää, kun pohditaan verkko-oppimisympäristön saamelaiskulttuuria koskevaa opetusmateriaalia.

Kuulan mukaan kooltaan pieniä ja maantieteellisesti paikannettavia ryhmiä voi tunnistaa, vaikka tutkittavien henkilöiden nimiä ei julkaistaisi. Toisaalta, kun alansa asiantuntijoita haastatellaan tutkimusta varten, he voivat itse olla halukkaita omien ajatustensa esille tuomisesta nimettyinä (Kuula, 2011, s. 204). Neljän toimintatutkimukseen osallistuneen lappilaisten kuvataideopettajan tunnistettavuus on lähes väistämätöntä, koska he ovat kuntiensa ainoat kuvataideopettajat. Tutkimuseettisistä syistä olen pyytänyt tutkittavilta kuvataideopettajilta sekä opetusharjoittelijoilta lisäyksen tutkimuslupaani (liite 1), jotta saan käyttää heidän nimiään tässä tutkimuksessa. Paikkakuntiansa ja

kuvataideopetuksen asiantuntijoina lappilaiset kuvataideopettajat ansaitsevat saada äänensä kuuluviin tässä tutkimuksessa. Opetusharjoittelijat olivat tekemässä etäopetuspilotointia ArkTOP -hankkeen tavoitteiden mukaisesti, joten heidän kokemuksensa sekä kehitysehdotuksena ovat arvokasta tietoa. Tutkittavien äänen kuuluminen pro gradu -tutkielmassa tukee taideperustaisen tutkimukseni tavoitetta, jossa yhteissuunnittelun avulla kuvataideopettajat osallistettiin mukaan ArkTOP -hankkeen kehittämistoimintaan.

7 Tutkimuksen toteutus

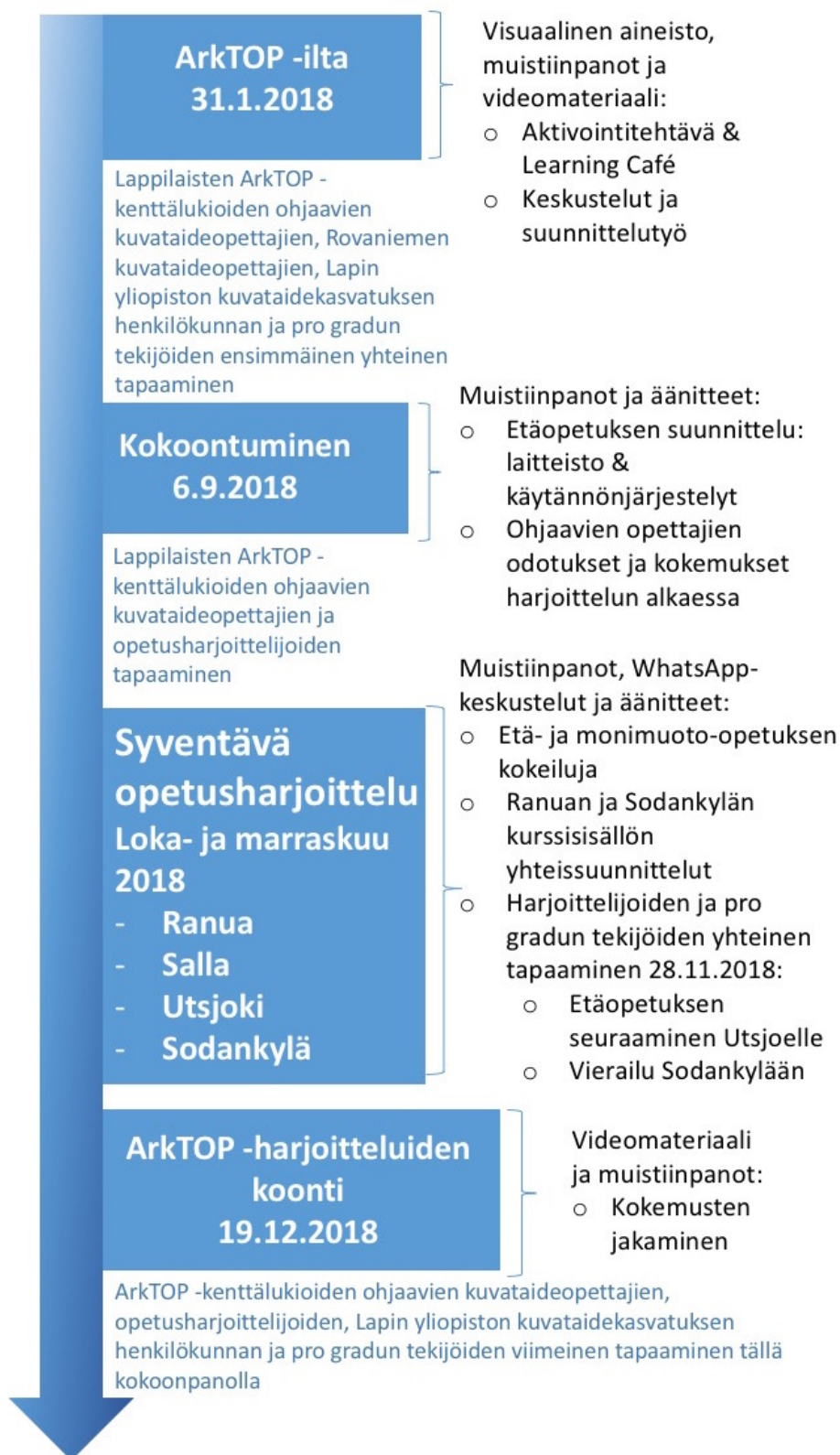
7.1 Aineiston keruu ja sisällönanalyysi

Analysoin aineistoni avulla kronologisesti edeten, kuinka opettajien osallistamista ja yhteissuunnittelua tapahtui toimintavuoden 2018 aikana ArkTOP -hankkeessa ja millä tavoin päästiin kuvataidekasvatuksen työpaketin tavoitteisiin. Olen tehnyt kuvaukset videoiden, äänitteiden ja muistiinpanojen pohjalta. Taideperustainen toimintatutkimustekstini rakentuu toiminnan kuvaukselle. Olen muuttanut tekstimuotoisiksi yhteisten tapaamisten pohjalta kuvatut videotallenteet ja äänitteet ja lähestynyt aineistoani sisällönanalyysin keinoin tutkien. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto redusoidaan eli pelkistetään, jonka jälkeen se abstrahoidaan eli teoretisoidaan käsitteiksi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 110–111). Olen pelkistänyt tutkimuksen aineistosta nousseita teemoja keskeisiksi käsitteiksi.

Olin mukana ArkTOP -hankkeen toiminnassa ja keräsin tutkimusaineistoa toimintavuotena 2018. Kuten Huovinen ja Rovio toteavat, toimintatutkija työskentelee suhteellisen pitkiä aikoja tutkimuskohteensa parissa. Tärkeimpiä tiedonkeruun menetelmiä toimintatutkijalla ovat osallistuva havainnointi, sen pohjalta kirjoitettu tutkimuspäiväkirja sekä mahdollinen haastattelu. Aineiston keruusta on kannattavaa sopia osallistujien kesken sopiva ajanjakso, koska tutkijan resurssit ovat rajalliset. (Huovinen & Rovio, 2008, s. 104–105.) Aineiston keruu toteutui luontevasti ArkTOP -hankkeen merkeissä sovittujen tapaamisten ja syventävien opetusharjoitteluiden aikana. Toimintatutkimukseni aikana pidin tutkimuspäiväkirjaa, johon kirjoitin tekemiäni havaintoja ja keräsin visuaalista materiaalia.

Metsämuurosen (2001, s. 51) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat yleensä ainakin osittain yhtä aikaa. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessani aineiston keruu ja analysointi tapahtuivat osittain yhtäaikaaisesti. Muun muassa syventävän opetusharjoittelun aikana tuotin ja keräsin aineistoa etä- ja monimuoto-opetukseni aikana, jota analysoin ja kehitin seuraavia opetuskertoja varten. Esittelen keräämäni aineiston visuaalisesti aikajanalla (katso kaavio 2).

Aineiston kerääminen ArkTOP -hankkeessa 2018

Kuten kaaviosta ilmenee, olen merkinnyt neljä keskeisintä ajankohtaa toimintatutkimukseni aineiston keruulle. Näitä ajankohtia ovat tammikuun ArkTOP -ilta, kokoontuminen ennen syventävien opetusharjoitteluiden alkua syyskuussa, syventävät opetusharjoittelut loka- ja marraskuussa sekä joulukuun loppupalaveri. Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat Tuomen ja Sarajärven mukaan haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisista dokumenteista kerätty tieto (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 62). Kaaviosta ilmenee aineistoni, joka koostuu WhatsApp-ryhmäkeskustelu-, video- ja äänitemateriaaleista sekä muistiinpanoista ja visuaalisesta aineistosta.

7.2 ArkTOP -ilta

ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin ensimmäinen yhteinen kokoontuminen järjestettiin 31. tammikuuta 2018. Osallistujiksi saapuivat hankkeeseen kutsutut kuvataideopettajat Ranualta, Sallasta, Sodankylästä sekä Adobe Connectin kautta Utsjoelta. Verkko-oppimisympäristöstä kiinnostuneet rovaniemeläiset opettajat ja Lapin yliopiston opetushenkilökuntaa osallistuivat ArkTOP -iltaan. Joulukuussa 2017 Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen mediakasvatuksen opinnoissa tehtiin kurssin aikana mediateoksia, jotka toimivat yhtenä lähtölaukauksena verkko-oppimisympäristön sisällöntuottamisessa. Opettajille esiteltiin opiskelijoiden kurssitöitä, jotka toimivat esimerkkeinä mahdollisista verkko-oppimisympäristöön tehtävistä materiaaleista. Yliopisto-opiskelijoiden kurssisuorituksena luotujen sisältöjen tarkastelu yhdessä opettajien kanssa oli osa suunnitteluprosessia. Se antoi suuntaviivoja siihen, millaisia sisältöjä verkko-oppimisympäristöön voisi tehdä ja vastaavasti antoi opettajille puheenvuoron siitä, mitä sinne voitaisiin rakentaa. ArkTOP -hankkeessa huomionarvoista on projektityöskentelyssä vuorovaikutuksen tärkeys sisältöön vaikuttavien tekijöiden kanssa. Sisällöt tulevat käsittelemään muun muassa saamelaista nykytaidetta, jonka vuoksi vuorovaikutus asiantuntijoiden kanssa on tärkeää. Hyvällä vuorovaikutuksella voidaan välttyä muun muassa asiavirheiden esittämiseltä.

Aktivointitehtävä

Olin valmistellut ArkTOP -iltaa varten aktivointitehtävän, jossa esittelin mediakasvatuksen kurssityönä tekemäni interaktiivisen kuvan. Interaktiivisen kuvan pohjana käyttämäni Suohpanterrorin teokset olivat yksi esimerkki arktisen visuaalisen kulttuurin ilmiöstä arktisen alueen nykytaiteen muodossa. Interaktiivinen kuva toimi innostajana aktivointitehtävässä, jossa opettajat orientoituivat käsittelemään arktista visuaalista kulttuuria ja pohtimaan omaa paikkakuntaansa. Osallistujille esitettiin apukysymyksiä: mitä pitäisi nähdä? Ketä ei kuulla? Julisteiden kautta pohdittiin teemoja, joita voitaisiin mahdollisesti käsitellä ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavassa verkko-oppimisympäristössä ja sen materiaaleissa. Pöydillä oli tabletteja, joissa interaktiivinen kuva oli testattavissa esittelyn jälkeen. Interaktiivisen kuvan teoksista oli tulostettuja printtejä pöydällä, joita sai käyttää materiaalina aktivointitehtävään. Käytettävissä oli sanomalehtiä, väripapereita ja erilaisia tusseja. Opettajat saivat muodostaa julisteensa leikkaamalla, liimaamalla, kirjoittamalla ja piirtämällä sen haluamallaan materiaaleilla.

Arktinen visuaalinen - tässä ja nyt! -juliste

- Mitä pitäisi nähdä? Onko vain yksi? Mikä/Kuka on unohdettu? Ketä ei kuulla? Kuka saa näkyä?
- Mitä haluat tuoda esille omasta kunnastasi? Uusia näkökulmia? Herättäviä huutoja!
- Materiaalit **Oman julisteesi** luontiin:
 - Pohja: Printti interaktiivisesta kuvasta: leikkaaminen ja muokkaaminen
 - aikakauslehdet, paperit, maalit & kynät

Tehtävänanto aktivointitehtävään

Metsämuurosen (2001, 45) mukaan osallistuvaa havainnointia voidaan tehdä joko niin, että tutkija on enemmän tutkijan roolissa tai hän on enemmän toimijan roolissa, joka on tyypillistä toimintatutkimuksissa. Osallistavassa havainnoinnissa tutkija toimii aktiivisesti tutkimuksensa tiedonantajien kanssa. Metsämuurosen tapaan Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että sosiaaliset vuorovaikutustilanteet muodostuvat tärkeäksi osaksi tiedonhankintaa toimintatutkimuksessa. Mitä toimintatutkimuksellisempi tutkimuksen näkökulma on, sitä perustellumpaa on tutkijan aktiivinen vaikuttaminen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 71.) Tutkijana en osallistunut yksittäisen ryhmän visuaalisen tuotoksen tekemiseen aktivointitehtävässä, vaan ohjeistin tehtävänannon yhteisesti ja kävin havainnoimassa jokaisen ryhmän pohdintoja tekoprosessin aikana.

Käytin toimintatutkimuksessani teemahaastattelua eli puolistrukturoitua haastattelua, jotka toteutettiin osallistavan toiminnan kautta. Teemahaastattelussa edetään Tuomen ja Sarajärven mukaan tiettyjen keskeisen etukäteen valittujen teemojen kautta. Teemaan liittyviä tarkentavia kysymyksiä voidaan esittää tarvittaessa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 65.) ArkTOP -iltaan osallistujille esitettiin sama tehtävänanto aktivointitehtävässä, jonka pohjalta he tekivät joko yksin tai yhdessä oman julisteen. Tehtävää suunnitellessa ajattelin tutkijana, että visuaalisen tuotoksen tekeminen olisi kuvataideopettajille sopiva ilmaisutapa, jossa voisi yhdistää kuvaa ja tekstiä. Kuvataideopettajat toivat visuaalisin keinoin esiin tärkeitä teemoja. Ajatus teosten takaa selveni kuvallisen ja sanallisen tulkinnan kautta. Oli tärkeää, että osallistajat saivat kertoa omista visuaalisista tuotoksistaan muille. Muodostui vuorovaikutustilanne, jossa tekijät kertoivat ja toiset osallistajat kuuntelivat. Syntyi keskustelua, joka vei tulkintaa yhä eteenpäin myös kuuntelijoiden toimesta.

Teemahaastattelussa voidaan tarkentaa ja syventää kysymyksiä haastateltavan vastausten perusteella. Se, pitääkö kaikille tiedonantajille esittää kaikki suunnitellut kysymykset ja pitääkö ne esittää samassa järjestyksessä, on mielipideasia. Teemahaastattelulla pyritään löytämään vastauksia, jotka ovat merkityksellisiä tutkimuksen tarkoituksen tai tutkimustehtävän mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 65.) Vuorovaikutuksen kannalta oli luontevaa, että osallistujille esitettiin tarkentavia kysymyksiä silloin, jos ne tuntuivat olevan

merkityksellisiä tutkimuksen kannalta. Olisin voinut haastatella jokaista opettajaa erikseen, mutta vuorovaikutteisissa tilanteissa olivat luontevaa, että aineisto muodostui yhteisen toiminnan aikana käydyn keskustelun muodossa.

Rantala (2013) kuvailee taidetyöskentelyä intensiiviseksi, oli se sitten yksilötasolla tai ryhmässä tapahtuvaa. Hän toteaa, että tämän päivän työelämässä sosiaaliset taidot sekä vuorovaikutus korostuvat. Taidelähtöinen työskentely voi tuoda pienessäkin ajassa esiin erilaisia asenteita ja arvoja. (Rantala, 2013, s. 82–83.) Aktivointitehtävä tuotti kuusi erilaista visuaalista tuotosta, kuten animaation, kollaaseja ja ajatuskartan. Olen analyysissäni käsitellyt niitä termillä teos, koska opettajien tuotokset olivat visuaalisesti monimuotoisesti toteutettuja. Aktivointitehtävä nosti esiin erilaisia teemoja arktisesta visuaalisesta kulttuurista. Analyysissäni erittelen teemoja, joita teosten esittelyssä ja niistä keskusteltaessa nousi esiin.

Aktivointitehtävään osallistuneet muodostivat ryhmänsä vapaasti, joten ne koostuivat eri paikkakuntien edustajista. Vuorovaikutus opettajien kesken oli sujuvaa ja keskustelevaa. Kun ryhmät esittelivät ryhmä kerrallaan teoksiaan, muut kuuntelivat ja olivat kiinnostuneita toistensa töistä. Opettajat olivat sitä mieltä, että tällainen irrottelu antaa mahdollisuuden käsitellä erilaisia asioita ja nostaa esiin epäkohtia, mutta myös paikkakuntien ainutlaatuisia piirteitä. Tämä opettajien kokemus tukee Rantalan (2013) tutkimusta, jonka mukaan taidetoiminnan kautta tutustuminen tapahtuu luontevasti ja esiin tulee erilaisia asioita kuin normaalissa jokapäiväisessä kanssakäymisessä. (Rantala, 2013, s. 84.) Seuraavaksi hahmottelen aktivointitehtävän aikana tuotettuja teoksia teemapohjaisesti (katso kaavio 3).

Aktivointitehtävä: teemat

TEOS 1

Negatiivisen puheen kuvallistaminen, jotta huomataan, miten paljon on negatiivista puhetta, esimerkiksi sanomalehtien tekstariipalstalla:

- Porokilpailut Rovaniemen keskustassa
- sillat epäkunnossa
- maksulliset ladut
- uimahalleja pitäisi saada lisää
- moottorikelkkoja on liikaa ja ääntä

TEOS 2

Oppilaan identiteetin kehittyminen, Opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutus, monikulttuurisuus, sensitiivisyys koteja kohtaan osoittautunut helpoksi

TEOS 3

Aktiviteetit: hirvenmetsästys, naisvaikuttajat.

Luonto: 8 vuodenaikaa, revontulet, tunturit, kaamos
Keskustelua työttömyydestä

TEOS 4

Kulttuurisulattamo

Turismin lisääntyminen; lavasteessa eläminen?
Kuvasto luotu turisteille

TEOS 5

Yhteiset huutamisen aiheet:

Ympäristöhaitat: Kaivokset, Metsähallituksen toiminta
Huoli arktisesta ympäristöstä

TEOS 6

Puhdas luonto, 8 vuoden aikaa

Elämäntapa: saamelainen & suomalainen
Yrittäjät + turismi

Eläimet: poro, kiiruna, ahma, lohi
Ei kaivoksia eikä tuulimyllyjä, vapaat vedet

Kaavio 3

ArkTOP -illassa aktivointitehtävässä keskityttiin kuvataideopettajien osallistamiseen ja heidän tulkintoihinsa arktisesta visuaalisesta kulttuurista. ArkTOP -illan aikana kuvataideopettajien tekemien teosten teemoista (katso kaavio 3) löytyi yhtäläisyyksiä Härkösen Our Arctic -hankkeessa hahmoteltuihin teemoihin, joita hyödynnän alla olevassa sisällönanalyysissäni. Our Arctic -hankkeen toiminta jakaantui kolmeen sykliin. Ensimmäisessä syklissä oppilaat tuottivat visuaalisia kortteja, jotka käsittelivät heidän kertomuksiaan arktisuudesta. Härkönen löysi korteista neljä erilaista kertomusta (narratiivia) arktisuudesta (Härkönen, 2018, s. 140–141).

Härkösen (2018, s. 140–141) mukaan ensimmäinen kertomus oli arktisilla alueilla asuvien ihmisten taitojen ja perinteiden arvostaminen ja se, kuinka he elävät sopusoinnussa luonnon kanssa (materiaalit, uskomukset ja symbolit). ArkTOP -illan aktivointitehtävän kautta kuvataideopettajat käsittelivät useissa teoksissa arktisilla asuvien ihmisten elämää, taitoja ja perinteiden arvostamista. Aktivointitehtävää lähestyttiin muun muassa pohtimalla identiteettiä ja perinteitä. Aihetta lähestyttiin esimerkiksi oppilaiden identiteettiä käsittelevällä aiheella. Kuvataideopetuksen tavoitteena on, että opiskelija rakentaa kulttuuri-identiteettiään kuvia tuottamalla ja tulkitsemalla (LOPS, 2015, s. 214). Opettajan tehtävänä on toimia kasvattajana, mutta hänen täytyy antaa oppilaiden tehdä valintansa itse ja löytää oma tiensä. Keskustelua syntyi opettajan ja oppilaan välisestä vuorovaikutuksesta, joka koettiin tärkeänä oppilaan identiteetin kehittymiselle. Arktisen alueen monikulttuurisuus on tullut opettajille tutuksi monella tavalla. Yksi osallistujista totesi, että vuodet opetustyössä ovat osoittaneet, kuinka helppoa on olla sensitiivinen koteja kohtaan. Identiteettiä lähestyttiin myös näkökulmasta, joka liittyi saamelaisuuteen ja saamenpuvun käyttöön. Saamenpuku on näkyvä saamelaisten kansallinen tunnus. Pukeutuminen on yksi tapa ilmentää identiteettiä.

Toinen teema oli Härkösen (2018, s. 140–141) mukaan selviytymisen narratiivi, joka piti sisällään aiheet, jotka liittyvät elämiseen ja selviytymiseen pitkän, kylmän ja pimeän talven läpi. Luonto esiintyi identiteettiä käsittelevää teosta lukuun ottamatta muissa aktivointitehtävän tuotoksissa. Luonnossa liikkuminen ja aktiviteetit, kuten hirvenmetsästys, hiihtäminen, lumilautailu ja moottorikelkkailu,

esiintyivät kuvataideopettajien teoksissa arktista visuaalista kulttuuria ilmentävinä tekijöinä. Kuvataideopettajien teoksissa arktinen luonto nähtiin ihmisen toiminnan mahdollistajana. Kuvataideopettajien teoksien esittelyiden yhteydessä mainittiin kahdessa teoksessa kahdeksan vuodenaikaa ja kaamos, jotka esiintyivät pohjoisten olosuhteiden ilmentyminä. Arktiset olosuhteet nähtiin erityispiirteinä, joiden kanssa on opittu toimimaan.

Härkösen (2018) tutkimuksessa kolmas ja kiistanalaisin kertomus liittyi arktisen alueen ainutlaatuisuuteen ja syrjäisyyteen. Our Arctic -hankkeessa keskustelua oli herännyt siitä, mikä on aito arktinen alue. Osalle arktinen alue merkitsi suuria ja asumattomia lumikenttiä lähellä pohjoisnapaa. Toisille kaupunkielämällä ja luonnon läheisyydellä oli henkilökohtainen merkitys ja historia, jotka olivat läheisessä yhteydessä arktiseen alueeseen. (Härkönen, 2018, s. 140–141.) ArkTOP -illan aktivointitehtävässä ja keskusteluissa arktista aluetta käsiteltiin muun muassa sen kautta, missä ArkTOP -hankkeen kenttälukiot sijaitsevat. Aktivointitehtävän avulla kannustettiin kuvataideopettajia pohtimaan oman paikkakuntansa erityispiirteitä. Se, miten välimatkoihin ja etäisyyksiin suhtaudutaan, vaikuttivat ArkTOP -hankkeessa tekemäni toimintatutkimuksen mukaan olevan sidoksissa henkilökohtaisiin kokemuksiin. Keskusteluissa tuli useaan kertaan toteamus siitä, että esimerkiksi Ranua ei ole kaukana Rovaniemestä. Ajomatka Rovaniemeltä Ranualle kestää yhteen suuntaan noin tunnin. Lapissa naapuripaikkakunnilla työskenteleville välimatkat vaikuttavat näiden keskusteluiden perusteella tulleen arkipäiväisiksi.

Härkösen (2018) hankkeessa hahmoteltu neljäs kertomus käsitteli arktisen alueen uhkia. Ne olivat vähäisessä roolissa oppilaiden korteissa, vaikka he olivat tietoisia arktisen alueen vakavasta ekologisesta tilanteesta. (Härkönen, 2018, s. 140–141.) ArkTOP -illan aktivointitehtävässä arktisen alueen uhat nousivat tärkeäksi teemaksi. Yksi kuvataideopettajan teos käsitteli ”yhteisiä huutamisen aiheita” kaivosten ja tuulivoimaloiden ympäristöhaittojen muodossa arktisilla alueilla. Arktinen luonto ja huoli ympäristöstä herättivät keskustelua osallistujien kesken. Useat aktivointitehtävän kautta tuotetut teokset käsittelivät ympäristöä ja luontoa. Arktisen luonnon moninaisuuden säilyttäminen nähtiin tärkeänä. Arktisen alueen eläimet mainittiin erityisiksi. Kaivosteollisuuden tuomat

ympäristöhaitat puhuttivat lappilaisia kuvataideopettajia, jotka kokivat sen uhkaksi arktiselle alueelle.

Ristiriidat ympäristön käyttöä kohtaan puhututtivat osallistujia ArkTOP -illan aktivointitehtävässä. Ajatuksia herätti negatiivinen keskustelu Rovaniemen maksullisista hiihtoladuista, siltaremonteista ja muista sellaisista epäkohdista, joiden koettiin herättävän soraääniä sanomalehtien keskustelupalstoilla. Keskustelua heräsi myös työttömyydestä, joka nähtiin uhkana pienten paikkakuntien asukkaiden syrjäytymiseen ja poismuuttoon. Lapin turismi herätti osallistujissa ristiriitaisia pohdintoja. Toisaalta turismi nähtiin elinkeinona ja lapin elinvoimaisuuden mahdollistajana, mutta sen varjopuolia ovat jatkuva turismiin keskittyvä rakentaminen, joka koskettaa paikallisia asukkaita. Turismin vuoksi luotu lappikuvasto puhututti osallistujia. Rovaniemen Jätkänynttilä-silta mainittiin maamerkiksi, jonka ulkopaikkakuntalaisetkin tunnistavat valokuvista. Osa lappikuvastosta saattaa sisältää informaatiota, joka voi johtaa vääränymmärryksiin. Keskustelua käytiin siitä, että lappikuvasto voi antaa kuvan, jonka mukaan esimerkiksi saamelaiset käyttäisivät aina saamenpukuja.

Our Arctic -hankkeen tehtävänannossa oppilaat olivat pohtineet arktisuutta esineiden kautta, kun taas ArkTOP -illassa kuvataideopettajat pohtivat arktisuutta sen visuaalisen kulttuurin näkökulmasta. Vaikka arktisuutta lähestyttiin erilaisten tehtävänantojen kautta Our Arctic sekä ArkTOP -hankkeissa, niissä käsittelevät teemat koskevat pääpiirteittäin samoja aihepiirejä. Sekä ArkTOP -illan aktivointitehtävä, että Our Arctic -hankkeen ensimmäisen syklin tehtävä tuottavat Härkösen tutkimuksen ja taideperustaisen toimintatutkimuksen mukaan monipuolisia tulkintoja arktisesta visuaalisesta kulttuurista. ArkTOP -hankkeen kuvataiteen verkko-oppimisympäristöön voisi sisällyttää tehtäviä, joissa oppilaat voisivat pohtia arktisuutta esimerkiksi Härkösen mainitsemien neljän teeman kautta. ArkTOP -illassa tehty aktivointitehtävä voisi olla sopiva myös oppilastyöksi.

Learning Café

Learning Café on menetelmä, jonka tarkoituksena on osallistaa ideointiin ja kehittämistoimintaan. Menetelmässä tärkeää on keskustelu, omien näkemysten esiin tuominen ja mahdollisuus ryhmän kanssa kommentointiin ja kyseenalaistamiseen. Learning Café -menetelmässä keskitytään vastaamaan kysymyksiin tai teemoihin, jotka on sijoitettu erillisille pöydille paperiarkkeihin. Osallistajat kiertävät pöydästä toiseen ryhminä ja jokaisen pöydän ääressä on puheenjohtaja, joka ei vaihda paikkaa vaan kirjoittaa ryhmien vastauksia ylös. Ryhmät vaihtavat seuraavaan pöytään, kun ryhmä on saanut keskusteltua ja heidän vastauksensa on kirjattu ylös. Lopuksi pöytien puheenjohtajat esittelevät lopputulokset kaikille osallistujille. (Innokylä, 2017.) Learning Café:n taustalla on Ikujiro Nonakan ja Hirotaka Takeuchin tietoteoria. Nonakan ja Takeuchin mukaan tietoa luodaan ihmisten välisessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jolloin oppiminen ja uusien asioiden innovointi voi tapahtua yhteisössä. Olennaista Nonakan ja Takeuchin teoriassa on saada vuorovaikutusta hiljaisen- ja eksplisiittisen tiedon välille. Hiljaiseen tietoon kuuluvat muun muassa sisäistetyt ajattelumallit ja tekniset taidot, jotka ovat oppiessa automatisoituneet. (Nonaka & Takeuchin, 1995, s. 61–63.)

Ensimmäisen kokoontumisen loppupuolella opettajat saivat pohdittavakseen kysymyksiä Learning Café:ssa, joka muodostui pöydälle asetetuista neljästä kysymyksestä sisältävistä litopostereista. Opettajat saivat valintansa mukaan osallistua itsenäisesti tai pienryhmissä ja pohtia vastauksia kysymyksiin, jotka käsitelivät hankkeen kannalta keskeisiä teemoja, kuten kehittämissuunnitelmista, toiveista sekä oman kunnan vahvuuksista. Learning Café mahdollisti opettajien ajatusten, odotusten ja ehdotusten esittämisen. Learning Café toteutettiin pienissä ryhmissä keskustellen ja vapaasti pöytien ääressä liikkuen. Vastauksia ei esitelty yhteisesti vaan kaikki saivat keskustella niistä vapaamuotoisesti. Seuraavaksi olen tutkimuksessani listannut kysymykset, joita osallistujilta kysyttiin Learning Café:ssa. Analysoin vastauksia, joita Learning Café:n osallistajat kirjoittivat litopostereihin.

Miten ArkTOP -hanke voisi olla osa opettajien täydennyskoulutusta?

Tärkeäksi teemaksi nousi joustava digitaalisten välineiden hallinta. Täydennyskoulutukselle nähtiin tarvetta ja kuvataideopettajat toivoivat sitä olevan tarjolla asiasta kiinnostuneille. Helppo saavutettavuus koettiin tärkeäksi, kun täydennyskoulutusta järjestettäisiin. Kuvataideopettajat toivoivat, että ArkTOP -hankkeen tiimoilta saataisiin tuotua uusi, muutaman vuoden toimiva systeemi. Hankkeelta siis toivottiin täydennyskoulutusta ja toimintaa, joka edistäisi opettajien digitaalista osaamista ja laitteistojen hallintaa. Täydennyskoulutuksen avulla opettajat saisivat itsevarmuutta digitaalisten laitteistojen käyttämiseen opetuksessa.

Miten hanketta voitaisi viedä eteenpäin?

Kuvataideopettajat olivat innostuneita siitä, jos heidän toiveittensa pohjalta jalostettaisiin täydennyskoulutusta. Yksi tärkeä teema oli vuorovaikutus arkisen opettajantyön ja opettajainkoulutuksen välillä. Yhteistyö opettajien ja yliopisto-opiskelijoiden välillä sai kannatusta useammalta opettajalta ja se nähtiin tärkeäksi ArkTOP -hankkeen eteenpäin viemiseksi. Kuvataideopettajat olivat sitä mieltä, että olisi positiivista, jos kenttälukioiden ja kuvataidekasvatuksen opettajainkoulutuksen välistä vuorovaikutusta edistettäisiin hankkeen kautta.

Arktinen visuaalinen kulttuuri? Mitä kulttuurisia piirteitä tulisi nostaa esille ja mitkä ovat meidän kunnan vahvuudet?

Vastauksissa lapin kuntien vahvuuksiksi listattiin turvallisuus, puhtaus, hiljaisuus, hyvinvointi, pohjoiset harrastusmahdollisuudet esim. avantouinti, pimeys ja valo, sosiaalisuus (vs. stereotypia), joka-miehen-oikeudet ja liikkumisen vapaus. Luonnon läheisyys koettiin tärkeäksi. Vastauksissa luonto ja siellä liikkuminen olivat keskeisiä. Ranualta nostettiin vahvuudeksi eläinpuisto, koulussa oppilaiden puolelta tykätty luonto-opetus ja yhteistyö kristillisen kansanopiston kanssa. Sodankylästä mainittiin taloudellinen aktiivisuus. Vastauksissa esitettiin vastakysymys siitä, että kysymys voitaisiin esittää nuorille eli tässä tapauksessa paikallisille kenttälukioiden opiskelijoille. Vain kahdesta kunnasta mainittiin

erityispiirteitä, jotka koskivat kuntien opetusta tai siellä sijaitsevia paikkoja. Yleisesti vastauksissa painotettiin arktista aluetta.

Miten etä- ja monimuotoinen toiminta voisi tukea kuvataiteen opetusta koulusi näkökulmasta? Heikkoudet, uhat/haasteet, mahdollisuudet ja vahvuudet.

Heikkouksiksi vastauksissa mainittiin ”digiahdistunut kuvisope”. Kuvataideopettajat kokivat, että heiltä vaaditaan digitaalista osaamista ja taitojen kehittämiseen kaivattaisiin täydennyskoulutusta. Heikkoudeksi koettiin huoli tekniikan kaatumisesta, joka voisi aiheuttaa ongelmia etäopetuksessa. Tasapuolisuus ja osaaminen mainittiin heikkouksiksi. Mahdollisesti tällä vastauksella pohdittiin sitä, kuinka opetuksen toteutus voidaan toteuttaa tasapuolisesti ja kuinka oma osaaminen riittää tekniikan hyödyntämiseen. Huolta aiheuttivat tekniikka ja yksityisyydensuoja. Vuorovaikutuksen merkitys nousi tärkeäksi teemaksi, kun yhdessä vastauksessa kysyttiin, katoaako läsnäolo etä- ja monimuotoisen toiminnan myötä. Tekniikan pelättiin aiheuttavan aidon kiinnostuksen puutetta. Pinnalliset tykkäämiskommentit ja irrallisuus nousivat uhkakuviksi.

Mahdollisuutena kuvataideopettajat näkivät sen, että etä- ja monimuoto-opetus ei ole paikkaan sidottua, vaan sitä voidaan tarjota mihin vain paikasta riippumatta. Virtuaaliset näyttelyt ja näyttelyvierailut kiinnostivat osallistujia. Etäopetuksen nähtiin mahdollistavan taiteen moninaisuuden näkemisen. Ehdotuksissa oli ystäväkoulutoiminta ulkomaille ja kuvien vaihtaminen virtuaalisesti. Jaettu asiantuntijuus etäyhteyden välityksellä nähtiin mahdollisuutena. Etä- ja monimuoto-opetus nähtiin tulevaisuuden taitona. Kuvataideopettajat näkivät vahvuutena sen, että kouluissa on käytössä tarpeellinen laitteisto etäopetuksen toteutusta varten. Kuvataideopettajat osaavat käyttää laitteistoja, joita kouluilla käytetään. Oppilailla on käytössään esimerkiksi Google-tunnukset, jotka mahdollistavat oppilaiden Google Classroom-verkkoympäristön käyttämisen.

Kuvataideopettajat näkevät etä- ja monimuoto-opetuksessa mahdollisuuksia ja vahvuuksia omien paikkakuntiensa näkökulmasta. Huoli omasta osaamisen tasosta saattoi varjostaa digitaalisuudesta innostumista. Kuvataideopettajat kokivat positiivisena sen, että syventävien opetusharjoitteluiden kautta etä- ja

monimuotoista opetusta saadaan omaan kuntaan. Kuvataideopettajilta löytyi luottamusta siitä, että opetusharjoittelijat tuovat digitaalista osaamista mukanaan ArkTOP -hankkeen kenttälukioihin. Yhteistyön tekeminen opetusharjoittelijoiden kanssa nähtiin mahdollisuutena ja kuvataideopetusta kehittävästä tekijänä.

Lapset ja nuoret kyllä osaa. Me tämmöset keski-ikäiset opettajat, jotka ei välttämättä olla niin innostuneita digijutuista, niin ihanaa jos joku tuo semmosia meille ja tarjoilee sitä digitaalisuutta. Sitä digin kautta voidaan saada sellaista, mitä pienessä kunnassa ei muuten ole. (Juntunen-Laakso)

Miten yhteistyötä ja yhteissuunnittelua voisi kehittää hankkeessa palvelemaan laajemmin kuvataideopetuksen tarpeita?

Yhteistyön ja yhteissuunnittelun kehittämiseen löytyi paljon ehdotuksia. Toiveissa oli usealla tavalla mainittu yhteistyötä ja opetusmateriaalien jakamista toimijoiden kesken. Ehdotuksissa oli esimerkiksi tehtäväpankkien luominen verkkoympäristöön, josta voisi ottaa esimerkkejä kuvataiteenopetuskäyttöön. Toivottiin kuvataiteen tehtävänantojen testaamista eri kouluissa, jonka avulla voitaisiin jakaa kokemusten kautta tietoa eri näkökulmista ja siten kehittää laadukkaita sekä toimivampia tehtävänantoja. Verkkoympäristössä voitaisiin jakaa ideoita ja tietoa projekteista, joita kouluilla tehdään. Onnistumisien jakaminen valtakunnallisesti olisi mahdollista verkkoympäristön avulla. Yhteistyön ja yhteissuunnittelun kehittämistoiminnan avulla toivottiin, että osallistujien kasvot tulisivat tutuiksi ja yhteydenotto helpottuisi. Verkostoitumisen etuina nähtiin se, että jatkossa on helppo olla yhteydessä tarpeen tullen. Tämä voidaan nähdä kollegiaalisena vertaistukena. Ideariihen muodossa yhteisten ideoiden kehittäminen ja projekteista keskusteleminen nähtäisiin mielekkäänä. Toiveissa oli saada mukaan kaupunkikouluja.

Tää on tosi hyvä, että voi tehdä eri opettajien kanssa yhteistyötä. Sitä aina saa jotakin ja oppii kun yhdessä tekee. Tämmönen on tosi erinomainen mahdollisuus meille, jotka täällä kaukana asutaan, että pystytään saamaan uudenaikaista, nykyaikaista ja uuden OPSin mukaista

täydennyskoulutusta. Innolla odotan, miten tämä projekti jatkuu ja mitä tästä saa. (Länsman)

Kallion mukaan taideperustaisessa tutkimuksessa visuaalisen prosessin sanallistaminen ja käsitteellistäminen ovat olennainen osa tutkimusta (Kallio, 2008, s.107). Aktivointitehtävä ja Learning Café tuottivat visuaalista ja sanallista aineistoa. Lisäksi ArkTOP -illan aikana käydyt keskustelut, joita olen jälkikäteen tutkinut videoilta, ovat olleet tärkeää aineistoa toimintatutkimukselleni. Arktisen visuaalisen kulttuurin käsitteleminen aktivointitehtävän kautta tuotti erilaisia tulkintoja kuvataideopettajilta. Huoli arktisen alueen luonnosta ja sen säilyvyydestä herättivät kiivasta keskustelua, sillä moni osallistuja koki sillä olevan vaikutusta henkilökohtaiseen elämään. Aktivointitehtävän osallistava ja toiminnallinen osuus sai osallistuneilta kuvataideopettajilta kiitosta.

Itellä on ainakin opetustyössä se, että kun kauheesti antaa toisten tehdä ja itse pyrkii pysyttelemään, ettei kauheesti puutu siihen, niin hirmunen patoutuminen tekemistä, että kiitoksia siitä, että pääsi taas tekemään, niin meinasi lähteä ihan lapasesta. (Ylitepsa)

Toikko ja Rantanen (2009, s. 90) tunnustavat osallistumisen kaksijakoisuuden, sillä osallisuus korostaa toimijan omaa päätäntävaltaa, mutta toisaalta se nostaa esiin ulkoisen vaikuttimen, osallistajan. ArkTOP -illan kontekstissa toimin osallistajana aktivointitehtävän ja Learning Cafén ohjaamisessa sekä suunnittelussa. Rajasin aktivointitehtävän tehtävänantoa vastaamaan ArkTOP -hankkeen tavoitteisiin eli halusin saada kuvataideopettajat pohtimaan yhdessä arktista visuaalista kulttuuria. Osallistajat eli lappilaiset kuvataideopettajat päättivät itse, mistä näkökulmasta haluavat lähestyä tehtävänantoa. Osallistajan roolia ei ole tarpeen kiistää eikä peitellä, sillä osallistajat tiedostivat ArkTOP -illan osallistavien tehtävien olevan kytköksissä ArkTOP -hankkeeseen ja sen eteenpäinviemiseksi.

Bratteteig ja Wagner (2014) pohtivat, kuinka osallisuus näkyy yhteissuunnittelussa. Yhteissuunnitteluun osallistujien mukanaan tuomat

ajatukset ja kiinnostuksen kohteet voivat olla hyvin monipuolisia ja vaihtelevia. Ihanteellinen ”täysi osallisuus” suunnittelutyössä ei voi olla ainoa mittari siitä, miten osallistava hanke on ollut. (Bratteteig, Wagner 2014 s. 96.) Osallistava yhteissuunnittelu toteutui monipuolisesti sekä aktivointitehtävän ja Learning Cafén kautta. On huomioitavaa, että kaikki osallistajat eivät olleet yhtä aktiivisia yhteisissä keskusteluissa kuin toiset. Lisäksi yksi osallistuja teki aktivointitehtävän yksin, eikä ryhmässä. Aktivointitehtävän ja Learning Cafén avulla pyrin siihen, että jokaisen osallistujan ääni tulisi kuuluviin niin visuaalisen toteutuksen, kirjoitetun sanallisen, että yhdessä käydyn keskustelun muodossa. Learning Cafén aikana tehtyjen julisteiden kautta kuvataideopettajien kirjoittamat ajatukset on mahdollista jatkojalostaa ArkTOP -hankkeen edetessä. Tällaiset aktivointitehtävän ja Learning Cafén tapaiset yhteiseen toimintaan osallistavat menetelmät osoittautuivat tämän tutkimuksen perusteella toimiviksi tavoiksi tuottaa ja kerätä tietoa osallistujilta.

7.3 Syventävät harjoittelut 2018

ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin tavoitteena on kuvataiteen opetuksen tarjoaminen verkkoympäristön avulla ja etäopetuksen pilotointi. Kokeilevan toiminnan avulla testataan Toikon ja Rantasen (2009) mukaan sitä, kuinka esimerkiksi jokin palvelu toimii käytännössä. Kokeileva toiminta voi olla pilotoivaa, eli toimintaa kokeillaan ensin rajatussa ympäristössä ja vasta tämän jälkeen laajemmissa ympäristöissä. Pilotoinnista kerätään palautetta, jonka pohjalta toimintamallia voidaan kehittää. (Toikko & Rantanen, 2009, s. 99–101.)

Syksyn 2018 aikana Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelijoiden opintoihin kuuluvassa syventävässä harjoittelussa kuvataiteen opetusta tarjottiin etä- ja monimuoto-opetuksena ArkTOP -hankkeiden kenttälukioihin. Harjoittelu tukee tutkimustulosta, jonka mukaan opettajankoulutuksella on vaikutusta digitaalisten resurssien hyödyntämiseen myöhemmin työelämässä. Rolandin (2010) mukaan opettajankoulutuksella on vaikuttava rooli digitaalisten resurssien käyttämisessä koulutuksen jälkeen opettajan työssä. Uudet valmistuvat opettajat käyttävät digitaalisia välineitä tulevaisuudessa työssään monipuolisesti ja luovasti, jos heillä on siitä kokemusta koulutuksensa ajalta. (Roland, 2010, s.18.)

Harjoittelut tapahtuivat samanaikaisesti loka- ja marraskuussa 2018 eli kestivät noin kaksi kuukautta. Niiden aikana suunniteltiin lukion Kuvat ja kulttuurit eli KU1-kurssi, joiden sisällöissä ja toteutuksessa otettiin huomioon lukion opetussuunnitelma sekä jokaisen kenttälukion kuntakohtainen opetussuunnitelma. KU1-kurssi on lukiolaisille ainoa pakollinen kuvataiteen kurssi. ArkTOP -hankkeen lappilaisten kuntien lukioissa kurssi tarjotaan yhden kerran lukuvuodessa. ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön luomisessa tullaan hyödyntämään syventävän harjoittelun aikana syntyneitä opetusmateriaalia.

Etäopetuskokeiluiden kautta kertynyttä materiaalia jalostetaan eteenpäin tulevia ArkTOP -hankkeen parissa tapahtuvia harjoitteluita varten. Harjoittelijoiden kokemukset ja näkemykset etäopetuksesta ovat tärkeitä, kun verkko-oppimisympäristöä rakennetaan ja etäopetusmateriaaleja kehitetään. Wilkersonin tutkimus (2017) osoitti, että osallistujien näkemysten ja ideoiden dokumentointi on tärkeää, jotta niitä voidaan tarkastella myöhemmin digitaalisten työkalujen suunnitteluprosessissa. Wilkersonin mukaan digitaalisten työkalujen suunnittelijoiden täytyy päättää, mitkä osallistujien näkemykset huomioidaan ja mitkä saavat eniten painoarvoa suunnittelutyön eteenpäin viemisessä (Wilkerson, 2017, s. 126).

Opetusharjoittelijoiden ja ohjaavien opettajien tapaaminen järjestettiin 6. syyskuussa 2018. Harjoitteluita ohjaavat opettajat olivat neljän lappilaisen kunnan kuvataideopettajia, joiden osallistamista tutkin ArkTOP -hankkeessa. Tapaamisella päätettiin, että harjoittelua tekevät opiskelijat suunnittelevat yhdessä joko yhden tehtävän tai kokonaisuuden, jota testataan kenttälukioissa. Harjoittelijat ja harjoittelua ohjaavat kuvataideopettajat sopivat keskenään, paljonko etäyhteyttä käytetään opetuksessa. Keskustelimme tekniikan toimivuuden vuoksi siitä, että harjoittelijoiden olisi hyvä olla toistensa apuna etäopetustilanteessa. Etäpetusta tekevä harjoittelija voisi keskittyä opettamiseen, jos toinen paikalla oleva harjoittelija varmistaa tekniikan toimivuutta samalla.

Sovin yhdessä opetusharjoitteluani ohjaavan kuvataideopettajan, Juntunen-Laakson kanssa tapaamisen, jossa kävimme läpi ideoitani

kurssikokonaisuudesta. Olin saanut häneltä Ranuan kunnan opetussuunnitelman, jota tutkin tehdessäni kurssisuunnitelmaa. Teimme yhteissuunnittelua siten, että kerroin ideoitani KU1-kurssin tehtävistä ja sain palautetta sekä kehitysehdotuksia. Sain tietoa tarvikkeista ja materiaaleista, joita on mahdollista käyttää kurssilla. Koin saaneeni varmistusta ideoilleni, sillä hänen mukaansa ne olivat toimivia KU1-kurssiin. Juntunen-Laakso kertoi, että heillä oli aiempina vuosina ollut tapana käydä lukiolaisten kanssa näyttelyvierailulla Korundissa Rovaniemellä tämän KU1-kurssin aikana. Korundi-vierailu olisi tarkoitus järjestää myös tänä vuonna ja otin vastuun näyttelykierroksen suunnittelusta ja ohjaamisesta. Jaoin suunnittelemani opetusmateriaalin sekä tuntisuunnitelman ohjaavan opettajani kanssa Google Drivessa. Ohjaava kuvataideopettaja pysyi ajan tasalla kurssin rakenteesta, tulevista tehtävistä ja materiaaleista, koska hänellä oli pääsy yhteiseen Drive-kansioon. Ohjaava kuvataideopettaja antoi minulle rakentavaa palautetta tuntien pitämisestä sekä opetusmateriaaleista. Sain tukea ja varmuutta ohjaavalta opettajaltani, joka piti muun muassa valitsemiani lappilaisten taiteilijoiden teoksia hyvinä esimerkkeinä.

Roland toteaa, että tiedon hankinnan lisäksi internetiä voidaan hyödyntää luovaan ja osallistavaan tarkoitukseen. Esimerkiksi useat taideopettajat jakavat tehtävänantojaan ja puhuvat oppituntiensa käytännöistä maailmanlaajuisesti Twitterissä. (Roland, 2010, s. 19.) Suunnittelimme yhdessä Kuokkasen kanssa tehtäväkokonaisuuksia syventävässä harjoittelussa. Meillä molemmilla oli suunniteltavana omien harjoittelukoulujemme lukion KU1-kurssi. Tutkimme lukion opetussuunnitelmaa ja päädyimme siihen, että suunnittelemme kaksi tehtävää yhdessä. Jaoin suunnittelussa vastuuta niin, että minä tein ensimmäisen osion materiaalit Google Slidesilla ja jaoin materiaalit Kuokkasen kanssa Google Driven kautta. Vastaavasti sain Kuokkaselta materiaalia toisen tehtävän teoriasta, jotka sitten muokkasin omaan tyyliini sopivaksi. Kurssimateriaalien yhteissuunnittelu oli toimiva ratkaisu ja saimme yhteistyössä suunniteltua sellaiset kurssitehtävät, joissa molempien tuomat huomiot tekivät teoriakokonaisuuksista kattavat. Teimme Kuokkasen kanssa Skype-vierailut toistemme oppitunneille. Syventävään harjoitteluun kuuluu toisten harjoittelijoiden tuntien seuraamista ja toteutimme tämän osuuden etäyhteydellä.

Yhteissuunnittelu Kuokkasen kanssa kevensi molempien työmäärää ja samalla molemmat pystyivät tekemään materiaalista sellaisen, että se sopi omaan opetukseen. Olin yhteydessä myös Utsjoen ja Sallan lukioiden opetusharjoittelijaan, Santeri Karttuseen. Tein WhatsApp -sovellukseen ryhmän, jonka kautta keskustelimme Kuokkasen ja Karttusen kanssa läpi syventävän harjoittelujakson. Pro gradu -tutkielman tekijä Luhtasela oli mukana WhatsApp -keskusteluryhmässä teknisenä tukena ja tutkimassa etäopetusta ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön rakentumisen näkökulmasta. Whatsapp -keskusteluryhmässä jaoin kokemuksiamme ja informaatiota, jotka liittyivät opetusharjoitteluun. Yhteissuunnittelun näkökulmasta oli tärkeää, että me opetusharjoittelijat saimme jaettua käytännön neuvoja toisillemme. Whatsapp-keskusteluryhmässä pystyi jakamaan kokemuksiaan muun muassa etäopetuksen onnistumisia alun vaikeuksien jälkeen.

Tänään tekniikka pelas paremmin. Oli kyllä tosi paljon helpompi tunti kaikille osapuolille. :) (Karttunen)

Ranuan KU1-kurssin materiaali rakentui yhdessä lukiolaisten kanssa Google Classroom-verkkoympäristöön, koska lukiolaisilla oli käytössään omat Google-tunnukset. Juntunen-Laakso oli järjestänyt minulle henkilökohtaisen Google-tunnuksen, jolla pääsin kirjautumaan Google Classroomiin. Verkkoympäristönä toimivan Google Classroomin käyttö oli lukiolaisille ennestään tuttua, joten otimme sen alustaksi kurssin materiaalien jakamista ja palauttamista varten. Kaikki kuvataiteen oppitunneille tekemäni materiaalit oli helppo siirtää Google Classroomiin, koska olin tehnyt ne Google Slidesilla. Ohjelmistojen yhteensopivuus helpotti työskentelyäni verkko-oppimisympäristön luomisessa. Jokaista tehtävää varten loin yläotsikon, jonka alle kokosin kaikki materiaalit ja tehtävänannot.

Google Classroom on helppokäyttöinen, joten materiaalien lisääminen sinne onnistui sujuvasti. Yhteensopivuustilan ansiosta Google Slidesissa tekemäni muutokset synkronoivat Google Classroomissa jaettujen linkkien kanssa, joten viimeisin versio päivittyi automaattisesti. Tämä helpotti omaa työskentelyäni, koska minun ei tarvinnut käydä lataamassa joka kerta uutta tiedostoa Google

Classroomiin. Lukiolaisille muodostui tavaksi tarkistaa teoriaosuuden jälkeen tehtävänanto ja esimerkkikuvat Google Classroomista. Tämä säästi aikaa tunneilla, koska opiskelijat pystyivät itsenäisesti tutkimaan opetusmateriaalia ja etsimään tarvitsemansa tiedon.

Tein kahden kaksoistunnin ajan etäopetusta Lapin yliopistolta Ranualle. Pidoin ensimmäiset etäopetukseni maanantaina 12. ja keskiviikkona 14. marraskuuta 2018. Open Broadcaster Software eli OBS toimi streamausohjelmistona ja streamasin lähetyksen suoratoistona YouTuben kautta. Streamaus oli jaettu Ranuan kuvataideopettajan kanssa ja hänellä oli linkki YouTubeen. Lähetys oli yksityinen, joten kukaan ulkopuolinen ei päässyt sitä katsomaan. Luhtasela oli mukana ensimmäisellä opetuskerralla ja hän auttoi tietoteknisen puolen kanssa. En ollut aiemmin tehnyt YouTube-streamausta, joten pyrin tutustumaan ohjelmistoon niin hyvin kuin ehdin ennen lähetyksen alkamista. Emme pystyneet pitämään Ranuan puolelta mikkiä auki YouTube-streamauksen aikana, koska ääni kiersi häiritsevästi lähetyksessä. Livelähetyksessä Ranualle näkyi Google Slides -kuva ja minun reaaliaikainen videokuvani Lapin yliopistolta. OBS mahdollisti opetusmateriaalin ja oman pienen webkamerakuvani liikuttelun, joka teki lähetyksestä visuaalisesti kiinnostavan. Tunnin aikana esittelin muun muassa Ylen sivuilta teoriaosuuteen liittyvän artikkelin, joka oli mahdollista OBS:n sujuvuuden ansiosta.

Koko ensimmäisen livelähetyksen ajan olin ilman kommunikaatiota lukiolaisten kanssa. Minulla oli yhteys ohjaavaan opettajaani Juntunen-Laaksoon WhatsApp-keskustelun välityksellä, jolloin sain reaaliaikaista tietoa lähetyksen toimivuudesta luokkahuoneessa Ranualla. Koin vaikeaksi sen, että en saanut oppilailta reaaliaikaisia kommentteja, kuten paikan päällä tapahtuvassa opetustilanteessa luokkahuoneessa. Teorian opettamisosuuden lopuksi kerroin tehtävänannon, jonka jälkeen livelähetyksen lopetettiin ja otin lopputunnista yhteyden luokkaan Skypen välityksellä. Juntunen-Laakso liikutti kannettavaa tietokonetta pitkin luokkahuonetta, jolloin sain nähdä ja kuulla jokaisen oppilaan ideat. Kuvanlaatu oli hyvä ja sain selvää hennoistakin piirrosjälgistä.

Toisella opetuskerralla olin Lapin yliopiston etäopetustilassa yksin. Minulla oli ongelmia internetselaimen kanssa, jolla yritin saada auki tunnilla tarvitsemani Answergarden-sivustoa. Lisäksi YouTube'n puolelta en onnistunut saamaan live-lähetyskuvaa näkyviin itselleni, mutta siitä huolimatta YouTube-streamaus onnistui. Varasin yli tunnin aikaa, jotta ehdin laittaa webkameran ja mikrofonin paikoilleen sekä aukaista kaikki välilehdet valmiiksi opetusta varten. Halusin jollain tavalla saada lukiolaiset osallistumaan oppitunnin teoriaosuuteen. Olimme aiemmin paikan päällä Ranualla kokeilleet Answergarden-sivustoa, jossa on mahdollista muodostaa yhteinen sanapilvi osallistujien puhelinten kautta. Jaoin YouTube-lähetyksessä linkin, jonka avulla lukiolaiset pääsivät anonymisti kirjoittamaan vastauksia sanapilveen (katso kuva alla). Lukiolaisten tehtävänä oli pohtia, mihin asioihin taiteella voidaan ottaa kantaa. Päivittämällä sivua sain vastaukset näkyviin reaaliaikaisesti ja tiesin, että luokkahuoneessa tehdään tehtävää. Ongelmallista tilanteesta on se, että anonymisuuden vuoksi en voi olla varma, osallistuivatko kaikki tehtäväntekoon. On mahdollista, että osa vastaajista kirjoitti useamman vastauksen. En voinut olla varma siitä, osallistuiko jokainen lukiolainen vastaamiseen. Ranualla luokassa toiminut ohjaava kuvataideopettaja varmisti, että jokaisella on käytössään laite, jolla osallistua sanapilven muodostamiseen. Tällä oppitunnilla oli enemmän vuorovaikutteisuutta minun ja opiskelijoiden kesken kuin ensimmäisillä etäopetustunneilla.

Ranualaisten lukiolaisten muodostama sanapilvi

Roland (2010, s. 19.) muistuttaa siitä, että taideopettajien tulee olla tietoisia siitä, että internetin ja muun uuden teknologian käyttöönotto on perusteltua olla yhteydessä opetuksen tavoitteisiin. Answergardenin sanapilven hyödyntäminen ja lukiolaisten osallistaminen opetuksessa olivat perusteltuja KU1 -kurssin tavoitteiden kautta, joita on muun muassa ymmärtää kuvataiteen ja muun visuaalisen kulttuurin merkityksen omassa elämässä, yhteiskunnassa ja globaalissa maailmassa (LOPS, 2015, s. 215). Sanapilven muodostamistehtävässä lukiolaiset pohtivat yhdessä taiteella vaikuttamista ja kannan ottamista.

Lopputunnista olin jälleen yhteydessä luokkaan Skypen välityksellä, jotta sain opettaa jokaista lukiolaista yksitellen. Juntunen-Laakso seurasi tunnin kulkua ja huolehti käytännön asioista Ranualla, kuten YouTube-lähetysten näkymisestä luokahuoneessa sekä tehtävänannon mukaisten materiaalien jakamisesta lukiolaisille. Juntunen-Laakson mukaan etäopetustunnit sujuivat onnistuneesti ja lukiolaiset vastaanottivat hyvin tällaisen uuden opetustavan. Olin ollut paikan päällä pitämässä tunteja Ranualla ennen etäopetuskertoja, joten olimme lukiolaisten kanssa tuttuja toisillemme puolin ja toisin. Etäopetuksen tekeminen olisi ollut vaikeaa ilman Juntunen-Laaksoa, koska luokassa paikan päällä hoidettavia käytännön asioita oli paljon. Minun ja Juntunen-Laakson välinen toimiva vuorovaikutus oli tärkeää etäopetuksen onnistumisen kannalta, koska yhdessä huolehdimme siitä, että etäopetus onnistuu.

Classroomin verkkoympäristö oli minulle ennestään tuntematon, mutta osoittautui helppokäyttöiseksi käyttäessäni sitä enemmän harjoittelun edetessä. Sodankylässä harjoittelua tehnyt Kuokkanen kertoi jakaneensa kurssinsa materiaalit ja sai lukiolaisilta tehtävien palautukset Microsoft Teamsin kautta. Utsjoen ja Sallan lukioihin kurssia etäopetuksena tehnyt Karttunen oli ollut yhteyksissä lukiolaisiin sähköpostin välityksellä. Opetusharjoittelua ohjanneet opettajat olivat tarjonneet harjoittelijoiden käyttöön verkkoympäristöt, jotka olivat lukioissa käytössä tai olivat kertoneet tavat olla yhteydessä lukiolaisiin. Opetusharjoittelijat ja heidän ohjaavat kuvataideopettajansa suunnittelivat yhdessä, millä tavoin he muodostavat kurssin verkkoympäristöön.

ArkTOP -hankkeen kannalta syventävät opetusharjoittelut antoivat arvokasta tietoa erilaisista tavoista jakaa lukiolaisille kurssimateriaalia ja järjestää kurssitöiden palauttaminen. ArkTOP -hankkeen aikana rakennettava verkko-oppimisympäristö voi mahdollisesti mukailla näitä olemassa olevia verkkoympäristöjä, joita opetusharjoitteluissa hyödynnettiin. Wilkersonin tutkimus (2017) osoitti, kuinka tärkeää on yhdistää monia erilaisia osallistujaryhmiä ja konteksteja meneillään olevaan suunnitteluprosessiin. Wilkersonin tutkimuksessa ei olisi saatu palautetta tutkimuksen kannalta tarpeellisista näkökulmista, jos opettajat eivät olisi osallistuneet tutkimukseen. (Wilkerson, 2017, s. 136–137.) ArkTOP -hankkeen kenttälukioiden ohjaavien opettajien ja opetusharjoittelijoiden osallistaminen KU1-kurssien etä- ja monimuotoiseen järjestämiseen antoivat tietoa, jotka olivat tärkeitä ArkTOP -hankkeen kuvataiteen verkko-oppimisympäristön kehittämisen kannalta.

Anttilan ja Pruikkosen (2011, s. 53) tutkimukseen haastatteleminen opettajien mukaan etäopetuksessa tulisi vaihdella työskentelytapoja, jotta mahdollisimman monelle oppijalle löytyy itselleen sopiva tapa opiskella. Etäopetuksessani YouTube-lähetyksessä oli mukana erilaisia työskentelytapoja, joilla osallistin lukiolaisia mukaan opetukseen. Answergarden-sivuston sanapilvitehtävän avulla lukiolaiset saivat osallistua opetukseen reaaliaikaisesti. Lisäksi olin sisällyttänyt etäopetuksen teoriaosuuteen muun muassa videomateriaalia, kuvia ja gif-animaatioita, jotta kokonaisuus olisi visuaalisesti monipuolinen. Oppituntien loppupuolella keskustelin jokaisen lukiolaisten kanssa Skype-yhteydellä kahden kesken, joten opiskelijat saivat yksilöllistä ohjaamista.

ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön luomisessa tulee huomioida myös kenttälukioiden opiskelijat, sillä Wilkersonin tutkimus (2017) osoitti myös, että pelkästään opettajien konsultointi suunnittelutyöhön ei olisi ollut järkevää, sillä työkalun tulee olla myös oppilaille helppokäyttöinen ja mielekäs. Nämä painotukset antoivat Wilkersonin tutkimuksessa tietoa siitä, mitkä ryhmät edesauttavat tiettyjen näkökulmien tarkentamiseen jatkossa, kun työkalua kehitetään eteenpäin. (Wilkerson, 2017, s. 136–137.) Opetusharjoitteluni Ranualla osoitti, että lukiolaiset ottivat etäopetuksen hyvin vastaan. Classroom-verkkoympäristö oli myös heille tuttu, joten sen onnistunut käyttäminen osoitti

helppokäyttöisyyden. Kenttälukioiden opiskelijoita olisi tärkeää osallistaa ArkTOP -hankkeen edetessä verkko-oppimisympäristön suunnitteluun jollain tavoin, jotta heidän käyttökokemuksensa osattaisiin ottaa huomioon.

7.4 Loppupalaveri

Keskiviikkona 19.12.2018 kokoonnuimme Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen henkilökunnan, ArkTOP -kenttälukioiden ohjaavien kuvataideopettajien, pro gradun tekijöiden ja opetusharjoittelijoiden kesken keskustelemaan syventävistä harjoitteluista. Tapaaminen järjestettiin niin, että osa tuli paikalle etäyhteydellä verkkoympäristössä, jota Luhtasela ylläpiti Ylivieskasta käsin. Osa ArkTOP -hankkeen toimijoista osallistui paikan päällä Lapin yliopistolle. Harjoitteluista käytiin keskustelua pareittain ohjaavien opettajien ja opetusharjoittelijoiden vuoropuheluna.

Kenttälukioilla Ranualla ja Sodankylässä oli ollut käytössä verkkoympäristö kurssimateriaaleille, tehtävänannoille ja palautuksille. Sallan ja Utsjoen kenttälukioissa opiskelijoihin oltiin oltu yhteydessä sähköpostin ja live-lähetysten välityksellä. Ohjaavat kuvataideopettajat ja opetusharjoittelijat olivat keskenään sopineet, kuinka paljon opetusta järjestetään etäopetuksen muodossa ja miten kurssitehtävien palauttaminen toteutetaan. Harjoittelijat ja ohjaavat kuvataideopettajat kokivat, että harjoittelut olivat sujuneet hyvin. Opetusharjoittelu Utsjoelle ja Sallaan tehtiin kokonaan etäopetuksena Helsingistä. Ranualla ja Sodankylään opetus tapahtui pääasiassa paikan päällä lähiopetuksena, mutta etäopetuspilotointia oli tehty ArkTOP -hankkeen mukaisesti. Kenttälukioiden ohjaava kuvataideopettajat kokivat opetusharjoittelut onnistuneiksi ja halusivat olla mielellään mukana jatkossakin. Ohjaavat kuvataideopettajat olivat innokkaita kokeilemaan verkkoympäristöjä opetuksessa jatkossa. Myönteiseksi koettiin ArkTOP -hankkeen kautta yhteistyön syventyminen yliopiston kuvataidekasvatuksen opettajankoulutuksen kanssa.

Helsingistä Sallan ja Utsjoen lukioihin opetusharjoittelun etäopetuksena tehnyt Karttunen ja hänen ohjaava kuvataideopettajansa Korhonen Sallasta kertoivat omista kokemuksistaan yhteisessä loppupalaverissa. Karttunen ja Korhonen totesivat, että harjoittelun alussa oli teknisiä ongelmia, jotka saatiin korjattua.

Korhosen mukaan tietokoneen välityksellä käytävässä keskustelussa oli ongelmia ja kehittämistä on vuorovaikuttamisen lisäämisessä. Korhonen muistutti myös Sallan lukiossa opiskelevista venäläisistä opiskelijoista. Korhosen kokemuksen mukaan venäläisille lukiolaisille olisi hyvä lähettää tehtävänannot tekstinä etukäteen, koska heidän voi olla vaikeaa ymmärtää nopeaa suomenkielistä puhetta.

Siinä olisi kehittämistä siinä oppilaan kohtaamisessa ja siinä vuorovaikutuksen luomisessa oppilaan kanssa etäopetuksessa. Vuorovaikutusta voitaisiin lisätä oppilaan ja opettajan välillä, ehkä sähköpostilla? – ehkä pieni keskustelu joskus on paikallaan. (Korhonen)

Länsman oli sitä mieltä, että Karttusen tekemä etäopetus sujui hyvin ja teknisiä ongelmia oli ollut vain ensimmäisellä kerralla. Länsmanin mukaan lukiolaiset olivat rohkeita ja tulivat esittelemään teoksiaan ja keskustelemaan Karttusen kanssa tietokoneen välityksellä. Karttusen mukaan vuorovaikutus ja dynamiikka pienen Utsjoen pienen opetusryhmän kanssa toimi hyvin etäopetuksessa. Länsmanin mukaan he olivat opiskelijoiden kanssa opettaneet Karttuselle muutaman sanan saamea, joka kertoo vuorovaikutuksen olleen mutkatonta ja myönteistä.

Meillä ei oikeestaan hirveesti ollu teknisiä ongelmia, muuta kun ensimmäisellä kerralla ei meinattu saaha kunnolla toimimaan ääntä ja kuvaa, mutta sitte aika nopeastihan me saattiin. Mutta minun mielestä sen jälkeen ei ollut ongelmia siinä. (Länsman)

Jaoimme kokemuksiamme Ranuan opetusharjoittelusta yhdessä Juntunen-Laakson kanssa. Juntunen-Laakso totesi, että etäopetus YouTube-stream ja Skype-yhteyden kautta toimi hyvin opetusharjoittelussa. Olimme yhtä mieltä siitä, että vuorovaikutus lukiolaisten kanssa etäyhteydellä oli luontevaa, koska olin tullut heille tutuksi oltuani paikan päällä Ranualla kurssin alkuosan. Juntunen-Laakso oli ollut tyytyväinen myös Google Classroomiin hyödyntämiseen opetuksessa.

Laura diginatiivina sukupolvena otti Google Classroomin haltuun ja oikeen helposti sen omaksi ja opiskelijoilla oli helppo siihen liittyä. (Juntunen-Laakso)

Sodankylästä etäyhteydellä loppupalaveriin osallistunut Ylitepsa kertoi, että Kuokkasen pitämät etäopetustunnit olivat onnistuneet hyvin. Kuokkanen oli lukiolaisille tuttu paikan päällä pitämistään oppitunneista ennen etäopetusta. Kerran etäopetus oli ollut ratkaisu tilanteessa, jossa vaikeiden sääolosuhteiden vuoksi Kuokkanen ei ollut lähtenyt ajamaan autolla Rovaniemeltä Sodankylään, vaan opetuskerta oli toteutettu etäyhteydellä. Yhteistyö Ylitepsan ja Kuokkasen välillä opetusharjoittelussa oli onnistunut kokemus. Sodankylän kunnassa ainoana kuvataideopettajana toimiva Ylitepsa koki kollegiaalisen yhteistyön hedelmälliseksi.

Oikein positiivinen kokemus! Minä oikein nautin meidän yhteistyöstä, oli ihanaa kun oli opettajakollega, Terhi oli ihan pro! (Elina Ylitepsa, Sodankylän kuvataideopettaja)

Rolandin tutkimus (2010) syventyi siihen, kuinka uuden sukupolven opettajia voitaisiin parhaiten valmentaa luovaan ja merkitykselliseen teknologian hyödyntämiseen työssään. Opettajien koulutuksen on hyödyllistä seurata tulevien opettajien tapaa hyödyntää uutta teknologiaa opetuksessaan. Sen lisäksi, että uusi teknologia on helposti saatavilla, sillä on mahdollisuus tehdä oppimisympäristöstä monipuolinen. (Roland, 2010, s. 19.) Opetusharjoittelijat käyttivät teknologian luomia mahdollisuuksia hyödykseen opetusharjoitteluissaan. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opettajankoulutus tulee ArkTOP -hankkeen edetessä huomioimaan syksyn 2018 opetusharjoittelijoiden kokemukset laitteistoista ja sovelluksista etä- ja monimuoto-opetuksessa.

Kuvataidekasvatuksen opettajankoulutuksen syventävän opetusharjoittelun etä- ja monimuoto-opetus ArkTOP -hankkeessa vastaa Rolandin tutkimustulosta, jonka mukaan kuvataideopettajien koulutuksessa kurssien sisältöjen, pedagogiikan ja teknologian käytön täytyisi olla järkevästi yhdistetty toisiinsa. Rolandin mukaan opettajankoulutuksessa olisi tällä tavoin tavoitteena on

soveltuva digitaalisen teknologian hyödyntäminen taideopetuksessa ja oppimisprosessissa. (Roland, 2010, s. 21.)

Woolnerin, Hallin, Wallin ja Dennisonin tutkiman 360° luokkahuoneprojektin lopputulos herätti käyttäjissään erilaisia mielipiteitä. Osa opettajista koki uuden luokkahuoneen erilaisten opetuskäytänteiden mahdollistajaksi. Osa opettajista taas oli sitä mieltä, että uuden oppimisympäristön opetteluun kului paljon aikaa, joka vei huomiota opetuksesta. (Woolner ym, 2007 s. 240–241.) ArkTOP -hankkeen aikana rakennettava verkko-oppimisympäristö toimii uusien opetuskäytänteiden mahdollistajana, koska sen avulla saadaan esimerkiksi tarjottua kuvataiteen etäopetusta. Uusien oppimisympäristöjen opetteluun voi kulua aikaa, kuten Woolnerin, Hallin, Wallin ja Dennisonin tutkimus osoitti. ArkTOP -hankkeen aikana toteutetut opetusharjoitteluiden etäopetuspilotit osoittivat, että kenttälukioiden ohjaavien kuvataideopettajien sekä opetusharjoittelijoiden välisellä yhteistyöllä saatiin ratkottua esimerkiksi aikaa vieviä tietoteknisiä ongelmia etäopetustilanteessa.

Arktisen visuaalisen kulttuurin tuottaminen kuuluu ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin tavoitteiden mukaisesti osaksi syventävää opetusharjoittelua. Olen seuraavaksi havainnollistanut KU1-kurssin tavoitteita ja listannut tehtävänantoja syventävistä opetusharjoitelluista (katso kaavio 4). Tehtävänannoista käy ilmi, että arktista visuaalista kulttuuria on monin eri tavoin käsitelty syventävien opetusharjoitteluiden KU1-kurssikokonaisuuksissa.

Arktinen visuaalinen kulttuuri

Syventävä harjoittelu
2018

Sodankylä, Ranua, Utsjoki & Salla

Kuvat ja kulttuurit (KU1) Tavoitteet (LOPS2015):

- Tutkii kuvataiteen ja muun visuaalisen kulttuurin sisältöjä, ilmiöitä, prosesseja ja toimintatapoja .
- Käyttää kuvataiteen ja muun visuaalisen kulttuurin keinoja kuvailmaisussaan ja tekee omakohtaisia ratkaisuja.
- Ymmärtää kuvataiteen ja muun visuaalisen kulttuurin merkityksen omassa elämässään, yhteiskunnassa ja globaalissa maailmassa.

Tehtävänannot

Sodankylä & Ranua: omakuvamaalaus ja kantaottava juliste

- Lappilainen taide tehtävänantojen esimerkeissä
 - Sodankylä & Ranua:
 - Omakuva: Reidar Särestöniemi & Merja Aletta Ranttila
 - Juliste: kantaottava taide: Kaija Kiuru (Sodankylästä): paikallinen taide
 - Lisäksi Ranualla:
 - Helena Junttilan teos [kuva-analyysin](#) esimerkkinä
 - [Korundivierailu](#): kuva-analyysi Kuvitteellinen kohtaaminen -näyttelystä, jossa laajasti edustettuna pohjoinen nykyaide & Lumen maa -näyttely osallistava toiminnallinen näyttelykierros: oma kokemus

Utsjoki & Salla

- Arktisen visuaalisen kulttuurin pohtiminen tehtävänantojen kautta
 - Utsjoki/Salla: [Utsjoki-/Salla-meemi](#) - teoksen viestissä oli tarkoitus välittyä pohjoinen, paikallinen erityisyys jollain tapaa huumorin kautta. Linopainanta.
 - Utsjoki: [Turismia, turismia-tehtävä](#) - työssä oli tarkoitus viestiä kuvallisesti omista mielipiteistään Lapin turismista. Esitystapa tuli olla abstrahoitu. Sekatekniikka.

Kaavio 4

Syventävissä opetusharjoitteluissa oli monipuolisesti huomioitu ArkTOP -hankkeen tavoitteiden mukaisesti arktinen visuaalinen kulttuuri (katso kaavio 4). Lukion KU1-kurssin sisältöön kuuluu kuvataiteen ja muun visuaalisen kulttuurin sisältöjen, ilmiöiden, toimintatapojen ja prosessien tutkiminen (LOPS, 2015, s. 215). Räsänen (2015) peilaa suomalaista kuvataideopetusta opetussuunnitelman tavoitteisiin, jossa kuvataiteen tuottamisen ja tulkinnan tulisi koskea kaikkia visuaalisen kulttuurin osa-alueita. Kuvataiteen opetusta ei mielletä muusta maailmasta irralliseksi, jos se laajenee koululuokan ulkopuolelle ja se nähdään yhteiskunnallisesti merkittävänä. Kuvataideopetuksessa visuaalisen kulttuurin tuottaminen ja tarkastelu ovat osa laajempaa kulttuurikasvatusta. (Räsänen, 2015, s.148–149.)

Syventävän harjoittelun aikana tehdyissä opetusmateriaaleissa käsiteltiin muun muassa lappilaisten taiteilijoiden taidetta. Opetusmateriaalin avulla lukiolaiset saivat tietoa lappilaisista taiteilijoista, heidän taidetoiminnastaan ja teoksistaan. Ranualaisille KU1-kurssia suorittaneille lukiolaisille järjestettiin Korundi-vierailu Rovaniemelle Kuvitteellinen kohtaaminen -näyttelyyn, jossa lappilainen nykytaide oli vahvasti edustettuna. Korundi-vierailun aikana Ranuan lukiolaiset kirjoittivat kuva-analyysejä, joita he olivat aloittaneet edellisellä oppitunnilla tutkimalla Rovaniemen taidemuseon verkkosivuilta Kuvitteellinen kohtaaminen -näyttelyn teoksia. Kuva-analyysin tekemistä olimme harjoitelleet yhteisesti tutkimalla lappilaisen Helena Junttilan Karhuliisa-maalausta ennen Korundi-vierailua. Korundi-vierailun aikana teimme toiminnallinen näyttelykierros Lumenmaa -näyttelyssä, jossa käsiteltiin talvitaidetta.

Ranuan ja Sodankylän lukiolaiset tekivät omakuvia, joiden kautta he visualisoivat ja pohtivat omaa identiteettiään. Esimerkkiteoksina omakuva-tehtävässä käytettiin muun muassa lappilaisten Reidar Särestöniemen ja Merja Aletta Ranttilan taideteoksia. Omakuva-tehtävän kautta opiskelijat pohtivat omaa identiteettiään ja sen kuvaamista visuaalisesti. Kantaa ottava -juliste tehtävässä paikallisen taiteilijan taidetoiminnan esittelyä oli hyödynnetty opetuksessa Sodankylässä. Kaija Kiurun taideteoksessa esiintyvä paikallinen suo oli sodankyläläisille lukiolaisille tuttu ja siitä oli syntynyt hyvä keskustelu opiskelijoiden, opetusharjoittelijan ja ohjaavan opettajan kesken. Sallan ja

Utsjoen kenttälukioihin kohdistetuissa tehtävänannossa tutkittiin paikallista erityisyyttä humoristisesti meemin kautta. Utsjoella harjoiteltiin ottamaan kantaa ja ilmaisemaan mielipidettään turismista kuvataiteen keinoin.

Räsänen (2015) mukaan kulttuurisesti kestävä kehitys sisältää kulttuurisen ja luovuuden moninaisuuden kunnioitusta. Se on vuorovaikutuksen edistämistä kulttuurien sisällä ja niiden kesken. Päämääränä kulttuurisesti kestävällä kehityksellä on oman ja muiden kulttuurien ymmärrys. (Räsänen 2015, s.71.) Opetusharjoittelijat edistivät syventävässä opetusharjoittelussa kulttuurisesti kestävä kuvataideopetuksen kehittymistä arktista visuaalista kulttuuria käsitellessään. Esimerkiksi Sallan ja Utsjoen kenttälukioiden opiskelijat saivat pohtia paikallista erityisyyttä meemi-tehtävässä, joka laittoi heidät pohtimaan omien paikkakuntiansa ainutlaatuisuutta. Ranuan ja Sodankylän kenttälukioiden opiskelijat tuottivat omakuvia, jotka käsitelivät heidän identiteettiään. Syventävien opetusharjoitteluiden aikana luodut tehtävänannot mahdollistivat kulttuurisen moninaisuuden ilmenemisen teoksissa. Opetusharjoittelijat eivät ohjanneet tekemään tietynlaisia lopputuloksia, vaan kannustivat opiskelijoita lähestymään ja pohtimaan tehtävänantoja kukin omista lähtökohdistaan. Kaikkien kenttälukioiden opiskelijoiden teokset ovat arktisen visuaalisen kulttuurin ilmentymiä.

Wilkersonin (2017) mukaan suunnitteluprosessissa on keskeistä huomioida, kenen osallistujan näkemykselle annetaan missäkin kohtaa suunnittelua minkä verran painoarvoa ja mikä on tarkoituksenmukaisin viemään prosessia eteenpäin. Wilkersonin tutkimus osoitti, että nämä yksityiskohdat ovat tärkeitä dokumentoida myöhempää tarkastelua varten digitaalisten työkalujen suunnitteluprosessissa. (Wilkerson, 2017, s. 126.) Syksyn 2018 syventävien opetusharjoitteluiden opetusmateriaalit ovat tallennettuina ArkTOP -hankkeen Google Drive -kansioon jatkokäyttöä varten. Opetusmateriaalien löytyminen yhdestä paikasta auttaa syksyn 2019 opetusharjoittelijoita uusien tehtävänantojen kehittämisessä ja ArkTOP -hankkeen eteenpäin viemisessä.

8 Tutkimustulokset

8.1 Lappilaisten kuvataideopettajien osallistaminen

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: kuinka lappilaisia kuvataideopettajia osallistettiin etä- ja monimuoto-opetuksen kehittämiseen ArkTOP -hankkeessa?

Jokelan (2015) mukaan taideperustaisella toimintatutkimuksella tavoitellaan työkalua, joka lisää vuorovaikutusta osallistujien ja yhteisöjen välillä. Sillä tavoitellaan taiteen ja akateemisen tieteen yhdistämistä. (Jokela ym, 2015, s. 435.) Taideperustainen toimintatutkimukseni tuotti tuloksia siitä, että lappilaisia kuvataideopettajia osallistettiin verkko-oppimisympäristön suunnittelutyöhön muun muassa yhteisellä tapaamisella järjestetyn aktivointitehtävän ja Learning Cafén sekä opetusharjoitteluiden aikana tehtyjen etäopetuspilottien kautta. ArkTOP -hankkeen aikana luotavan verkko-oppimisympäristön suunnitteluun osallistuminen vaikuttaa siihen, että ympäristöstä tulee käyttäjäystävällinen kuvataideopettajille ja opiskelijoille.

Bratteteigin ja Wagnerin (2014) mukaan osallisuus edellyttää, että päätöksentekoprosessi on ainakin jossain määrin läpinäkyvää ja osallistujien läsnäololle avointa. Lisäksi osallistujien tulee saada ymmärrettävää tietoa prosessista. (Bratteteig & Wagner, 2014, s. 91.) Osallistuessaan ArkTOP -hankkeeseen kenttälukioiden ohjaavat kuvataideopettajat saivat tietoa hankkeen tavoitteista ja syventävien harjoitteluiden etäopetuspiloteista. Vaikka etäopetuspilottien pitäminen oli opetusharjoittelijoiden vastuulla, se antoi ohjaaville kuvataideopettajille mahdollisuuden oppia uudenlaisista opetusmenetelmistä ja sitä kautta kehittää omaa osaamistaan. Ohjaavat kuvataideopettajat toimivat kouluissaan luokissa hoitamassa käytännönasioita, joita etäopetusta tekevät harjoittelijat eivät olisi pystyneet tekemään. Ohjaavia kuvataideopettajia osallistettiin etäopetuksessa järjestämään ja varmistamaan tietoteknisten laitteiden toimivuus luokahuoneessa. Etäopetuksen aikana luokassa toiminut ohjaava kuvataideopettaja muun muassa jakoi lukiolaisille tehtäviin tarvittavat materiaalit.

Ohjaavat kuvataideopettajat saivat opetusharjoittelijoiden etäopetusta seuraamalla kokemusta siitä, kuinka kuvataideopetusta voidaan tehdä

etäopetuksena. Etäopetuspilotin kautta saatiin tuloksia siitä, että laadukasta kuvataideopetusta voidaan tarjota etäopetuksena. Ranualla otimme käyttöön yhdessä lukiolaisten kanssa Google Classroomin, joka osoittautui toimivaksi alustaksi KU1-kurssin materiaalien jakamiseen ja palauttamiseen. Google Classroom on helppokäyttöinen, ja esimerkiksi kirjoitustehtävien palauttamista oli opettajan näkökulmasta helppo seurata sen kautta. Syventävän opetusharjoittelun jälkeen järjestetty yhteinen loppupalaveri oli tärkeää ArkTOP -hankkeessa mukana olleiden osallistujien kokemusten jakamisen ja jatkosuunnittelun vuoksi. ArkTOP -hankkeen aikana luotavan verkko-oppimisympäristön kannalta oli merkityksellistä, että ensimmäisten etäopetuspilottien kokemukset jaettiin mukana olleiden kesken.

Kuvataideopettajat tulevat olemaan verkko-oppimisympäristön loppukäyttäjiä, joten heidän osallistamisensa suunnitteluvaiheessa oli ensiarvoista huomioida. Yhteissuunnittelussa käyttäjien kokemus on Bratteteigin ja Wagnerin (2014) mukaan tärkeässä roolissa. Heidän mukaansa suunnittelijoilla on vastuu sisällyttää käyttäjien kokemus päätöksiin. Juuret näihin käytäntöihin ovat yhteydessä demokraattisiin arvoihin, kuten tasa-arvoon. Toisaalta käyttäjien mukaan ottaminen suunnitteluun sisältää oletuksen siitä, että suunnittelun tulokset todennäköisimmin onnistuvat. (Bratteteig & Wagner, 2014, s. 91.) Ohjaavat kuvataideopettajat antoivat vastuuta opetusharjoittelijoille kurssien suunnittelussa ja etäopetuksen pitämisessä. Tästä voidaan vetää johtopäätös, että ohjaavat kuvataideopettajat luottivat siihen, että etäopetus onnistuu. Lappilaisten kuvataideopettajien osallistaminen yhteissuunnitteluun oli tärkeää, koska heidän kokemuksensa ja asiantuntijuutensa kuvataiteen opettamisesta sekä arktisesta visuaalisesta kulttuurista olisivat muuten jääneet ArkTOP -hankkeen verkko-oppimisympäristön suunnittelutyön ulkopuolelle. He olivat tärkeitä suunnittelutyön informaation ja jaetun asiantuntijuuden näkökulmasta.

8.2 Yhteissuunnittelulla ArkTOP -hankkeen tavoitteisiin

Toinen tutkimuskysymykseni on: Kuinka osallistavan yhteissuunnittelun avulla päästiin ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin tavoitteisiin?

ArkTOP -hankkeen taustalla on eduskunnan kärkihanke, joka tähtää opettajien täydennyskoulutukseen, digitalisaation hyödyntämiseen opetuksessa sekä Uusi peruskoulu -ohjelma tuomassa peruskouluihin uudet oppimisympäristöt ja digitaaliset materiaalit. ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin tavoitteena oli etäopetuspilottien tekeminen opetusharjoitteluissa kenttälukioihin. Etä- ja monimuoto-opetuksessa ohjelmistojen käyttö on keskeisessä roolissa. ArkTOP -hankkeen kautta opetusharjoittelijat pääsivät tekemään etä- ja monimuoto-opetusta, jonka kautta opittiin uusien laitteiden ja ohjelmistojen hallintaa.

Roland (2010, s. 21) toteaa, että tyypillisesti opettajat ottavat käyttöönsä yhden opetusteknologiaan soveltuva ohjelman, kuten PowerPointin, Photoshopin ja Exelin, jotka heille on opintojen aikana esitelty. Männyn ja Nissisen (2005) tutkimuksen mukaan opettajille tutuimpia sähköisen materiaalin tuottamisen työkaluja ovat opetuksen suunnitteluun ja luentomateriaalien valmistukseen käytettävät ohjelmat, kuten Microsoft Officen ohjelmat (Mänty & Nissinen, 2005, s. 41). Zhao, Kynäslähti ja Sintonen (2018, s. 86) päätyvät samankaltaisiin tuloksiin tutkimuksessaan, joissa suurin osa taideopettajista kertoo käyttävänsä opetuksessaan PowerPointia sekä ääni- ja videotiedostoja. Edellä mainitut tutkimukset osoittavat, että opetukseen soveltuvia laitteistoja ja ohjelmistoja hyödynnetään opetuksessa, jos ne ovat tulleet opettajille tutuiksi. Helppokäyttöisten ohjelmistojen hyödyntämisestä on tullut arkipäivää opetustyössä. ArkTOP -hankkeen aikana opetusharjoittelijat harjoittelivat uusien ohjelmistojen käyttöä. Osallistavan yhteissuunnittelun kautta ArkTOP -illassa saatiin tietoa siitä, että opettajat toivoivat täydennyskoulutusta, joissa laitteistojen ja ohjelmistojen käyttöä opeteltaisiin. Esimerkiksi opetusharjoittelijoiden käyttämä OBS, jota käytettiin suoratoistolähetyksen rakentamiseen, voitaisiin sisällyttää ArkTOP -hankkeen täydennyskoulutukseen.

Toimintatutkimukseni osoitti, että vaikeat olosuhteet eivät estä laadukkaan kuvataideopetuksen saamista arktisille alueille. Etäopetuspilotoinnit paljastivat mahdollisuuden ylittää arktisen alueen haastavat olosuhteet ja pitkät välimatkat. Syventävän opetusharjoittelun etäopetus toi Helsingin opetusharjoittelijan Utsjoelle. Laadukkaan kuvataideopetuksen tarjoaminen haja-asutusseuduille on

mahdollista etäopetuksen avulla. Lappilaisille kuntiensä ainoille kuvataideopettajille etäyhteys voi olla ratkaisu yhteydenpidossa muihin alan asiantuntijoihin. Maantieteelliset etäisyydet eivät estä vuorovaikutusta, vaan etäyhteys voi tuoda opettajakollegan lähelle. Näitä edellä mainittuja etäyhteyden kautta luotuja mahdollisuuksia voidaan kutsua arktisena uudistavana opettajuutena, jota ArkTOP -hankkeen nimi kantaa mukanaan.

ArkTOP -hanke tarjosi kenttälukioilleen mahdollisuuden tehdä yhteistyötä Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen opetusharjoittelijoiden kanssa. ArkTOP -hankkeen kenttälukioissa ei oltu aiemmin toteutettu kuvataiteen etä- ja monimuoto-opetusta, joten etäopetuspilotointi toteutti uudistavaa opettajuutta ja vastasi ArkTOP -hankkeen tavoitteita. ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketissa keskitytään arktisen visuaalisen kulttuurin tutkimiseen, joka voidaan nähdä luonnollisena ilmenemismuotona lappilaisissa kenttälukioissa. Syventävissä opetusharjoitteluissa arktista visuaalista kulttuuria tuotettiin monipuolisesti tehtävänantojen kautta. Opetusharjoittelijat huomioivat opetusmateriaaleissaan lappilaisia taiteilijoita ja heidän teoksiaan. Opetusharjoittelijoiden laatimissa KU1-kurssin tehtävänannoissa pohdittiin arkista visuaalista kulttuuria eri näkökulmista, esimerkiksi omakuvan ja oman paikkakunnan pohtimisen kautta.

Learning Café tuotti tuloksia, jossa toivottiin yhteissuunnittelun ja yhteistyön kautta kuvataideopettajien vuorovaikutuksen helpottumista ja toistensa kanssa tutuiksi tulemistä, jolloin kynnyksien yhteydenottoihin madaltuu. Learning Caféssa nousi esiin myös kuvataideopettajan toive arkisen opettajantyön ja Lapin yliopiston opettajankoulutuksen yhteistyöstä. Syventävän harjoittelun aikana kenttälukioiden ohjaavat kuvataideopettajat ja opetusharjoittelijat tekivät kollegiaalista yhteistyötä. Syventävien harjoitteluiden yhteisessä loppupalaverissa ohjaavat kuvataideopettajat ja opetusharjoittelijat kertoivat harjoitteluiden aikana käydyistä haasteista ja onnistumisista yhteisesti. Yhteissuunnittelu edisti ArkTOP -hankkeessa toimineiden henkilöiden välistä vuorovaikutusta. Yhteistyö lappilaisten kenttälukioiden ja Lapin yliopiston nähtiin hedelmällisenä ja sille toivottiin jatkoa tulevina vuosina.

9 Pohdinta

Jokelan (2015) mukaan taideperustainen toimintatutkimus auttaa ja ohjaa seuraavan sukupolven taidekasvatuksen ammattilaisia (Jokela ym. 2015, 445). Roolini sekä opetusharjoittelijana että pro gradu -tutkielman tekijänä edisti kasvuani taidekasvatuksen ammattilaisuutta kohti. Toimintatutkimuksen aikana sain kokemusta etäopetuksesta, joka mahdollisesti on tulevaisuuden kuvataidekasvatuksen yksi suunta. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessani osallisina olivat nyt työelämässä työskentelevät kuvataideopettajat sekä opetusharjoittelijat, jotka ovat pian työuransa alkutaipaleella. Kollegiaalinen yhteistyö kenttälukioiden ohjaavien opettajien kanssa oli vastavuoroista ja kaikille osapuolille opettavaista.

ArkTOP -hankkeen toimintavuosi 2018 oli toiminnantäyteinen. Huovinen ja Rovio (2008, s. 105) toteavat, että tutkimus voi tuntua päättymättömältä kehältä, jossa suunnittelu, toiminta, havainnointi ja reflektio muodostavat jälleen uuden spiraalin. Aineiston keruun rajaaminen vuoteen 2018 eli toiminnan suunnitteluun ja ensimmäisiin etäopetuspilotteihin oli tarpeellista. ArkTOP -hankkeen toimintavuosi 2018 antoi runsaasti tietoa hankkeen etenemisen kannalta tärkeistä tekijöistä. Etäopetuspilottit osoittivat, että kuvataiteen opetus etäyhteydellä on toteutettavissa laadukkaasti. Kuvataideopettajien osallistaminen verkko-oppimisympäristön kehittämiseen ja ideointiin tapahtui monipuolisesti ArkTOP -illan yhteisten tapaamisen aikana. Aktivointitehtävän tekeminen ja esittely sekä Learning Cafén aikana käyty keskustelu ja yhteissuunnittelu tuottivat arvokasta tietoa ArkTOP -hankkeen kehittämiseksi.

Syventävien harjoitteluiden etäopetuksen toteuttamisessa kuvataideopettajien osallistaminen tapahtui jokaisen harjoittelijan ja kenttälukion ohjaavan opettajan välisenä yhteissuunnitteluna. Osa kenttälukioista tarjosi harjoittelijoiden käyttöön opettajan ja lukiolaisten yhteisessä käytössä olevaa verkkoympäristöä, joihin materiaalit ja tehtävänannot jaettiin sekä tehtävät palautettiin. Olisiko ArkTOP -hankkeen jatkumisen kannalta hyödyllistä, jos kenttälukioilla olisi käytössään sama verkkoympäristö? Olisiko opetusharjoittelijoiden helpompaa suunnitella

opetettavia kursseja, jos heillä olisi sama verkkoympäristö käytettävissä? Käytännössä tämä ei todennäköisesti ole mahdollista, koska kunnat määrittelevät itse, mitkä palvelut ja verkkoympäristöt he ottavat käyttöönsä kouluissaan. Jokainen opetusharjoittelija käytti syventävässä harjoittelussaan niitä resursseja, jotka hänelle tarjottiin etä- ja monimuoto-opetuksen toteuttamiseksi kenttälukiossa sekä Lapin yliopistolta. Erilaisten verkkoympäristöjen hyödyntäminen opetuskäyttöön sekä kuvataiteen etä- ja monimuoto-opetus vaativat opetusharjoittelijoilta rohkeutta kokeilla uutta ja soveltaa osaamiaan taitoja. Tämä toimintatutkimus osoitti, kuinka lappilaiset kuvataideopettajat ja opetusharjoittelijat onnistuivat yhteistyössä toteuttamaan onnistuneet KU1-kurssit ArkTOP -hankkeiden lappilaisissa lukioissa.

Ennen syventävien opetusharjoitteluiden alkua suunniteltiin yhdessä, että harjoittelijat voisivat olla toistensa tukena etäopetustilanteissa. Käytännössä tämä ei kuitenkaan toteutunut, koska opetusharjoittelijoiden opetusaikataulut olivat osittain päällekkäisiä. Toimintatutkimukseni nosti esiin kollegiaalisen yhteistyön merkityksen syventävien harjoitteluiden aikana. Päällekkäiset opetusaikataulut voisi olla mahdollista kääntää opetusharjoitteluiden eduksi. Tämä saa pohtimaan jatkotutkimuksen kehittämistä siitä, että kahden kenttälukion välillä toteutettaisiin etäopetuksena yhteisopettajuutta saman aikaisten opetustuntien aikana. ArkTOP -hankkeen jatkotutkimusta voitaisiin suunnata myös kuvataideopetuksen kurssitöiden arvioinnin kehittämiseen etäyhteyden avulla, jolloin yhteistyötä tehtäisiin kenttälukioiden välillä.

Pohdin eettisyyden toteutumista toimintatutkimuksessani ja sitä, kuinka demokratia toteutui suunnitteluprosessissa. Olisiko lukiolaisia sittenkin pitänyt osallistaa verkko-oppimisympäristön luomisessa jo tässä vaiheessa? Woolner, Hall, Wall, Dennison toteavat, että oppilaiden konsultointi suunnittelutyöhön on haastavaa, vaikka se on tärkeää ottaa huomioon. Koulua koskevassa suunnittelussa ja toteutuksessa päästään tasapainoiseen, pidemmän ajan kestäviin ratkaisuihin opettajien ja muun henkilökunnan näkemysten kautta. (Woolner ym, 2007, s. 246.) ArkTOP -hankkeen vuoden 2018 toimintavuoden aikana toteutetut yhteissuunnittelut ja etäopetuspilotit toteutettiin ArkTOP -hankkeessa mukana olevan Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen

henkilökunnan, kenttälukioiden ohjaavien opettajien ja opetusharjoittelijoiden kesken. Koska syksyllä 2018 kyseessä oli ensimmäiset kuvataiteen etäopetuspilottit, ne toimivat lähtökohtana verkko-oppimisympäristön kehitystyölle. ArkTOP -hankkeen suunnitteluvaihe ja etäopetuspilotointi olivat hankkeen ensiaskelia kohti verkko-oppimisympäristön luomista, jolloin tässä vaiheessa huomioitiin alan asiantuntijoiden näkemykset. ArkTOP -hankkeen edetessä ja verkko-oppimisympäristön kehityttyä niin pitkälle, että se on myös oppilaiden käytössä, on oppilaiden mielipiteet syytä huomioida jatkokehitystä varten.

Arktinen visuaalinen kulttuuri sisältää teemoja, jotka vaativat kulttuurisesti kestävästä kuvataideopetusta. Moninaisuuden huomioiminen on tärkeää arktista visuaalista kulttuuria käsiteltäessä kuvataideopetuksessa, jotka tulee huomioida ArkTOP -hankkeen aikana rakennettavassa verkko-oppimisympäristössä. Esimerkiksi saamelaista kulttuuria käsittelevien opetusmateriaalien laatimisessa on tärkeää osallistaa suunnittelutyöhön saamelaisia, koska he ovat kulttuurinsa asiantuntijoita.

Koska etäopetuspilottien tekeminen oli yksi osa ArkTOP -hankkeen kuvataidekasvatuksen työpaketin tavoitteita, pohdin sitä, olisiko kuvataideopettajia voinut jollain tavalla osallistaa siihen enemmän. Syksyn 2018 opetusharjoitteluiden tavoin toteutettuna etäopetuksen pitäminen sisältöineen oli opetusharjoittelijoiden tehtävä. Kenttälukioiden ohjaavat kuvataideopettajat olivat auttamassa kouluillaan käytännönasioissa kuten esimerkiksi tunneilla tarvittavien materiaalien jakamisessa lukiolaisille. Opetusharjoitteluita ohjaaville kuvataideopettajille ei syntynyt käsitystä siitä, kuinka etäopetus teknisesti toteutettiin. He osallistuivat kuitenkin tuntien pitämiseen niillä tavoin, kuin he olivat opetusharjoittelijoiden kanssa yhdessä suunnitelleet. Etäopetuspilottien pohjalta voisi rakentaa täydennyskoulutusta kuvataideopettajille, jotta tieto sen käytöstä ei jäisi pelkästään opetusharjoittelijoille vaan myös kenttälukioiden kuvataideopettajat osaisivat käyttää etäopetusmahdollisuutta.

KU1-kurssin tehtävänantojen yhteissuunnittelu Kuokkasen kanssa syventävässä opetusharjoittelussa kehitti omaa opettajuuttani. Yhteissuunnittelun kautta esiin

nousi sellaisia näkökulmia, joita en yksin pähkäillessäni välttämättä olisi tullut ajatelleeksi. Kummallakin oli oma vastuualueensa opetusmateriaalien tekemisessä. Jaoimme tekemämme opetusmateriaalit toisillemme, mikä helpotti molempien työmäärää. Vaikka en suunnitellut Karttusen kanssa yhteisesti tehtävänantoja, kokemusten ja ideoiden jakaminen etäopetuksesta WhatsApp-ryhmässä edisti omaa työskentelyäni. Kollegiaalinen tuki läpi opetusharjoittelun oli merkityksellistä, koska olimme kenttälukioissamme ainoat opetusharjoittelijat. Asiantuntijuuden jakaminen yliopistojen opettajankouluttajien, opetusharjoittelijoiden ja kenttälukioiden välillä ovat keskeisiä tavoitteita ArkTOP-hankkeessa. Koen tämän toteutuneen luontevasti opinnäytteeni tekoprosessin aikana. Kerrytin vuoden aikana tietoteknistä osaamistani ja tietouttani arktisen visuaalisen kulttuurin moninaisesta ilmentymisestä. Oli ilo tehdä yhteistyötä muiden kuvataideopetuksen etä- ja monimuoto-opetuksen kehittämisestä kiinnostuneiden ihmisten kanssa.

Lähteet

Anttila, K. & Pruikkonen, K. (2011). Opettajakonkarit kertovat – etä- ja verkko-opetuksen laatutekijät ja hyvät käytännöt. Teoksessa S. Kokkonen & M. Mehtälä (toim.), Lapin etäopetuksen tukipalvelut – Omalla tyylillä, samoilla välineillä, kohti yhteistä maalia. *Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja sarja B. Raportit ja selvitykset 4/2011* (s. 51–59). Oulu: Uniprint.

ArkTOP -tiedote (2017). Lapin yliopisto. Haettu 20.1.2019 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/news/Lapin-yliopisto-aloitti-mittavan-hankkeen-maakunnallisen-koulutuksen-kehittamiseksi/38013/de9430d0-ca4f-49a1-b577-47b565aca961>

ArctiChildren inNet -hanke (2012–2015) Haettu 27.4.2019 osoitteesta <http://www.arctichildren.fi/>

Arktista pedagogiikkaa -hanke (2018). Haettu 27.4.2019 osoitteesta <http://www.sogsakk.fi/fi/Virtuaalikoulu/Paattyneet-virtuaalihankeet/Arktista-pedagogiikkaa--hanke>

Bratteteig, T. & Wagner, I. (2014). *Disentangling Participation – Power and Decision Making in Participatory Design*. Sveitsi: Springer International Publishing.

Empak, F. (1993). Workers, Unions and New Technology. Teoksessa D. Schuler & A. Namioka (toim.), *Participatory design – Principles and Practices* (s. 13–26). New Jersey: Hillsdale.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Falin, P. (2018). *Ihmistieteiden eettiset periaatteet* [Luentodiat]. Haettu 23.5.2019 osoitteesta <https://optima.lapinkampus.fi>

Greenbaum, J. (1993). A Design of one's own: Towards Participatory Design in the United States. Teoksessa D. Schuler & A. Namioka (toim.), *Participatory design – Principles and Practices* (s. 27–37). New Jersey: Hillsdale.

Heikkinen, H. L. T. (2007). Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa H. L. T. Heikkinen, E. Rovio, L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s.16–38). Helsinki: Kansanvalistusseura.

Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huhmarniemi, M. (2016). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla: keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykytaiteen keinoin*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huhmarniemi, M. (2018). Metsäleikkejä kestävään kehitykseen. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen & T. Jokela (toim.), *Suhteessa maailmaan – Ympäristöt oppimisen avaajina* (s. 109–132). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Härkönen, E. (2018). Teach Me Your Arctic: Place-Based Intercultural Approaches in Art Education. *Journal of Cultural Research in Art Education* 35/2018, 132–150.

Innokylä, Learning cafe (2019). Haettu 20.1.2019 osoitteesta <https://www.innokyla.fi/web/malli2825539>

Jokela, T. (2018). Suhteessa talveen. Teoksessa P. Granö, M. Hiltunen & T. Jokela (toim.), *Suhteessa maailmaan – Ympäristöt oppimisen avaajina* (s. 53–81). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E. (2015). Art-based Action Research – Participatory Art for the North. *International Journal of Education through Art*, 11:3, 433–448.

Joutsenvirta, T. & Myyry, L. (2010). Sulautuva opetus – käytäntöjä ja pedagogiikkaa. (Verkojulkaisu). *Valtiotieteellisen tiedekunnan verkko-opetuksen kehittämisyksikkö*. Haettu 21.4.2019. osoitteesta <https://www.helsinki.fi/fi/valtiotieteellinen-tiedekunta>

- Kallio, M. (2008) Taideperustaisen tutkimusparadigman muodostuminen. *Synnyt / Origins (2)*, 106–115. Haettu 22.1.2019 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/download/attachments/70792374/kallio.pdf>
- Kangas, M., Vuojärvi, H. & Siklander, P. (2018). Hiking in the wilderness: Interplay between teachers' and students' agencies in outdoor learning. *Education in the North*, 25(3), 7–31.
- Kuula, A. (2011). *Tutkimuseetiikka – Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Lapin yliopiston tutkimuseettiset toimintaohjeet (2009). Hyvä tieteellinen käytäntö. Saatavilla: <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=072e1fb7-a53a-4ab5-b3d2-8068b95df7e4>
- Leavy, P. (2015). *Method meets art. Arts-Based Research Practice*. New York: Gilford Press.
- Leskisenoja, E. (2017). Opettajankoulutusfoorumi Oppiminen uudistuu. Haettu 19.1.2019 osoitteesta <https://oppiminenuudistuu.wordpress.com/2018/01/24/arktop-innostaa-yhteistyohon/>
- LOPS (2015). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki: Opetushallitus.
- Metsämuuronen, J. (2001). *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. Helsinki: International Methelp Ky.
- Mänty, I. & Nissinen, P. (2005). Ideasta toteutukseen – verkko-opetuksen suunnittelu ja hallinta. *Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja C 9*. Vantaa: Edita Prima Oy.

- Määttä, K. & Uusiautti, S. (2015). The Basics of Arctic Pedagogy. *Global Journal of Human-Social Science: G Linguistics & Education*. Vol 15, issue 4, 2015. S. 29–34. Haettu 2.2.2019 osoitteesta https://globaljournals.org/GJHSS_Volume15/4-The-Basics-of-Arctic-Pedagogy.pdf
- Nevgi, A. & Tirri, K. (2003). *Hyvää verkko-opetusta etsimässä*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: how Japanese companies create the dynamics of innovation*. Oxford: Oxford University Press.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016). Opettajankoulutuksen kehittämisohjelma, 2016. Haettu 19.1.2019. osoitteesta <http://minedu.fi/documents/1410845/4583171/Opettajankoulutuksen+kehitt%C3%A4misohjelma+%2813.10.2016%29>
- Pohjakallio, P. (2005). *Miksi kuvista? Koulun kuvataideopetuksen muuttuvat perustelut*. (Väitöskirja). Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- POPS (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- Rantala, P. (2013). Taidelähtöinen toiminta katalysaattorina ja näkyväksi tekijänä. Teoksessa P. Rantala, & S. M. Jansson (toim.), *Taiteesta toiseen. Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia* (s. 74–94). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Ranuan kr. Kansanopisto (2019) Haettu 22.4.2019. osoitteesta <https://www.rakro.net/>
- Reason, P. & Bradbury, H. (2006). *Handbook of action research: the concise paperback edition*. Lontoo: SAGE publications.
- Roland, C. (2010). Preparing Art Teachers to Teach in a New Digital Landscape. *Art Education*, 63:1, 17–24. Published online 17/2015.

- Rossi, L-M. & Seppä, A. (2007). *Tarkemmin katsoen – visuaalisen kulttuurin lukukirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Räsänen, M. (2008). *Kuvakulttuurit ja integroiva taideopetus*. Jyväskylä: Gummerus.
- Räsänen, M. (2015). *Visuaalisen kulttuurin monilukukirja*. Lahti: Aldus Oy.
- Saloviita, T. (2006). *Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistava kasvatus*. PS-Kustannus.
- Sodankylä (2019). *Kuvataide*. Haettu 22.4.2019. osoitteesta <https://peda.net/sodankyla/lukio/kurssikuvaukset/l2mk/kuvataide/kuvataide>
- Storti, A. & Tulonen, A. (2005). *Onnistunut verkko-opetus – Tietoa, taitoa vai tuuria? Turun ammattikorkeakoulun raportteja 31*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Särkelä-Kukko, M. (2014). *Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta?* Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen, A. (toim.), *oSallisuuden jäljillä* (34–49). Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
- Taipale, T. (2005). *Kansan Sivistystyön Liiton tuki- ja virikeaineisto, Osallistavat menetelmät*. Haettu 20.1.2019. osoitteesta <http://www.ksl.fi/images/osallistavatmenetelmat.pdf>
- Toikko, T. & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. Tampere University Press: Taju.
- TTK (2018). *Taiteiden tiedekunnan opinto-opas 2018–2020*. Haettu 15.5.2019 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=27b34912-2e28-4af1-8439-06619ca16d24>
- Tuomi, J ja Sarajärvi A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi – uudistettu laitos*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Utsjoen kunta (2019). Haettu 22.4.2019. osoitteesta
<http://www.utsjoki.fi/fi/palvelut/opetus--vapaa-aika-ja-kulttuuripalvelut/utsjoen-saamelaislukio/saamelaislukion-esittely.php>

Suomen arktinen strategia (2013). Valtioneuvosto periaatepäätös 23.8.2013.
Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 14/2013. Haettu 11.1.2019 osoitteesta
<https://vnk.fi/documents/10616/334509/Arktinen+strategia+2013/fc8d6442-daa6-4e94-b774-84b863393977>

Woolner, P., Hall, E. ja Wall, K. Ja Dennison, D. (2007). Getting together to improve the school environment: user consultation, participatory design and student voice. *Improving Schools, Vol 10 Number 3/2007 233–248 DOI: 10.1177/1365480207077846*

Wilkerson, M. H. (2017). Teachers, Students, and After-School Professionals as Designers of Digital Tools for Learning. Teoksessa B. DiSalvon, J. Yipin, E. Bonsignoren & C. DiSalvon (toim.), *Participatory design for learning – Perspective from Practice and Research*. Lontoo: Routledge.

Zhao, P., Kynäshlahti, H. & Sintonen, S. (2018). A qualitative analysis of the digital literacy of arts education teachers in Chinese junior high and high schools. Julkaisusta *Journal of Librarianship and Information Science 2018, Vol. 50(1) s. 77–87*.

Liitteet

LIITE 1

Tutkimuslupa-anomus

Päiväys: Rovaniemellä 31.1.2018.

Pro gradu -tutkielma, opinnäytetyö

Hyvä opetusharjoittelua ohjaava opettaja! Olen Laura Ranta, kuvataidekasvatuksen maisteriopiskelija Lapin yliopistossa ja teen opinnäytetyötä liittyen ArkTOP-hankkeeseen.

Tutkimukseni työnimi: Osallisena ArkTOP-hankkeeseen

Tutkimuksen ohjaaja ja oppilaitos:

Professori, TaT Mirja Hiltunen, Lapin yliopisto, Taiteiden tiedekunta, Kuvataidekasvatus.

Ajankohta ja toteutussuunnitelma

Kevät ja syksy 2018

Tutkimuksesta

Pyydän lupaa kerätä ja tallentaa aineistoa ohjaavilta opettajilta ArkTOP-hankkeen aikana yhteisissä kokoontumisissa kevään ja syksyn 2018 aikana. Käytän aineistoa pro gradu -tutkielmassani, jossa tutkin osallistavaa suunnittelua hankkeessa. Kerään aineistoa yhteisistä palavereista sekä haastattelemalla ja kuvaamalla suunnittelutilanteita. Hankkeen aikana kerättyä materiaalia tullaan käyttämään ainoastaan tutkimukseni tarkoituksiin eikä sitä tulla näyttämään muille osapuolille. Aineisto käsitellään luottamuksellisesti eikä valmiissa tutkimuksessa mainita osallistujien nimiä.

Ystävällisin terveisin,

Laura Ranta

laranta@ulapland.fi

Päiväys

Allekirjoitus